

758706

Briefverpflichtung

Leipzig
1772

NEPKÖRVI
ADMATÓ
ELI
HÁZ I
ORVOSÁGOK,
MELLYEK

Az Emberi testnek külömb-külob-
féle nyavalyáinak meg-orvoslására nem
csak némelly esméretesb fűvek belső 's
külső, hanem köz - hasznai - is rövideden
egybe szerkefztetve találatnak.

M O S T P E D I G

Hogy annyival - is inkább édes Nemze-
tünknek természeti hajlandósága
fel - indíttásék ;

A' MÉH-TARTÁS
TUDOMÁNNYA-IS
HELYESEN, ÉS RÖVIDEDEN HOZZÁ
ADATTATOTT.

V Á T Z O N ,
Maramarosi Gottlib Antal' költségével
1 8 2 1 .

*ÉnekeljeteK a' mi Istenünknek - - a' ki terem-
ti a' Fűvet az Emberek' szolgálatjára.
'Sólt. 146. v. 7. 8.*

A.

*Ágyék-fájásról, mellyet a' vesék-körül a' fő-
veny', vagy vizellet' fel-akadása szokott
okozni.*

A' fejér mályva-gyökeret, és fejér-liliom-tövet
kömény-maggal öszve-törvén, főzd-meg vízben
mint a' pépet, tévén belé egynehány tsöpp len,
vagy fa-olajat, kendd ruhára, jó melegen kösd-
bé ágyékát két vese táján.

*Vagy: A' tyúk-tojás székét, fa-olajat, mézet
keverd-öszve; és fejér-mályva gyökeret meg-föz-
vén, ruhára rakván, kösd a' fájós részre.*

Ajúlásról, vagy el-halásról.

Ennek félzke benn a' szívben, vagy
mellette vagyon: meg-esmérhed abbúl,
hogy a' szív' verése meg-fogyatkozik; né-
ha az ok nélkül-való búsúláson, néha vala-
melly rút-képzésen kezdődik. Erre okot ad
a' nagy éhség, rendetlen has-menés, vér-
folyás, ütés, és esés, a' gyomorból, vagy

sz Afzszonyokban méhekből fel-görölő fojtó pára, vagy kivált a' gyermekekben a' gilliszták' habarúása, vagy a' nagy hideg, meleg.

Ha rossz, és el-hül a' gyomor, a' pirított kenyeret törtt fa héjjal meg-hintvén hányd jó borba, a' beteg ezt egye, gyomrát pedig, fejeürmöt, és fodor-méntát meg forrózván, azzal jó melegen kösd-bé. Ha hívségtül esik etzettel mosogasd ábrázattyát. *Vagy*: Márts ruhát etzetben, tedd szívére. Ha pedig a' vérnek bövségétül, vagy ljedéftül történik, eret kell rajta vágatni kétszer, háromszor-is. Továbbá az el-ájulás akármelly okbúl legyen, éles ruhával dörgöllyék testét, lehet ptrüfzköltető eszközt órrába fújni; vagy egy-néhány tsöpp gyöngy, vagy rózsa virág-etzetet bé-adni. Hirtelen ez is jó: Sáfrányos borban főzdmeg a' kenyér belet, ruha között jó melegen kösd-bé szívét vele.

Almatlanságról.

A' saláta-magot, és a' mákot öszve-törvén, és vizzel meg-öntvén, kösd homlokodra. *Vagy*: A' mákbúl ki-fatsartt levelet egy krajtzár árúégett borba egyelítsd, nád, vagy szín-mézet-is tévén hozzá, azt igyad. *Vagy*: A' fehér temjént, és a' baratzk-magnak bélét öszve-törvén, tölts közé kevés etzetet, két ruha között kösd homlokodra. *Vagy is* Kerti kaporbúl, vagy mák-száraz fejbül tainally láb-vizet, abban áztasd lábaidat, meg jön álmod.

Arany-érről.

A' füz-fa' leveleit édes tejben főzdmeg, zatskóba rakván, és all-feledre tévén, üly reá, ha szükség meg újítván.

Ha folyó: Jó meleg téglát tégy lyukas fazék alá, és egynéhány tsep erős etzetet reá tsöppentvén, üllý reá, magadat jól bé-takarván, úgy párollyad.

Ha pedig vak: Petreselyem vizet, és bábvirág vizet egy arányú mértékben öszve-töltvén, vagy három tsep fenyő, vagy fa-olajat közibe tévén, azt igyad.

Ha az arany-ér ki-jár: A' lopó. töknek le velét mikor leg-jobb erejében vagyon, meg-szedvén, szárazd-meg. és igen apróra törvén, és meg-szítálván, fa-olajjal az arany eret meg-kenvén, egynéhányszor hintsed azon porral.

Vagy: Fejér mályvának leveleit, és virágit, len-magot, szék-fű virágot, és kapor-magot zatskóba jól meg főzvéen tejben, lyukas széken-áttal melegen párollyad, vagy abban gyenge ruhát mártván, azt tedd reá, vagy melegen üllý reá.

Vagy: Süsd-meg zsarátnakban a' veres-hagymát, azt meg-tisztítván, és írósvajjal jól öszve-törvén, kennyék azzal.

Ha meg-akarod azon eret indítani: Gyánta forma kemény terpetinát meg-törvén, vesd a' tűzre, olly edénybe, mellyre reá ülless, hogy a' füst meg-járja all feledet.

A' ki e' betegségben vég-bélnek fájdalmát, és dagadását szenvedí, ha momortika balsam-olajjal meg-kenetik, fájdalmát enyhíti.

A enárúl, melly Magyarúl belső Fővénynek, vagy követskének-is neveztetik.

Ez a' nyavalya Magyarúl közönségesen Arenának. Deákúl pedig Calculusnak neveztetik. Noha nem más, hanem fővény, és homok, mert a' mi a' beteget kí-

nozza, kisebb, 's nagyobb fővény forma követskék, mellyek vagy két felől a' vesékben, vagy a' vizellet útáiban vannak. Azért vagy amott, vagy itt gyötör, kü-lömbözik a' kólikától, mert ebben a' fájdalom többnyire az egész hast el-fogja.

E' nyavalyában a' kínos fájdalmakat szerzik az élés fővények, vagy darabos követskék, mellyek a' vesében meg-szorúlván azt rágják; vagy a' veséből alá-felé menvén, a' vizelletnek hártvás tsatornát metszik. Néha pedig a' sűrű nyálas nedveségtől, vagy meg-aludt vértől ez meg-történik; de akkor nem olly eles, hanem inkább feszítő a' fájdalom. Ez a' nyavalya meg-esmértetik a' fővénynek vagy is követskének a' vizellel együtt-való ki-jövéséből: noha rend szerint a' vizellet tiszta szokott lenni, de néha vér vizellel mutatya-ki magát.

Ha a' kö a' víz-hólyagban már alá szállott, vagy is abban termett, akkor az ágyékban vagyon a' fájdalom, és nyilalás: a' vizellet pedig meg-fogódik, avagy erőltetéssel csak tsepereg. Jó jel, ha a' vizellet sűrödik, és fővényes materia száll a' vizelő edénynek fenekére: mert azzal a' betegségnek oka ki-takarodik.

Mivel e' nyavalyában a' bélek meg-tágulása könnyebbséget hoz, Krisféllel hasznossan lehet élni, ez iránt leg-inkább a' tanúlt orvosoknál van az értelem.

A' betegnek ha nagy hívsége vagyon, és véres természetű, jobb karján a' szerint, a' mint az erő engedi, ert kell vágni: mert ez hívesít, álmod hoz, és fájdalmat enyhít. Az alatt a' gyomrot kell erősíteni. *Lásd Gyomor erőtlenségéről.*

A' vizellet' indítására fejeér mályva gyökeret, fejeér liliom tövét, ánis, vagy kömény-magot meg-törvén főzd-meg erőssen fa-olajos vízben, mint a' pépet, kösd-be melegen a' két vesé táját.

Vagy: A' veres-hagymát zsírban, avagy vajban főzd-meg serpenyőben, azon-képpen kösd-bé ágyékát.

Hogy a' senyvedt nedvesség, melly öregbítheti e' nyavalyát, inkább ki-takarodgyon, hasznos gyenge *Laxativummal* élni. Hasznos a' savanyú víz-ital, és a' bánya-fördő, és vizének itala. Jó ez-is: egynehény mogyoró-belet-törj-ösze, erezd-fel forrás, vagy folyó-vizzel, mint a' tejet, gyakorta úgy igyad. Azon-képpen a' ketske-tej savó-is hasznos.

Avagy: Fejeér-mályvábúl gyökerestől, tsengő-füből, disznó-tökből főzz fődöt, a' beteg ülljön abba minden nap egyszer, kétszer: Ha talán bádgyadna, szálljon-ki. Ezek után ha a' fájdalom nem szünik, jele, hogy nagy a' kö, melly a' vizellet' úttyát el-fogta és feszíti, akkor követ routó orvossággal kell élni. A' tyúktojásnak tehát külső tiszta héját égesd fejeér porrá, egy két kés-hegynyit abból vess fejeér borba, két, három tsep jó féle terpentínát, lehet hozzá tenni, reggel, estve azt igyad.

Vagy: a' petreselem' gyökeret erőssen főzd-meg vízben, tégy hozzá bővebben irós-vajat, s nád-mézet, újjonnan meg-főzvén, gyakorta azt

egyed. *Vagy*: A' matska tövisket (*eringium*) főzd-meg vízben, éhomra minden nap igyad.

Vagy: A' fekete erős rethet reszeld-meg, fe-jér bort töltvén reá fatsard-ki levét, idd-meg. Ha az ilyen kő rontó, és üző orvosságok nem használnak, szükség továbbá gyakorlani, hogy erejeket lassan lassan kiadhassák.

Ha pedig a' kő se nem oszol, se ki-nem jön, és nagy a' fájdalom, találatnak orvosok, kik azt ki-vágják. Láttam egy diónyi követ, melly tizen-két esztendőn nálam esmérős gyermek-ből ki-vétegetett.

A' beteg meg-szabadulván, a' mi e' nyavalyát újítani szokta, azt távoztassa.

A' tál-mosó füvet öszve-vagdálván, főzd-meg vízben, melegen azt igyad. A' petreselem vizet-is illy formán igen jó innya. *Vagy* a' fekete rethet meg-mosván, mindenestül reszeld-meg, és annak levét ki-fatsarván, reggel, estve igyad. E' mellett a' petreselem leveleit forró vízzel öntsd meg, és egy kevés irós-vajat belé tévén, ruha-között kösd reá.

Jó a' rák szemét-is apróra törvén estve, reggel égett borban, vagy pálinkában innya. Igen hasznos a' kakuk-füvet vízben meg-főzvé, annak levét innya.

Vagy: Öszve-zúzáván a' fejer veres-hagymát, annak levét ki-nyomván, tzitrom-levével hasonló mértékben egyelítsd-öszve, és egy-egy kalánnyit végy-be, vagy tizenkét tsöpp terpentina-olajat fejer borba, vagy tsak vízbe igyál-meg, a' fővenyet nagyon indíttya.

Ez-is hasznos: a' meszet tedd egy mázos fazékba, tölts vizet reá jól keverd-öszve, és ha meg-higgad, melegítsd-meg, abba ruhát mártván, azon melegen köttesd két veséidnek tájára.

Vagy:

Vagy: Az aranyka-füvet, melly szokott a' lenre folyni, főzd-meg kenyér haj-alatt vízbe, azt igyad, próbáltatott.

Vagy: A' kö.rontó füvet (*Saxifragat*) főzd-meg fehér borba, vagy ha tetszik vízbe, ebéd, vatsora felett, és egyébkor-is arrúl igyál.

Az aranyos Istap-fünek, *virga aurea latifolia* gyökerét, és leveleit törd porrá, azt valamely lévben gyakran igyad: bizonynyal a' vesékben, és holyagban lévő követskéket, vagy is fővenyet ki-hajttya. *Vagy*: Bábaüre fünek *Pimpinella alba* gyökerét főzd-meg vízben, gyakran igyad.

A' nagy, vagy kis tsengő-fünek (*Hipericum majus, vel minus*) más neve Sz. János' füve: magvát gyakran egyed, vagy teak fűvét, és virágját vízben meg-főzvéen igyad.

Aszszonyok bővebb tejéről.

Olasz-kapornak *Feniculum* magvait, kinek bőv teje nints, gyakran rágja.

Aszszonyok fehér folyásáról.

Réti lóhere fünek ki-nyomott levét, vagy annak főtt vizét gyakran igyák.

Aszszonyok hó-szám' fel-akadásáról.

A' fekete ürmöt *Artemisa* főzd-meg vízben, a' beteg magát fő.képpen ágyéka tájáig azzal párollya, és lábait melegen abban áztassa.

Aszszonyok hó-szám' rendetlen járásáról.

Bóldog Aszszony-méntájából *balsamita* tsinált fürdőbe fürödgyenek.

Aszszonyok' külömb-féle bajairól.

A' melly viselős Aszszonyon fejer-tisztulás va-
gyon, szedgye meg a' fejer eger-fark füvet virá-
gostól, házba meg szárasztván, tégyen hozzá mind
porostól pókhállót, magát ezekkel füstöllye.

Ha pedig rend-szerint a' hó-szám' nem járja,
végyen egy jó marék tormát, meg-mosván törje-
öszve, és tegye két itzés-fazékban borbá, tartsa
harmad napig jó fedél alatt, azután ruha által ki-
fatsarván levét, reggel, és estve azt igya.

Ha teje el-vesz: a' bodza-fának gombáját
meg-szárasztván, törje öszve. és borban egyelit-
vén, arról igyék. Hasznos a' Szent János fűvé-
ről-való ital-is.

Ha nehezen szül: A' fekete ürmöt vízben
áztatván, arról igyék. *Vagy:* A' fejer lilium vi-
rágjának sárgáját öszve-törvén. és vízben hány-
ván, arról igyék.

Teje, hogy bővebb légyen: A' kapor-ma-
got törd-öszve, és lentse levesben fel-forralván,
mikor meg-higgad, néha néha azt igyad.

Ha a' mátrája le-szállott, a petreselymet,
majoránát, szarka láb virágot, fejer ürmöt fő-
dő-alatt borban főzd-meg, timsót tévén belé,
egynehányszor add innya.

A' gyermek, ha meg-hólt benne, vagy a'
gyermek mássa benn maradt, a' farkas-alma-fü-
nek gyökerét borban főzd-meg, mirhát, és törtt
borsót közé tévén, reggel, estve arról igyék.

*Aszszonyok nehéz szülése idején, ha
nagy hévsége vagon.*

A' bodza, és szék-fü virágot főzd-meg édes
tejben, és lágy melegén kösd hasára.

Asz-

Afzszonyokféle változásokról.

Mateka-füvből *Calamintha* fördöt készítvén, abban förödgyenek, fogiák hasznát tapasztalni.

Szülés után pedig belső fájdalmakról, Mátra-fünek *Matricaria* porából egy drakmányit adgyanak néki vízbe innya. E' füvel hasznosán kötozni lehet azon beteget.

Afzszonyok' szülése utánn hasznos ital.

Turbulya-füvből készültt levest gyakran egyenek, igen hasznos akármelly változások' idején.

Afzszonyok' szülése utánn- való tisztulásokról.

A' fekete ütöm-füvet *artemisia vulgaris*, főz-meg, azt igyad. E' füvből tsinált fördő a' megállott hó-számot-is megindítja.

Afzszonyok' tisztulásáról szülés utánn.

Harmintz grán bazsa-rózsa *Paeonia* gyökereinek porát tzitrom-fü víziben reggel, estve az ilyen Afzszonyok igyák.

Afzszonyok' vér-folyásáról.

A' veres skárlát posztót égesed-meg, és aból egy májjas nyomó port egynéhányszor kevés borban végy-bé: az alatt pedig a' szarkaláb' virágot mindenestől öfzve-vagdolván, és vízbe hányván, lábaidat abban áztasd.

Ha pedig mértékletlen a' vér-folyás: A' szarka-láb-füvet, vagy-is virágot, *Calcatrippa* főzd-meg vízbe, melegen azt igyad. Hogy jobb izü légyen, tehetfz belé nád mézet.

B.

Békája kelvén valakinek nyelve alatt.

Dörgöld erősen gyakorta aprón törtt borssal. Ha pedig nevelkedik, éles kés-hegygyel vagdald-meg, és a' timsót etzetben meg-főzvé, és ruhát belé mártván, azzal dörgöld.

Békáról, mellyet valaki meg-íszik, és benne vagon.

A' körös fának vedd vizét, azt igyad.

Békáról, vagy más mérges féregről, ha az emberben vagon.

A' pápa füvet *Carduus benedictus* öfzve zúzván, fatsard'ki levét, azt igyad, ki-űzi.

Béled, ha le jár.

Koplally egy ideig, és hanyatt feküdvén nyomd-fel, mézzel kend-meg helyét, és aprón törtt alabastron kövel jól bé hintván, borba fött ruta-fűnek leveleivel kösd-be, tartsd rajta egy-néhány nap.

Vagy ugyan elsőben nyomd-fel, és egy pókot egy díbnyi ó hájat ízve-törvén, kend-meg azzal ott, a' hol béled le-jár, egy tsomó ruhával szorítsd-fel, húzson-négy óráig rajta tartván. A' kis gyermeknek - is, kinek a' fok sírás-miatt ilyen bája vagon, használ ez.

Belső részek romlásáról, és sebeitől.

A' mályvát főzd-meg, nád-mézzel egyelítve, reggel, délbe, estve azt egyed., Gyümöltse helyett gyökere-is jó.

Eibortsos fakadékos artzáról.

A' papsajtot, az az közönséges mályvának gyümölsét meg-szedvén, sóttalan irós-vajba főzde meg, azzal kennyed.

Bilusról. Lásd Purgatzió.

Bor-italnak meg-útálásáról.

A' tengeri nyúlnak (ez légyen bak, ha férj-
finak akarod adni, ha pedig Afziszonyak, nyö-
stény) vedd vérét, meg-szárasztván, és öfzve-
törvén, borban add innya,

Böfögésről.

A' rozs-virágot meg-szedvén, abból annyit,
mint hat túza szem nyom, akár mint magában
vagyon, akár porrá törvén végy bé. A' kólika-
ról, gyomor romlásról, és más némelly nyava-
lyákról is ez a' virág hasznos, és ditséretes, a'
mint e' könyvetskének végén a' tóldalákban bőven
olvashadd.

Bübájos vesztésről.

Azt olvasom egy meg-lehető embereknek
írásiban, hasznát ez: ha meg-romlott tagodat ma-
gad eméztetteddel bé-kötöd, vagy vízelletteddel
meg-mofogatod.

D.

Dagadásról.

Az Isten-fa virág (*abrotanum*) öfzve-tőrettet-
vén, ha dagadt tagra kötöteik, el-öfzlattya; azon-
képpen a' bőr vérnek alatt-való meg-gyülését is
Vagy

Vagy fő-képpen a' hideglelés miatt testednek valamelly része, ha meg-dagad, a' tyúkganajt meleg vízbe áztatván légyen mint a' pép, ruha-között kösd a' dagadásra.

Öntsd-meg forró-vízzel a' közönséges mezei szék-füvet, vagy virágját *Chamomilla vulgaris*, kösd reá meg-lágyítva.

Dagadásról, melly tüzes szokott lenni, tályognak is lehet nevezni.

Ha a' beteg' állapotja engedi, erét kell vágatni azon karján, melly felől a' nyavalya fekszik. Ha a' tüzes dagadás ártalmas helyen nintsen, mindgyárt elején vízszia' kell verni, és el-óltani. Ha pedig fohoz, és szívhez közel vagy on es olyan mérges, hogy a' beteg' esztét el-vefzi; tellyesféggel nem kell vízszia-vernii, mert el-fogja az említett nemes tagokat, hanem minden tehetséggel ki-felészükség szíztatni, és érelni.

E' végre meleg vízzel, fa, vagy len-mag olajjal hamarjában búza lisztből téstát gyúrván, es ruhára kenvén, jó melegea kösd reá.

Vagy így: Eejér mályva, vagytsak fejeér liliom gyökeret föld-meg édes tejben, keverd-öfzve kevés vajjal, vagy ó hájjal. és savanyú kováfszal azon módon kösd reá: a' fájdalom' enyhítésére sáfránt is lehet közzé tenni. Ha tüzezsége múlik, az árpa lisztet kavard-öfzve borral, ruhára kenvén, tedd reá. Ha meg-lágyúlván, érik, magától ki-nem fakad, vágasd-ki.

Avagy: Ha úgy akarod, törd-meg a' műstár magot, káposzta levéllel, veres hagymával,

és kovászszal együtt, kösd reá. *Ismét* a' reszelt tormát, árpa-lisztet mézes etzetben kevervén, föld-meg jól, kösd reá meg-fakaszttya, sepreit több ízben is jól ki-kell nyomni.

Vagyon más féle dagadás-is, melly hideg tályognak mondatik: Nem veres, nem-is annyira fájdalmas. Ennek oka az hideg, poshadt nedvességektől bőr alatt meg-gyülese. Az ilyen dagadást kezdetben hasznos meleg ruhával dörgölni: a' dörgölés után fa-olajat, lágy sót, és törtt borst etzetben jól öszve-kevervén, azzal kenyeék. *Vagy*: vels timsót erős etzettel egyelített párlúgba, abban a' székfü virágot föld-meg, levét ki fatsarván, melegen kösd reá. *Vagy*: Ha ez nints, párlúgban sót vetvén, és kevés szappant olvasztván, azzal mofsák. Ha így sem olzol: a' fa-gyöngyöt, óltatlan mészét, ó hájat törd-öszve erőssen, azzal kössed.

Más dagadások-is vannak, vagy inkább a' széltől, avagy rozsz nedvességek' bővségétől lett fel fúvások: ezeket ha újjaiddal bé-nyomod, látatnak fel-pattanni. Az illy dagadás ellen a' ruta, petrelelem, kömény, és kapor magot, vagy tsak egyiket-is föld-meg erőssen borba, borát le-szürvén, faragj belé szappant, és fa-olajat erefztvén hozzá, ismét föld-öszve mind, olyan léfzen mint az írr, azzal kennyed. *Vagy*: Az árpa, és köles lisztet föld-meg borban, meg-szürvén, és ruhára kenvén, kössed melegen véle.

Közönségesen pedig erre vigyázz: midőn e' féle dagadások kezdődnek, mindgyárt elein valami tisztító orvossággal élly, azután fogj a' gyógyításhoz. Ha mérges tályog a' dagadás, a' mint fellyebb irám, úgy tselekedgy.

Tovább: Vannak kemény dagadások is, mint a' kő, melyek sűrű öszve-sült, és öszve-
ve-

verődött flegmákból meg-tsomóznak, ezeket lágyítani kell kövér zsírokkal, a' minéműek a' marha-szár tsontyanak véleje, a' fa, vagy len-mag olaj' sepreje, kennyed, ezekkel a' dagadáfok' keménységít. *Avagy:* Az árva-tsalánt, földi epét, tzevla, és káposzta levelet törd-öfzve, ó hájat-is tévén közibe, serpenyöbe főzd-meg jól, kösd-bé véle.

Dühödésről.

A' kender leveleit, és magvait meg-szárazítván törd-öfzve, az ilyen embernek reggel, és estve annyit, a' mennyi egy ólom kanálba letsapva bé-fér (az oktalan állatnak nagyobb mértékben) azon pörből barban, vagy pálinkában, vagy tsak vízben, míg a' nyavalya nagyon elnem éri, add-bé.

Dühös eb marásról.

Fejér, vagy fekete pezertze-füvet, *Marubium album* sóval meg-hintvén, leveleit kösd a' febre.

E.

Égésről.

Ez iránt jó mingyárt az, a' mi hívesít: azért az úti-füvet vízben áztatván, annak levében tyúk tojás fejerét kevervén, kend-bé gyenge tollúval az égett részt azzal. *Vagy:* A' fejér lilium gyökeret süsd-meg zsarátanak alatt, len-mag' olajat ereztvén közibe, kösd-bé véle.

Ha akarod, hogy száradgyon: a' tölgy-fa száraz héját, és temjét törd-öfzve, meg-szítálván, és öfzve-egyelítvén, hintsed véle *Jó az iránt:*

íránt; A' szú-liszt, és a' meg-égetett káposzta-tor-
zsa hamuja-is

Az égésben - való fájdalom enyhítésére hasz-
nos a' nyers káposztának ki-fatsart levével az il-
lyen tagot kenni.

Az égés; ha forró zsír, vagy forró - víz ál-
tal lött, jó mindjárt etzetes vízben ruhát márt-
ván, reá borítani, és gyakran meg - újítván, az-
zal nedvesíteni: ezután a' fellyebb említett po-
rokkal bé-hínteni.

Jó ismét: Akármelly égésben az ó hájat
meg - zúzván, és tejfellel öszve - kevervén, azzal
keneketni; még jobb, ha tyúk tojás székét tészel
közibe. Különösen tsak tentával is hasznos ke-
negetni. Nem különben hasznos ez is, kivált a'
puska-portól meg-égetett tagra: főzd meg a' rá-
kot erőssen, és annak levében vaját botsátván,
kenegesd véle. A' várat gyógyulás idején nem
kell le - vájni, hanem vajas meleg borral néha-
néha keneketni, és nyomogatni: magától fog le-
húllani.

Égéséről valamelly tagnak.

Lásd a' mi írva vagyon a' sugorodásról;
úgy tselekedgy. *Vagy:* Narcissus virágnak gyö-
kerét meg - zúzván, mézzel öszve - egyelítve az
égett tagokra rakd.

El-esett tagokról.

Kakuk fűből készített meleg fürdőben fő-
rödgy.

Emlőnek dagadásáról.

A' keserű-lapunak gyökerét főzd - meg édes
tejbe, ruhára rakván, azzal kössed. Ha pedig
az emlőnek bimbója meg - dagad, egy, vagy két

dióni téglát apróra törvén, és forró vízzel megöntvén, kend kék papirosra, kösd bé vele.

Vagy: A' ténába tiszta ruhát mártván, ragzd reá. Ha pedig ez a' dagadás vér-keléssel vagyon, az ó hájat, irós-vajat, bárány-fagygyút, szurkot, és viaszat egyenlő mértékben össze olvasztván, és ruhán-által szűrven, kend papirosra, ragzd reá, meg-újítván a' kötést.

Vad-lentsének, vagy is ledneknek, magvait meg törvén, abból tsinálly lisztet, és mézzel össze-kevervén, azzal rakjad. *Vagy:* A' turbula-füvet kösd emlődre, a' meg gyült sűrű tej az által el oszlik.

Epéről, vagy B.lisről. Lásd Purgatszío.

Esésről.

Ebben az ember szokott el-ájulni: mellyre nézve szükséges az, a' mi a' szívet erősíti.

Sáfrányos, és fa-héjjas meleg bort kell innya adni néki.

Mivel pedig az esés ritkán történik ér szakadás nélkül, hogy a' folyó-vér megne aludgyon, szükség azt oszlasztani, és a' testből ki-takarítani:

E' végre a' tölgyfa szenet apró porrá törvén, meleg borba add-bé innya.

Avagy: A' büdös követ, (még jobb a' virágja) meg-törvén, és meg-szítálván, meleg borba ezt igya a' beteg. Még hasznosabb lehet a' terpentina olaj: ebből hat, vagy hét tseppet ereszs, meleg borban, vagy vízben, add innya. Azomba vígyázni kell, hogy a' betegnek hasa
meg-

meg-ne szorúllyon, mert e' miatt nagy fájdalom követhet.

Étel ki-hányásról, vagy-is nem emésztésről.

A' gyomor néha bé-veszi az eledelt, de emésztetlen ki-mégyen: Oka ennek a' gyomor' erőtlensége, vagy rozsz nedves-séggel-való meg-telése, melly miatt a' gyomor meg-büll, el-ázik, és meg-sikúl. Akkor melegítőkkel szükség a' gyomrot segíteni.

Ha pedig a' belső teliség hányásra indít, az hányást hányással kell orvosolni, szükségben hirtelen jó ez: a' mint másutt is jelentettem.

Igyál lágy meleg vizet, botsásd újad tor-kodba, meg-indítya.

A' mi illeti a' gyomor melegítést, a' gyomor erőtlenségéről meg-írtam.

Hányás ellen használ az erős etzet ital. Ha-sonló képpen a' kámfornak, vagy veres-hagymá-nak szaglása. *Avagy így*: etzetet fodor-méntá-val, vagy magányolsan, vagy együtt szék-füvel forrald-fel, abban spongyiát mártván, és vala-mennyire ki-fatsarván, jó melegen kösd gyomrá-ra. *Avagy*: Fodorméntának levét ki-fatsarván, és etzettel egyelítvén, azzal gyúrj együtt savanyú kovászt, ruhára kenvén, kösd bé véle.

Étel kívánásáról.

A' fenyő-magot két, három felé törvén, kenyér-haj alatt földi epe-füvel, *Contauria*, bor-ba meg-főzván, midőn meg-higgad, éhomra ar-ról igyál.

*Étel nem kívánásról. Lásd gyomor erő-
lenségéről, és tsömörről.*

F.

Fagyott tagokról.

A' meg-fagaott részt kösd be hideg kovászszal, ki szija a' fagyot. Meg-fagyott kezedet pedig, vagy lábadat áztasd hideg vízben: Azon-képpen, ha ortzád meg-fagy, hóval nedvesítsd, és dörögöld. A' meleg víz nagyon árt a' hideg vett tagoknak, erre vigyázz.

Farasábanak gyógyításáról.

Boglár virágnak *Ranunculus pratensis*. Leveleit meg-zútván, kösd a' fájos helyre egynéhány óra múlva verefége támadván, bólyagotis szíj.

Feje a' kinek serkés, vagy tetves.

A' ruta-füvet, és fejer ürmet föld-meg pár-lúgban, azzal mosogasd.

Fejed ha varas.

Apróra törtt timsót, temjént, viaszat, és vaját össze-kevervén, és el-olvasztván, kenyed vele.

*Fekélyről, vagy túrról, melly a' láb-száron
kis pattanásból támadván el-terjed.*

Leg-alább egy hétig minden nap kétszer, háromszor járj folyó-vízben, vagy rész-szerint áztasd abban túros lábadot. Ha kezd bőrozní, ruhával kösd-bé, hogy gyenge lévén meg-ne sér-tődjön. Próbáltatott.

Fe-

Fenéről.

Ez a nyavalya, a melly tagban kezdődik, magát ki-mutattya: mert abban meg-töltt fekete erek lázatnak, és nagy a fájdalom. Midőn a fene el hatalmazik, és az orvosság véle nem bír, leg-jobb, és könnyebb segítség az ép részt a meg-vesztegetett résztől el-vágni.

Ha pedig akarod, ez az immár ártalmas tag ki-ne sebesedgyen, az eleven rákot mind héjával együtt erőssen törd-öszve, és kösd-bé véle. Ha ugyan ki-sebesedik, és leves, a' temjént törd-lágy porrá, azzal hintsed, ha pedig száraz a' seb, azon lágy port tyúktojás fejérének vízében kevervén, azzal kenyed.

Továbbá az eleven rákot új fazékban megégetvén, és szitált porrá törvén, azzal hintsed. *Avagy:* Hamarjában a' száraz dió belét törd-meg, és serpenyőben gyengén meg-pergelvén, a' az olajját ki-fatsarván, kenyed véle. *Ismét:* A' malofa szöllőt ruta-levével törd-öszve erőssen, hogy olyan légyen, mint a' sűrű pép, azzal kössed. *Avagy:* A' tsalánnak magvát meg-fzedvén, és apró porrá törvén, a' meg-zúzott ráknak ki-fatsartt levével keverd-öszve, és kene-gesd véle.

A' reteknek magvait öszve-törvén, vesd erős etzetbe, kösd azzon részre, mellyet a' fene veszteget.

Flastrom, melly minden febre hasznos.

A' kattang kóró-füvet, *Cicorium szlvestre* szappant, viazat, disznó-áll' tsontjának velejét, veres-hagymát, egér-fark-füvet egy aranyú mér-

tékben, mázos fazékban parás hamuban húszon-
négy óráig szüntelen maradgyon a' fazék jól bé-
fedve, azután le- szűrtt zsírját, ruhára kenvén,
kösd véle.

*Fitzamodásról, melly a' kézenn, vagy
lábonn történik.*

Jól meg-kell nézni, a' tsont ha ki-ment he-
lyéből, rántással, és húzással helyre kell húzni,
és gondosan meg-tapogatni, a' hol gödrös a' hely,
a' leg-kisebb tsontot is bé-kell nyomni: ezután
száraz ruhával szorítsd- öszve, és harmad napig
úgy hordozzad. Ha meg-dagadt, etzetes koipá-
val kösd-be.

Hogy ha pedig továbbá-is fájlalod, rozs,
vagy árpa lisztet, mézet, sőt, és etzetet öszve-
egyelítvén, főzd-mg. kösd-be véle, harmad nap
alatt maradgyon rajta.

Vagy: Törd-meg a' paprán-fünek *Polipodium*
gyökerét, mézzel öszve-kevervén, kösd a' romlott
tagra.

Fog fájásról.

A' fogak töveire a' testben lévő erek
bé-szolgnak, innét hol hév, hol hideg
hol sós, és más evő nedvességek reájok
folynak. Ha a' fog odvas, és fájdalmas,
rész-szerint jöle, hogy férgek vannak
benne.

Az ortzának meg-dagadása pedig je-
lenti, hogy a' belső sértő nedvesség a' kül-
ső részekre ki-jött, és így akkor a' fajda-
lom szünik.

E' nyavalyában elsőben-is a' fájdalmakat ér vágással, vagy purgatióval, vagy más mód. dal szükség el-fogni, és a' fájdalmat enyhíteni. Jó a' meleg fürdőbe-való izzadás; nyakán, és vállai között-való köpölezés, vagy szivattasson hólyagot két füle tövén, ez az evő nedvességet magához szíja, vagy a' fekete nadály' gyökerét törd-ösze, ruhára kenven, kösd homlokára, és nyakára-is.

Mivel a' fülekben el-oszlott ereknek nagy egyesülése vagyon a' fogak erejével, azért ezt tselekedd: Veres.hagymának kifatsartt levét terjéssel ösze-elegyítve botsásd a' fülbe, vagy a' fok.hagymának a' fokát meg-tisztítván, tedd a' fülbe.

A' fájdalom' enyhítésére jó ez: a' belind, vagy-is bolondító fű, és tárkony gyökereit főzd-meg borban, szádba vévén, jó melegen, tartsd fogadon. Hirtelen ez-is használ, meleg tejet, vagy meleg vizet tarts szádban. *Vagy*: A' bodza-fának belső zöld-héját faragd-le, édes tejben meg-főzvé, melegen a' tejet tarts szádban.

Hogy a' fájdalom meg-ne újúllyon, szádat, fogaidat, és inyedet tisztán tartsd. E' végre a' száraz komlót főzd-meg vízben, minden nap kétszer, háromszor azzal mosogasd. Ha féreg van benne, kámfort, és aloét, vagy tsak egyikét-is olvaszsa-el égett borban, gyapottat bele mártván, dugd odvába, meg-öli. Vigyázz: a' rosszsz fogat nem akkor kell ki-vonatni, mikor nagy a' fájdalom, hanem, mikor valamennyire szünik: Nem-is midőn nagy a' dagadás.

A' fogat pedig nem kell előre lógatni, és okossan meg-próbálni, mellyik a' rosszsz fog: ki-vonása után annak helyét bé-nyomván, szájába etzetes-vizet forgasson; ha vére meg-nem áll,

tépett etzetes - ruhát golyóbis formára tsinálly, keményen újaddal egy óráig rajta tartsad.

Vagy: Égetett gálitzkövet nyomj fellyül reá; ha a' Borbély kéztől irtózol, a' tejben aprón törtt temjént egyelíts-öszve kevés keményítövel, golyóbisban tsinálván, azttegyed fogad' odvába.

Ortzád' lohadására tsallán-tövet törj öszve, főzd-meg sáfrányos tejbe, ruhára kenven, kösd-bé véle.

Vagy: A' fagyal fának leveleit fél-mefzely borba, és annyi vízbe, kevés timsót téven hozzá, forrald-fel, és lágy melegen azzal gyakorta mosogasd, és dörgöld fogaidat.

Vagy: A' kakuk - füvet borba meg főzven, öblítsd véle szádod, és mosogasd fogaidat. Ha fogad odvas, dugd-be viafzszal. *Vagy*: A' méh füvet, *melissa* vízben meg főzven, azon vizet melegen tartsd szádba, meg-újítván.

Vagy: A' lónak meleg ganéját, még a' földre nem hull, meg - szedven, és erős pálinkával azt öszve - keverven, serpenyöbe jól melegítsd meg, és azon melgen ruha között köttesd két pofádra, ez inkább annak használ, kinek foga ez előtt ki-nem húzatott,

Ha a' bőv nedvességtől vagyon a' fájdalom. A' borsót különösen, és a' fokhagymát törd-meg, kevés rozs - liszttel etzetbe keverd-öszve, kösd két vak szemedre, *vagy* ugyan két, vagy három szem borsót, és kevés fokhagymát meg-törven, bor etzettel keverd - öszve, és gyapotban téven, tedd fájós fogadra. *Probatum*.

Jó ez is: A' fagyal fának (*ligustrum*) gyenge ágait főzd-meg vízbe, és annak lágy meleg vizével gyakorta öblögesd szádod: ábrázatodat, és fejedet-is azzal moshatod. Ez azon - képpen fő-fájásról-is használ.

Vagy:

Vagy: Föld-meg vízben a' Bábakaláts-fűnek *Car-
lina* gyökerét, meleg levét tartsd fájós fogadon.

Fogak^s innyének meg-erősítéséről.

Rutát, zsályát, bodza-virágot, tárkon gyö-
keret öszve-vagdolván, egy borsónyi kámfort köz-
zé-tévén, egy itze borba, fele légyen víz, egy-
gyütt föld kenyér haj alatt, lágy melegen azzal
mosogasd gyakran, és öblítsd szádat.

Folyosóró!

Le-hántván a' bodza-fa zöldjét, rakd reá,
vagy égett borba vess kevés kámfort, és abba
tisztá ruhát mártván, kösd véle.

Forró betegségről.

A' tűz helyből végy-ki egy peták nyomó jól
meg-égett földet, azt porrá törvén, és savanyú
káposzta-lévben egyelítvén, kétszer, háromszor
ilyen formán napjában add innya a' betegnek.
Probatum.

Ha pedig nagy hőségben vagyon a' beteg, a'
mustár-magot öszve-törvén, és a' tormát meg-re-
szelvén, tégy ezekhez kevés sót, és kovászt, köz-
zé etzetet töltvén, keverd-öszve, ruhára kenvén
mint a' flastromot, kösd két oldalára, vagy lá-
bainak ikráira; Húszon-négy óra múlva, ha hó-
lyagot húz, ollótskával vágd-le, és a' helyét írós
vajjal kenegesd, meg-gyógyúl.

Forró betegség ellen.

Kerti, vagy mezei (mind a' kettőnek egy az
ereje) mustár, *Synapi*-magokat törd-öszve, etzet-
tel egyelítve kösd talpára azon embernek, a' ki
e' betegségben elméjében meg-háborodott.

Vagy: Ugorka magvait törd-meg, ereszsze reá vizet, azt igye a' beteg. A' savanyított ugorka levét-is: mind ebben, mind a' száraz betegségben inni igen hasznos.

Fő-fájásról.

Ez vagy a' belső, melly az agy-velőt bé-takaró hártyában vagyon, és fájdalma a' szem gyökerére nyilallik: Gyakran forró betegséggel együtt vagyon. *Vagy* külső, a' fünek bőrit járja; ha az haját mozgatták, inkább fáj, ez nem olly veszedelmes.

Reszeld, vagy törd-öszve az almát tyúktojás székivel, és lágy sóval, sáfrányozd-meg, és ruha között, hogy hajához ne ragadgyon, kösd-bé azzal fejét. Ha a' beteg nem alhat, salátát, fejer mákot, vagy eb-szöllőt törj-öszve, kösd fejére, úgylahy homlokát, és vak-szemét a' kötés bé-lepje. Leg-jobb a' vad szöllővirága akár nyersen, akár aszún, föld-meg etzetben, törd-meg, és flastrom módgyára rakd ruhára, kösd-bé véle.

Hasonló-képpen nyers szapora fűvet megzúzván egyelítsd-öszve savanyú kovásszal, és ha vagyon, tégy hozzá rósa vizet, mint a' flastromot kösd melegen fejére.

Fő Ha nagy az hőség fő-fájáskor: nyers ruta-leveleit, reszeltt retket, lágy sót, savanyú kovászt, erős etzetet egyelíts-öszve, és kösd-bé véle: ha meg-szárad, mindgyárt újítsad. *Vagy*: fejer mákot, fejer fűz-fa leveleit öszve-szedvén, tsinálly láb-vizet, fejét, és lábait-is abba mozgasd.

Télben jó a füz-fa ágaiból, és káposzta tor-
sából - való hamuból tsinált párlóban mosni,
vagy tsak füz-fa ágakból láb-vizet készíteni.

Vagy: A' szöllő gyenge zöld fáját jó meg-tör-
vén, és levét ki-tatsarván, azzal árpa lisztből
gyúrnj pogácsát, kösd ruha között fejére jó me-
legen. A' köpölözés-is e' végre hasznos. *Vagy:*
Kölest, és apró sót serpenyőbe melegíts, és ruha
zatskóba melegen kösd fejére, ha meg-hül, újra
melegítsd. Pírúszköltető porral a' nedvesség' ki-
szívására jó élni, és minden nap egy mogyoró-
nyi terjéket bé-venni.

A' kis gyermeknek ha feje nehéz, mellyet
meg lehet ismérni szemei tsípázásiból, tsak meleg
ruhával való dörgölés-is, úgy az úti-fü-gyökere,
ha nyakába hordozza, használ.

Ha külső a' fő-fájásnak fájdalma, párlással-
is eleit lehet venni. Majoránát, betonikát, szék-
füvet, vagy ezek közül, a' mellyiket kaphatod,
főzd-meg etzetben, azt hév új téglára tsurgasd,
a' fejét ruhával jól bé-lorítván, úgy párollyad
mindennap egynehányszor.

Vagy: A' szöllő venikét égesd-meg, annak
hamvából tsinály párlúgot, azzal gyakran mos-
sad fejét. *Vagy:* Ha hévségben vagy a' be-
teg' feje, jobb lesz a' káposzta torsának ham-
vából készített lúg.

Vagy: A' fenyő-magot, rozs kenyér-belet e-
rős etzettel törd-özve és ruhára kenven, kösd
homlokodra, vagy rozmarin-olajjal, találod a' pa-
tikába, két felől kennyed vak-szemeket, nagyon
segít, vagy a' földi bodzának fris leveleivel kösd-
be fejedet.

Vagy: A' reteknek két végeit le-vágván, és
meg-sózáván ragaszd két vak-szemedre, ez a' ned-
vességet szíván, szemeidnek-is használhat.

Vagy:

Vagy: Himszapora-füvet *verbena* találsz a patikába, nyersen, vagy ha száraz, meg-áztatva, kösd homlokodra, vagy fejedre. Tapasztalt orvosság. *Vagy*: Szelid basalyikomnak *basilicum* zöld leveleit kösd homlokodra.

Fő-kopasztságról.

Láb-mosó-fü *Hemerocallis* gyökerét égesd meg, és hamuját mézzel öszve-kevervén, kend fejedet.

Fő-fül töve dagadásairól.

Ebben a nyavalyában, ha nagy az hevesség, és fájdalom, első gond legyen az érvágás: mert a természet méreg formára mint a spongia a vizet oda szítja a rosz vért, és bővelkedő nedvességet. Hirtelen el-ozlatni ártalmas lehet, mert a mérge az agy-velőre bé-hat: azért inkább szükség meg-érelni.

E végre a fejer mályva, és fejer lilium tövét, és egy két füget törjenek öszve, fa-olajat, és safránt téven közibe, ruhára kenvén. ragaszszák a daganatra, vagy ha egyebet nem kaphatni, a fejer lilium tövét főzzék meg safrányos tejbe azt kössék reá.

Vagy így: Az árpa-kását, len-magot törd-öszve, szitáld meg, tégy hozzá disznó hájat, ezekből isinálly téstát, és mint a pépet kend ruhára, azzal kötsd. Ha meg-érik, és meg-lágyúl, mindgyárt vágasd-ki. Lásd a mi fellyebb a fül kelésről meg-íratott.

Fő-szédelgésről.

Ez gyakrabban történik a' gyomornak erőtlenségéből, kivált-képpen ha a' gyenge gyomrot rendetlen étel, 's ital, névszerint a' nyers gyümölcs, vagy más e' fele eledel terheli. Ez egyéb okból-is, főképpen az Aszszonyokban meg-történik. A' szédelgésnek jele, a' főnek nehezsége, fül-zúgás, nehéz hallás.

Ha a' vérnek bővségét tapasztalod, eret vágás: Ezután készítés egy tiszta ruha zatskóban purgáló orvosságot, arról igyál leg-alább egy hétig: ez mind a' nedvességet tisztítja, és alá húzza, mind az agy-velőt erősíti Hasznos ptrüszköltető porokat-is nap közben kétszer, háromszor fel-színi: *Vagy*: Hólyogat annak mestersege szerint nyaka' vápájában, vagy füle tövén szíratni. *Avagy*: Aszú pápa-füvet apróra törvén, minden reggel kés hegyen egy kalán meleg borban vegyen-bé. *Vagy*: Zsallyát, avagy betonikát áztás borban, vagy vízben; vagy szüretkor ezekkel tsinálly bort, ebéd, és vatsora végén, ha tsak egy ital-is légyen.

Vagy: Piríts kenyeret, öntsd meg borral, híntsd-meg kubiomnak, vagy koriándromnak (találd a' patikában) vagy szeretsen dió-vírágnak, vagy fa-héjnak porával, ezt éhomra egye a' beteg. *Avagy*: Egy borsónyi temjént nyeljen-el: haragtól, búsulástól ójja magát: ételbe, italba, és alvásba mértékellye.

Főnek ütésből vagy esésből, lett sebeitől.

Föld-meg a' betonika-füvet borba, tiszta ruhát abba áztatván, kösd a' sebes főre.

*Fővényről vagy-is belső követskékről. Lásd
Arenaról.*

Füladásról.

Ez a' nyavalya támad, midőn a' tüdőben a' nyálás, és enyves nedvesség, néha pedig a' szél meg-szorúl; avagy a' vér a' testbe bőv, és fő-képpen a' melyét el-nyomja.

Ha egyedül ennek oka a' vérnek bővsége, eret kell vágni. Egyéb aránt a' mint az hurútról, és nátháról meg-íratott, a' nedvességet kivált a' tüdőről, el-kell fogyni; Jó minden hólnapban kétszer gyenge purgáló orvossággal élni. Használ ez: A' nyers dohánynak; jó a' száraz-is meg-főzve, levét fatsard-ki, két annyi nád vagy szín mézet tévén hozzá, főzd-meg, minden harmadnap reggel végy-bé abból egy kalánkával. *Avagy:* A' kék liliom tövét meg-törvén, és levét ki-fatsartt leve-is jó meg-mézelve, de újítani kell, mert ha áll, hüdös.

Vagy: Az isópot, zsallyát, földi borostyánt, és kék liliom-tövet főzd-meg erőssen, ruhán által ki-fatsarván levét, tégy hozzá két annyi mézet, újonnan meg-főzven, minden reggel, és estve egy kalánnal végy-bé.

Éppen ilyen formán dítstertetik a' veres káposztának ki-fatsart leve-is. *Avagy:* Törd-meg aprón a' len magot, és száraz fehér mályva-gyökérét, főzd meg vajban, melyedet azzal kennyed.

Vagy: A' szék-füvet, *Chamomilla vulgáris*, virágjával együtt főzd-meg borba, kivált éhomra, azt igyad. Ha porrá töröd ezen füvet, és vízbe bé-veszed, a' tüdödöt tisztította.

Vagy:

Vagy : Kék-liliom gyökerének porából minden nap kétszer meleg vízbe végy-bé. *Vagy* : Az ilyen beteg az örvény gyökér porát egye, és igyék róla.

Fülben-való féregről.

A' nyers ürmöt öszve - zútván, fatsard - kivét, lágy melegen botsásd fülébe. Azon - képen hasznos a' baratzk-fa levele-is. *Vagy* : A' rutát főzd-meg fa olajba, lágy melegen tölted fülébe.

Fül - fájáról.

Melly fülben-lévő kelésnek mondatik. E' fájdalmas nyavalya eredni szokott főképpen az Ifjakban a' forró nedveségektől, néha meg-érik magában, és ki-fakadván folyik, 's meg-gyógyúl.

Ebben a' betegségben azon fellyül, a' hol a' fájdalom vagon, mindgyárt eret kell vágatni: a' köpölözés-is igen hasznos, kivált a' fül-tövén, nadállal - is lehet a' vért szívadni. Ha nyerset nem találsz, a' száraz dohánynak levelét áztasd-meg borban, 's kölsék reá. Azomba egy, két tsep keferü monda' olajat ereszfzenek a' fülbe.

Ha a' nagy hévségtől nevededik a' fájdalom, a' nyers körös fát rakd a' tüzre, és a' melly leve a' végen ki-tsepeg, szedd üvegbe, és tsepenként erezd a' fájdalmas fülbe, ha meg-érik, vágasd-ki. *Vagy* : Ha meg-fakad, és folyni kezd, arra a' fülére feküdjék a' beteg, hogy jobban ki-folyhasson a' rútság. Ezután jól főzd-meg borban, az Isópot, mézet tévén hozzá, ismét forrald-fel, tajtékat le-hányván, kevesenként erezd a' fülbe, midőn pedig ezt akarod tseleked-

ni egy tollúra tekerj gyapottat, tisztogasd a' sebet véle. *Vagy:* Ha egyéb nints, egy kevés égetett timsót egyelíts meleg borba, erezd belé, ez igen száraszt.

E' könyvetskében seb gyógyító írr vagyon fel-jegyezve, ollyat készítvén, kend' ruhára, és tedd reá. Ha férgek teremnek a' fülben, az ürömnök, vagy földi-epének (Centaurea) ki-fatsartt levét, vagy akármelly epét égett borba egyelítve erezd a' fülbe, meg-öli.

Vagy: A' fekete üröm virágjának ki-nyomott levéből három, négy tseppet egynéhányszor bortsáttass füledbe.

Fülnek nehéz hallásáról.

A' hangya-tojást veres-hagymával törd-öszeve, ruha által ki-fatsart levét bortsáttasd füledbe, vagy a' halászó gémnek háját meg-olvasztván, egynéhányszor eresztess füledbe.

Fül xugásról.

Ez meg.esik, midön a' sűrű, enyves, és nyálas nedvesség a' főben, és a' fülnek belső részeiben meg-gyül.

Hasznos izzasztó, éz vízellet indító orvos-ság: melly iránt igen jó lignum sanktummal, szaszafraszzsal, és saszsza parillával (talárod a' Patikában) élni. Ezután pedig készíts gyenge ruhából apró zatskókat, mellyek füleidet bélepjék, azokat betonika', vagy zsallyá' leveleivel, vagy majoránnával, vagy szék-füvel töltsd-meg, és égett-borban meg-fözvén, egy kevesse ki-fatsarván, jól melegen egyikét a' másik után kösd a' fülre egynéhány nap, úgy párollyad. Ezután vagy fa.olajat, vagy mondola', vagy ba-

baratzk-mag, vagy ruta olajat egy kevés tehén, vagy tsuka epével öszve-egyelítvén, egy két tsepenként erezd a' fülbe.

Vagy: Föld-meg az ürmöt, és szapora-füvet a' tejbe, és annak meleg páráját tötséren minden nap háromszor botsásd a' fülbe, úgy párollyad. *Vagy:* Egy tzipót ki-vévén a' keménztéből, ezen melegen mesd két-felé, öntsd-meg erős égett borral, annak gőzével párollyad füleidet.

Vagy: Majoránna porát föld-meg borba, azzal élly. E' füvel eledelekben-is éllyenek, kik fő szédülést, tagok refzketését, badgyatságát magokban érzik,

Fül zugásról, és nehéz hallásról.

Ha hévségtől vagyon, minden reggel, és este tiszta vízzel mosogasd füleidet, vagy egy veres-hagymának ásd ki közepét de ki-ne lyukazd, fa-olajat abba töltvén, tedd tüzes hamuba, midőn a' fa-olaj benne fel-forr, ki-vévén, és levét ki-fatsarván, lágy melegen botsáttasd füledbe.

Vagy: Törd-öszve a' len-magot, föld-meg édes tejbe, és mint a' pépet ruhára kenvén, melegen köttesd füledre. *Vagy:* Tsak a' bodza virágot szárazon serpenyőbe meg-pergelyén, kös-sed füledre, meg-újítván. Ezek a' siketségről-is használnak.

Vagy: Három kanál káposzta-levét, és ugyan annyi bor etzetet öszve-egyelítvén, egy pohárba hűszon-négy óráig meleg helyen állyon, ezután tiszta ruhán által szürvén, három tsöpöt abból néha-néha botsáttass füledbe. Lásd siketségről.

Gelesztákról.

Három félék a' geleszták, vagy gömbölyük, hoszszák, és vastagok. Termenek a' gyomor' táján, néha az ember' szájára, és orrába is fel-jönnek. Vagy igen vékony gömbölyük, fészkeksen teremnek, és hevernek, a' vastag belekben. Vagy laposak mint az hasított szij el-nyúlnak a' belekben, de ezek ritkán találtattnak.

E' férgek' termésének oka az, a' mi meg-vész e' gyomorban, és poshadt édes-séggé változik, mint a' sajiban látyuk. Belső melegségtől tápláltatván meg-elevenednek. Édes nedveségtől ugyan terem a' geleszta, de nem mézből; mert ez szárazító, és rothadás ellen-való, mindazáltal a' méztől, mint a' tejtől, vagy tyúktojástól tápláltatik, és fel-indúl ugyan, de mivel azt igen szereti ízívni, és szopni, meg-zabálván, a' testből ki-vész.

A' ki ez iránt szenved, midőn aluszik, ijedezni, beszélni szokott, és fogait, tsikorgatni. Midőn pedig ébren vagyon, orra viszket, okádozik, szájából büdös savanyúság jön, az emésztet, melly tőle megyen, olyan mint a' tehén-ganaj de nem mindenben egy aránt vannak e' jelek.

Ezen nyavalyát: mihent magát ki-mutattya, orvosolni kell, mert több betegséget, úgy mint ajúlást, nyavalya-törést, forró.

ró-hideglelést. sőt hirtelen halált-is okoz, midőn azon eleven férgek a' beleket által járják.

Igen hasznos leg' elsőben-is, hogy a' geleszták alá-felé ki-takarodgyanak, egy, vagy két gáras nyomó (a mint a' beteg' ideje kívánnya) Rhe-barbarumot meg-főzvé, mézbe kevervén bé-venni. *Vagy*: Tsak magányosan-is meg-enni. Még jobb, ha geleszta port együtt bé-vézel. Attól pedig mézzel, vagy tejjel, melly után a' geleszta siet, tsináltt krisztirt bé-adni.

Szomjúság ellen vés a' vízben egy, vagy két mogyorónyi kényesöt jól őzve kevervén forrald-fel, az italt róla le-szűrvé, azt igyad. Jó a' fok-hagymával főtt minden eledel, jó hasonló-képpen az üröm; vagy földi-epe vizet éhom-ra innya. Ha pedig kevés kényesöt tézel-belé, és a' vizet le-szűröd, nagyobb ereje lészén.

Ezek felett leg' dítseretesebb a' sárga, vagy-is murok-répát, akár nyersen, akár főve kétfézer, háromszor napjában enni. Ez bizonyosan, és nyilván tapasztaltatott egy tíz esztendő leánykának e' féle nyavalyájában.

A' gyermekeknek fő-képpen, kiknek puffadt az hasok. méltán ez eledelt javaslom.

Használhatnak ezek is: sár-tőnek bélét főzd-meg fa-olajban, levével kend az hasát, bélét pedig kösd köldökére. *Vagy*: A' sár-tököt, bélét, és magyát ki-vetvé, főzd-meg erőssen marha, vagy egyéb epével égett, vagy közönséges bort tévén hozzá, mint a' pépet kend ruhára, kösd-bé véle köldökét.

A' vég hurkában-való geleszták ellen hasznos epével, és alóéval készített krisztély.

Vagy: A' fok-hagymát főzd-meg édes tej-be, add ennyi a' gyermeknek, fő-képpen a' kit a' gelesztta miatt a' nehéz nyavalya tör: Noha a' geleszták ellen nem lehet hathasóssabb orvosság, mint a' sárga-répának gyakorta-való eledele.

Vagy: Ez a' féreg leg-inkább találtatik a' gyermekekben. Ennek jele, ha a' gyermeknek puffatt a' gyomra, és hasa orra vízketvén azt vakarja, álmában fogait tsikorgattya: az ilyen beteg akár nyersen, akár főve egye egynéhány-szor a' kerti sárga murek, vagy -is: répát, próbáltatott bizonyosan használ.

Vagy: Torma-gyökérből ki-nyomott levelet éhomra igyad, ezzel vízi betegségben élni igen hasznos.

Gelyváról: melly tsomózásnak, vagy-is inkább szakának neveztetik.

E' nyavalyának eredete, ha a' szülék-től vagyon, majd gyógyíthatatlan, kü-lömben ennek oka a' bőv nyálas nedves-ség, melly a' bőr-alatt a' vérrel öszve-egyeledik, és meg-tsomózik. Az hegyes, és havas tartományokban pedig tulajdo-nítottatik e' betegség az hideg patak, és for-rás vizek italának, mint a' példák bizo-nyították.

Ez iránt első orvosság ez: a' meg-bővültt vizes nedveségeket jó tisztító orvosságokkal szük-ség fogyasztani, és a' testből ki-tisztítani; Ezután pedig olyanokkal élni, mellyek lágyítók, és szárasztók. E' végre egy darab spongiát tégy új fazékba, és a' kementzébe annyira aszald, vagy-is pergeld, hogy apró porrá lehessen törni, e' por-ból

ból minden nap étel előtt két órával egy arany nyomót fő-képpen az hóldnak utolsó negyedétől fogva újságig minden hólnapban egy hétig meleg borban igyék.

Jó itt a fekete tsalán' gyökere, melly varjú-mogyorónak-is neveztetik *Scrophularia* áztasd ezt borba egy óráig, arról igyál. *Avagy:* Azon fekete tsalánt gyökereftől öszve-zútván, vedd vizét, azt igyad. Még hasznosabb lesz, ha a vakondakot, vagy pátkányt új fazékba meg-égeted, hamvából hozzá tévén úgy iszod.

Hogy pedig az aszlatt spongia' pora kedvesebb ízű legyen, egy arany nyomó ilyen porhoz tégy fél annyi törtt fa-héjat azon borba.

Jó ez-is: Az óltatlan meszet apróra törvéu, és meg-szítálván, és a'hoz mézet egyelítvén, 's ruhára kenvén, éjjelre kösd-bé a' Gelyvát, vagy szakát vele.

Egyéb ki-sebesedett tsomók is vannak, mellyeket súlynek-is hínak: gyakorta e' nyavalya származik a' szüléktől a' magzatokra. A' betegnek torkán, nyakán, vagy más részén az illy tsomózás ki-ütkezik: leg-jobb orvosság ez iránt a' fokáig gyakorlott izzasztás.

Gelyvásról, vagy-is torok-dagadásról.

Ött, vagy hat eleven tsigát mindenestől megszárba öszve-törvén, mint a' flastromot kösd reá, minden húszon-négy óra alatt meg-újítván.

Görtsről.

Azon részt, vagy-is tagot, melly e' gört's fog, kennyed égett borral, és meleg ruhával erőssen dörgöllyed.

Vagy: Ha nyakadot, vagy derekadot előre, vagy hátra húzta a' gört's, főd-meg a'

szöfzös bogáts - kórónak *Acanthium* leveleit, és gyökerét vízben, és igyad.

Gugáról.

Mézet, lisztet, egy almát - magvá nélkül, terpentina olajat, jó fele sáfrányt, édes tejet öfzve-fözven, és ruhára kenvén, kösd pestises tagra. *Vagy*: Az eleven egeret vágd két felé, és azon frissen kösd reá, három óráig maradjon rajta; kétfzer. háromszor egymásután, így tseledvén a' pokol varat el-öfzlattya.

Guta - ütésről.

E' nyavalya találván az embert, annak mozgását, érzését, és elméjét el-vezzi: Lélegzete meg-marad ugyan, noha az-is néha kevés. Oka a' belső hideg nedveség, vagy a' bőv vér, és annak meg-rekedése: Az éjjeli dobzódás, énomra-való bor ital bizonyosan illy veszélyre a' teflet készíti. Ha kételkedel, az illyen beteg él é, tégy edénykébe vizet melyére, ha a' víz mozog, jele, hogy él. Vagy tükröt szájához, ha a' betegnek lélekzete vagon, meg-homályosodik a' tükör.

Mivel e' nyavalya hamar végezi az ember' életét, síettetni szükség a' segítséget, rázni, és ingatni kell erőssen a' beteget, döngöllyék kezeit, és lábait jó meleg ruhával: mindgyárt eret kell vágatni. Fújjanak ptrüszköltető port órába, szájába pedig törtt mustár-magot kennyenek: néha izzasztóval éllyen a' beteg, be-vévén egy mogyorónyi terjéket, kivált éjjelre jól bé-takarja

magát. Ha ki-épül, ételére, és italára vigyázzon. Télben, nyárban, fő-képpen fejét melegben tartsa.

Vagy: Kinék nyelvét a' guta meg-ütötte, a' veres tzéklának ki-fatsart levét vegye-be, és egy ideig tartsa szájába, ezt meg-újítván, nyálával együtt mindenkör pökje-ki. Az alatt megkell rivalasztani a' beteget, hogy szóllyon.

Vagy; Szent László fűvének gyökerét megtörvén, keverd-öszve ó hájjal, és égett borral, kend azon részt vele, és jó meleg ruhával erősen dörgöld.

Ha nem szólhat a' beteg, rágja a' mustármagot, szájában forgatván, vagy azon magot zatskóba tévén, főzd-meg borba, kösd a' nyomorúlt tagra.

Ha együtt szél-ütésben vagon a' beteg, az árva tsallant, és mustár-magot ó hájjal öszvetörvén a' nyomorúlt tagot jó melegen kennyed vele, és a' beteg azonnal feküdjön meleg ágyba, hogy izzadgyon.

Vagy: A' ki e' betegségben tagjait nem bírja, sárga küköríts-füből készítettcsék néki fördő, és abban förödjön.

Gyermeknek külső, és belső nyavalyáikról.

Ezen forrózást szenved a' gyermek, el-sárgúl, fogy, feje fáj, szemei bé-ragadnak: ha az hása meg-fzorúl, főzz kevés folia-senét vízben aszú szilvával, levét add innya, azomban lágy meleg tejben, jobb, ha sáfránt-is téfzel-belé, ruhát mártván, kösd-bé homlokát véle. A' forrozás igazatnak-is neveztetik: oka ennek néha a' gyermeknek meleg nedves természete,

ezt pedig inkább gyűllésatyá, a' szoptató Aizizonynak mértékletlensége: Különképpen pedig a' napnak melegsége; neha pedig *per effluxia*, az ártalmas szemek' sobes tekintetes. Ez ekből nemmelly ember nem mérézli bátran a' kiseded gyermekket nézni.

Mivel az orvoslásra a' kiseded nem annyira alkalmas, a' szoptató - dajkát kell orvosolni; a' kiseddel pedig így tselekedgy: A' díznó tök-levelit, avagy azon tököt, vagy a' Görög dinnyét vekony szeletre metélvén, tedd fejé lágyára: Két vak szemét is: bé lehet azzal kötni. *Hafznál ez-is*: A' nyers tsalán' leveleit jól öfve-zúzván, kösd homlokára. *Vagy*: A' rozmaringot, majoránnát, vagy tsak különösen a' kalmus-füvet főzd-meg borban, a' gyermek fejét, és egész testét azzal mosogasd, azután le-fektetvén, jól takard-be, el-aludván ha meg izzad, jó jel.

Hogy a' nyavalya ki ne rontsa, mellynek jele, ha a' gyermek rettag, tégy az említett fűvekhez, basa-rózsa gyökeret, vagy fa-gyöngy-levelet. Továbbá égett borral, sóval savanyó kovásvzt öfve-gyúrván, lágy melegen kösd fejé lágyára. *Vagy* ha tsak borral, és sóval a' kovásvzt öfve-gyúrod-is, hafznál. *Vagy*: A' tyúktojást keményen főzd-meg, két-felé metzvén, és meg-borsolván, kösd azon-képpen jó melegen fejé lágyára. *Avagy*: Három négy eleven szenet vés egy pohár tiszta vízbe, add innya, ortá-tjá-is lehet azzal mosni. Ez az ital a' belső forrózást el-óltya, a' külső mosás pedig a' porusokat, az - az: a' testen lévő lyukatskákot megnyitva. Ezután a' gyermek könnyebben el-alulzik.

Néha

Néha ijedez a' gyermek álmában, mert a' gyomrában meg-keseredett tejnek páráját a' velőt érdeкли. Adgy néki szín-mézet, hogy nyalagofsa, ez, a' mi a' gyomrában meg-keseredett, azt alá-felé hajtya.

Az álmatlanság-is nagy baja a' gyermeknek, és néhán hozzasan tart. Ezt okozza, vagy a' forrózás, vagy a' gyomrában meg-keseredett tej, midön többet szopik, mintsem emészthet gyomra: néha pedig a' geleszta háborgattya.

A' kisdednek jól meg-tudván nyavallyáját, úgy orvosold. Jó az álmatlanság ellen ez: a' fejer inákot lágyan törd-meg, keverd-öszve tsets-tejjel, és tyúk-tójas székevel, ruhára kenvén, kösd feje lágyára, vagy két vak szemére, lábait pedig marha-szára tsontyának velejével, vagy ha ez nints, lúd zsirral tűz előtt kennyed.

A' nyavalya törés-is, kivált az mostan felelyebb említett okokból meg-történik a' kisdeden. Lásd másutt, mellyek a' nyavalya törésről feljegyeztettek. Különösen itt azokhoz ezt adom.

Igen hasznos a' nyúl-óltója, ezt meg-száraztván, és öfve-törvén, basa-rózsa, vagy gyöngy-virág, avagy tsak tiszta vízben add innya, jól bé-takarván a' gyermeket, fektead-le.

Vagy: A' basa-rozsa' gyökeret meg törvén egyelítsd-öszve kovászfal, és égett borral, öszvegyúrván melegben tedd a' feje' lágyára. Ha egyéb ninis, égett boros pirított kenyeret tégy reá.

Avagy: A' basa-rózsa' gyökeret öszve-törvén, és ruhába kötven, orra allyát vele dörgöllyed. Jó egy kis kalán fa-olajat bé-adni, hogy hányon töle: füstölni-is lehet fejét Szent László aszalt fűvével.

A' gyermeknek tagjai, ha meg-merevednek, borz-hájjal, vagy zsallyával öszve-törte

lúd zsirral háta - gerintzét nyakától fogva fartsai-
káig, és egyéb tagjait - is tűz előtt kennyed.
Vagy: A' napon forduló virágot mindenestől
főzd-meg tiszta vízben, és abban mint meleg für-
dőben gyakran füröszd: azután pedig a' nevezett
kenetekkel kennyed, le fektetvén a' kisdedet, jól
takard-be.

Történik néha hofzszas ideig a' gyermek'
füle ki - jár, ekkor az aprón vagdaltt szurok,
vagy-is gyápar füvet *Origanum*, vagy tsak a' fo-
dorméntát, és len - magot rakd egy gyenge olly
ruha-zatskóba, melly a' fülét bé-lepi, jól fel-for-
ralván vízbe, és a' zatskót ki - vévén, levét, fa-
tsard-ki, és jó melegen tedd fülére meg. újtván.
Néha egy két tsepp keserű mondola, vagy baratzk
mag-olajat lehet fülébe ereszteni.

Ajaka, ha ki - tserepesedvén meg-hasadozik,
(a' mi meg - esik a' fzapott tejnek hívségétől) az
úti-füvet törd-meg. és levét fatsard - ki, írósz vaj-
jal, vagy tyúk - hájjal jól öfzve - főzvéen gyenge
tollúval kenegesd ajakát. *Vagy*; A' temjént a-
próra törvéen egyelítsd - öfzve tyúk - tojás' feje-
rel, tedd fájós ajakára. *Vagy*: A' bárány fagy-
gyút, fa - olajt, és kevés viafzat olvaifz - öfzve,
kennyed vele.

Az ótvár némelly gyermekeken nagyon el-
hatalmazik, ezt nem kell hamar gyógyítani, hadd
adgya - ki magát a' rofzsz nedveség, mellyet a'
kisded Anya-méhéből magával hozott. Ez iránt
tégyszín - mézet lágy meleg vízbe azon vízzel
kenegesd, és gyengén mosogasd az ótváras ré-
szeket. *Vagy* a' bűdöskövet borban jól főzd-meg,
azzal mossad; a'hol ki sebesedik a' temjént apró-
ra törvéen, hintsd-be véle.

Ha egyéb fakadék van a' kisdednek testén, a'
lentsét meg-hánozott almával erősen főzd-öfz-

ve, szítán által törvén, erefsz közibe illeudő-
képpen fa-olajt, hogy olyan légyen, mint az
híg írr, azzal kenegesd a' fakadékot.

Ha szája fáj, és innye-fel jö, a' falétro-
mot, vagy a' narants alma héját törd-öfzve, lé-
gyen mint a' liszt, mézzel. és kevés vízzel egy-
gyütt forrald-fel, azzal kenyed. *Avagy*: Törd
apró darabokra a' galest, vagy a' tölgy-mak-
kot, főzd-meg, úti-fü vízben, mofsad száját vele.
Avagy: A' narants-alma' héjját, és aszú harang-
virág' levelét főzd-meg etzetes vízben, fogainak
húsát gyakorta kenyed, és mossad azzal.

Ha fene róthadás láttatik szájában, apróra
reszelt szarvas-szarvát, avagy lágyan tört nar-
rants alma' héjját hínts reá.

Midön fogai kezdenek fakadni, és hasadni
a' gyermekeknek, gyakorta nagy fájdalmat szen-
ved; ha szájába kapdos, észre veheted, melly
helyen kezd foga hasadni, innye azon helyen
killyebb áll, és fejerellik. Nem kell várni, hogy
a' kín el-érje a' kisedet, hanem hat, és hét
hólnapos korában szája' innyét gyakorta kell dör-
gölni, sóttalan vaját vévén újadra. Hasznosabb-
nak állítatik azon dörgölsre a' nyúlnak agy-vele-
je: és a' kakas-tarájjának vére,

Ha nyelve-alatt békája indul, azt mind-
gyárt aprón tört borssal, és lágy sóval dörgöld;
azután kend-bé téntával. *Vagy*: Egy kevés ol-
tatlan, meszet, timsót főzz etzetben, abban ru-
hát mártván erőssen vele dörgöllyed, vagy olló-
val a' békáját tsipegesd-meg, és isópot etzetben
meg-főzvé, azzal mofsad.

Ha torka fáj (ezt tapogatásból meg-lehet es-
mérni) kenegesd irós-vajjal, adgy néhi nád-mézet,
hogy nyalogassa.

Ha pedig torka meg-dagad, égesd-meg a gallest azt porrá törvén rosz-liszttel keverd-szín-mézben, kevesé meg-főzvé, és ruhára kenvé, jó melegen kösd reá. Vagy a' fetske félszket jól apróra törvén, len-mag' olajjal gyúrd-öszve kösd-bé vele.

Orra-lyuka, midõn meg-dugúl, tsets-tejet kevés gyenge vajjal együtt erefsz-bele. Vagy a' tzeklát etzetben meg-főzvé, annak meleg párátját bortsásd lyukába.

Néha az hurút-is vesztegeti a' kisedet: akkor a' sótalán írósvajat, és kevés sáfránt öszve-egyelítvé, melegen kenyed véle melyét, talpait pedig azon képpen, melyét-is lúd, vagy tyúk-hájjal keneged, hogy könnyeben vehessen lélekzetet.

Ha sokszor okádik, és tsuklik a' kised, jole, kivált az erõtlen gyomrának Lásd a' mi annak helyén ez iránt meg-íratott. Azon kívül pedig ezt tselekedd: A' pirított kenyeret etzetben áztatván, keményen sült tyúk-tojás székével törd-öszve, és aprón törtt temjént, aszú fodorménta port egybe-kevervé, és jó melegen ruhára kenvé, kösd gyomrára. Tzitromet, vagy más jó izagú-almát szagoltass vele. Vagy: A' nyers-ürmöt, fodorméntát főzd-meg borba, kösd a' gyomrát vele.

A' gyermeknek ha hasa fáj, jó az az orvos-ság, a' melly most fellyebb a' gyomor tsuklás-ról, és okádról fel-jegyeztetett, rágást, és álmatianságot akkor szenved a' kised. Ez ellen sáfrányos fa-olajjal jól melegen kenyed gyomrát: Vagy: Fodorménta vízben olvaszsz-el kevés kámfort, azzal azon-képpen meleg helyen kenyed gyomrát.

A' gyermeknek potrohossága meg-esik az hofzfas hideglelés miatt: Vagy attól, hogy fokot szopik, és gyomra meg-nem emésztheti. Hafznos néki minden nap bor-kövel savanyított leveft adni. *Vagy*: Egy kis tsuporban a' rutát főzd-meg faolajban, és jól meg-törtt petreselyem-magot tévén közzé, hasát gyakorta melegen kennyed vele.

Hasa pedig meg-szorúlván, olvaszsz nád-mézet édes tejben, add néki jó melegen; hadd hörpögése. *Vagy*: Malofa-szöllöt, magvát ki-vetvén és mondola bélit jól törd-öszvenád-mézzel, mint a' pépet, add enni gyakrar.

A' kisednek erejét nagyon fogyasztya az has-menés, a' kömény-magot birs-almát főzd-meg etzetben, és öszve-törvén, mint a' pépet ruhára kenvén, kösd-bé véle gyomrát. *Avagy*: A' bárány, vagy nyúl óltót egy öreg borsónyt egy karlán vízbe el-olvasztván, add bé-innya: De akkor a' gyermek hamar ne szopjon, hogy a' tej gyomrába meg-ne aludgyon; jobb ötet mint egy fél-nap péppel táplálni. *Vagy*: A' viza' hólyagból egy darabot erőssen főzz-meg tejben, add innya.

Jó ez is: (Valamelly májjat süfs-meg, vagy főzd-meg, azután ezt meg. szárasztván, porrá törvén, és tejbe fel-forralván, add enni.

Más nyavalyája is vagon a' kisednek, melly ötet fogyasztya, ámbár eleget szopik, még-is száraz, és erőtlen. E' nyavalyának neve ebragja, midön tudni-illik a' bőr alatt ször-féreg terem, melly olly vékony, mint a' ször-szál: Fördöztés közben mézes kenyér béllal dörgöld gyakorta a' gyermek' hátát, és karjait, a' vékony férget meg találod a' kenyér béllben, a' meleg fördőben ki-dugja fejét, és ha a' gyermek' hátát pirított kenyérral dörgöld, el-esik feje.

Vagy:

Vagy: Készíts párlúgot tölgy-fa hamuból, és öszve-törtt földi-tököt tévén-belé, fürözd abban gyakran, midőn a' fereg ki-dugja a' fejét, gyengén beretvöld-el.

Avagy: Ha egyéb iránt'is szárad a' gyermek, a' varadíts fűvet *Tanacetum* mindeneffől főzd-meg, ízben abban fürözd, és a' száraz tagjait azzal gyakran mosogasd.

A' geleszta-is erőtlentiti, és egyéb nyavalyákkal-is háborgattya a' gyermeket. Ez ellen ezt tegyed: éheztesd-meg az ilyen gyermeket, adgy néki édes tejbe geleszta - port, vagy a' liszt - lángot keverd tizta vízben, tévén hozzá nád-mézet, legyen mint a' tej, abból egy kalánnal adgy-bé néki.

Avagy: A' zöld-búzának fatsard ki levét, add bé.

Leg-bizonyossabb orvosság ez ellen a' sárga répa' eledel, akár nyersen, akár főve. Lásd erről többet annak helyén.

Hasznos külső képpen-is háborgatni a' gelesztát; a' baratzk-fa levelet, vagy a' veres hagyma szárát etzetben erősen öszve-zútván, és törvén, kösd köldökére. Ha pedig a' geleszta, a' mint szokták mondani, fellyül hugyoz, jele, hogy fel-siet, adgy a' gyermeknek szín-mézet. tartsa egy ideig szájába: Így lehet a' gelesztát fel-felé tsalogatni.

A' gyermek néha le-ülésre kívánczik, és semmi nem megyen tőle: jele az erőltetésnek. Azért főzd-meg vízben az ökör fark-kórót, melegen ebben fürözd. *Vagy*: A' nyers - kapornak leveleit süsd-meg zsarátnak alatt, jó melegen kösd al-felére.

A' kisedednek, erőltetésében ha vég-hurkája ki-jön, törd-meg a' keményítőt, még jobb ha téfzel-hozzá aprón törtt gallest, mellyet gubá-

nak-

nak is hínak, híntsd-bé azon porral, a' vég-hurkát helyre nyomván. *Vagy*: Törd apróra, a' salétromat és marha-epével azt egyelítvén, a' vég-hurkát tollúval kennyed vele, magátúl helyre mégyen, hafznál ez még az öregeknek is.

Ha a' gyermeknek-béle ágyékába le-jár, akár melly okból ez történt légyen, azt elsőben kenesd, fel-nyomván, a' meg-törtt temjént keverd-öszve tyúk-tojás' fejeérével, abban gyapottat, vagy len-szösz't mártván, ruhából készített illendő kötővel jó szorosán kösd reá, állyon rajta harmad napig, ezután a' kötést meg-ujítván. *Avagy*: Föld-öszve eröfisen a' lentsét, úti-füvel, és törd-öszve mint pépét, jó melegen ruhára kenvén, szorosán kösd-fel, egynéhány nap maradgyon rajta.

A' fok sírástól, vagy egyéb eröltetéstől a' gyermeknek köldöke ki-dagad, és ki-kél, melly miatt nagy fájdalmat szenved. Mind hafznos az itten, a' mit most fellyebb a' bélnek le-járásáról említék. Ezen kívül pedig

Egesd-meg a' gallefet, és azt porrá törvén egyelítsd-öszve ruhának hamujával, és tyúk-tojás' fejeérével, három, vagy négy tsep terpentina-olajat tévén közibe, és ruhára kenvén, rakd köldökére.

Ha pedig tüzes, és fájdalmas a' dagadás, kökény fa-rn ohát, és úti-füvet veres borba, vagy etzettebe jól öszve-föszvén, és öszve-törvén, melegen kösd reá.

Ha szél okozta a' dagadást (a' mint meg-lehet esmérni abból, hogy ha bé-nyomod, vízfzapat-tan) aprón törd-meg e' kömény-magot, babér-le-véllel öszve-föszvén, kösd reá.

Néha az izzadástól ina, ágyéka, és al-fele ki-pállik a' gyermeknek, és a' vizzellettől bőre le-

le-mégyen, teste ki-sebesedik, melly igen kínos fájdalom. Ekkor édes tejjel mosogasd a' ki-pálott részeket. *Vagy*: Az úti-füvet öszve-zúzván, törd-meg és ki-fatsartt levét difznó - hájjal öszve-törvén, főzd. meg, azután erős ruhán által szürvén, kenegesd vele; még hasznosabb lesz, ha aprón tört tenjént, és kevés bort tészel hozzá.

Ha bőre le-ment, törd-meg jól az árpa-kását, meg - szítálván, azzal hintsed. *Vagy*: Ha könnyebben kaphatod, törd liszt-formára a' tenjént, azon-képpen hintsed vele.

Gyermekeknek nyúghatatlan álmatlanságáról, melly a' mint mondgyák igézetből származik.

A' kalinkó-füvet (ez a' sövények, és garádok mellett önként terem, gyümöltse majd mint a' fagyal' fáé veres, és keserű) vízbe meg - főzvé, abba fürözd, és mosogasd.

Gyermekek' szóradásáról.

A' tisztes fűből fürdőt készíttetvén, melegen egynéhányszor abba fürözd. A' kiknek inai fájdalmasak, ezen fürdővel élhetnek.

Gyermek' vesztésről. Lásd idétlen szülésről.

Gyomor erősítő bor, vinum medicatum, orvos bor.

Két itze ó fejer borba tégy pápa - fűből, földi epe-fűből, fejer ürömből különösen mindenkéből egy - egy drakmányit, vagy is egy latnak negyed-részét, fenyő - magot meg - törve egy latot, öszve - vagdaltt örvény gyökeret, két latot. Húszon - négy óráig ezek ázzanak együtt, az

azután meg-fzürvén, ebéd, és vátsore előtt minden nap igyal belöle egy közönséges fél pohár nyit.

Gyomor' Erötlenségtröl.

Ez a botegség, a' tömörlés, és étel nem kívánás leg inkább együtt járnak, és egyik oka a' másiknak. A' gyomor a' nyálas nedveségektöl meg-háll. Ha illetted kí-ül-is érzed, hogy hideg. Néha a' meg-bövült sárga, vagy fekete sár az oka.

Ennek orvoslását, vagy fellyül-hányó, vagy alól tisztító purgázióon keil kezdeni, a' mint a' szükség kívánnya. Közönségesen jó ez íránt a' Rhebarbarum: Folia senæ manua, ezeket együtt kevelsé főzd-meg. A' böv nyálnak ki-tisztítására hafznos a' fellyül-hányó orvofság, a' sal-vitrioli: Ezeket találod a' patikába. *Vagy:* Igyál lágy meleg vizet, uodat torkodba botsátván, vagy rétket, tzéklát főzd-meg vízben, levét igyad, fel-indítya. Ezután a' gyomornak melegítésére hányd vízbe, vagy borba a' fodorméntát, fejer ürmöt, arról igyál. *Vagy:* Egy kalán égett borba egyelítve ereszfz két három tsepp terpentina olajat, fa héj vízzel magánosan is reggel, 's estve a' gyomor gyengességében hafznos élni.

Jó a' terjék, vagy maga, vagy égett borba egyelíteni. *Avagy:* Hat, hét szem borsot két, három darabra törvén, vagy annyit nyomó gyömbért nyeljel, melegíti a' gyomrot. *Vagy:* Pedig ugyan annyi, vagy több szem borsot, borral meg-lágyított ostvában különösen bé-takarván, végy-bé, és igyál reá egy ital jó bort. A' fok-hagyma-is dítsértetik: egy két gerezdet tifa

títs-meg a' külső héjától, hadd rajta a' belső hártáját, vedd-bé, rágatlan tsendesen tartya gyomrodát.

Vagy: A' fordorméntát főzd-meg tyúk-tojással együtt vajba, azzal élly gyakran. Jó tztivar-gyökér zedoaria tsak szárazon-is, minden reggel egy darabot abból meg-rágván, 's el-nyelvén, hogy pedig használlyon, hofszas üdeig ezzel kell élni. Ezek felett hasznosabban lehet az erőtlen gyomrot így segíteni: fejer űrmöt, fodorméntát, zsállját nyersen törj-öszve, kevés bort töltvén hozzá, serpenyöbe melegíts meg-törtt gyömbért, egyelítve közzé, és ruhára rakván, gyomrát kösd-bé vele, ha egyfzer nem használ, többször-is próbáld.

Vagy: Az aszú méntát, űrmöt, zsállját, pirított kenyér-belet meg-törvén, szítáld-meg, főzd-meg mint a' sűrű pépet, ha módod van benne, tégy hozzá törtt gyömbért, kend' jó melegen ruhára, kösd-bé vele: ezután az ételt megkívánod.

A' gyenge gyomro ember mohon ne egyék, fokkal gyomrát ne terhellye; fű-szerfzamos légyen eledele, hasznos az illyennek a' meleg bányafördő,

Ha a' gyomor' gyengesége az hívségtől vagon, hívesítő eledelekkel éllyen, minéműek a' meg-irtt nyers gyümölsők, és a' savanyó víz.

Gyomor' fájásról.

Erről a' bölts orvosok értelmesebben szólhatnak, a' kik a gyomornak felső, 's alsó részét, és tömlőjét, vagy-is üregét tudgyák: a' fájdalomnak-is félszkrét, és okát jobban magyarázhattyák. Mi tsak
azt

azt említyük, hogy az ilyen beteg, ételére, 's italára vigyázzon; mert leg-elsőben-is éri a' gyomrot az étel, 's ital; Ugyan azért, ha ez alkalmatlan, minden belső részeknél hamarabb éri azt a' gyomor, és az által meg-bántódik. Ezen okra nézve, a' mit egyszer a' gyomor könnyen elfogad, és nehézség nélkül magában elfszenved, a'hoz kell szokni. Leg-elsőben pedig, ha a' szükség kívánnya, a' roszsz, és veszett nedveséget kell tisztítani, de csak lassan-lassan, egynéhány nap áztatván, és úgy gyengén a' testből ki-takarítván: sebes patak folyván, el-mégyen, és a' mit útiyába talál, magával azt ki-viszi, de az enyves, sült, állott nyálás nedveséget fel nem áziattya, hanem a' testben hadgya, és így a' testet, és gyomrot erőtlenníi. Az orvos ez íránt vigyázzon.

Az ilyen beteg tehát Alóes, és mirhás égett borral, ha akarja, meg-nád-mézelvén, egy héttig, vagy tovább-is élyen: minden este, és reggel egy kalánnal abból bé-vévén.

Avagy: Ehez illő-képpen el-készített zatskóról igyék, melyet fő-képpen a' patikában halznosan lehet el-készíteni.

Nagyon ditséretes ez: A' szék-füvet, vagy szék fü-virázáat főzd-meg forrás, vagy folyó-vízben, kömény-magot meg-törvén tégy hozzá, meg-szürvén, nád-mézeld-meg, melegén azt igya;
Vagy: A' szék-füvet meg-főzván, annak le-szürtt levébe terjéket olvasztván, kalánnal azt igyad.

Lehet a' gyomrot kömény-mag, vagy szeretsen-dió-olajjal öszve-egyelített égett-borral kenni.

Vagy: A' kementzéből ki-vett meleg kenyeret két-felé szelvén, híntsd-meg aprón törtt gyömbérrrel, vagy kömény-maggal, a' mint el álhatya, kösd gyomrára.

Vagy: Tyúk tojás székét keverd-öszve édes tejjel, meg-sáfrányozván. vésd belé kenyér-belet főzd-meg jól, mint a' pépet, melegen ruhára kenven, kösd gyomrára.

Hirtelen gyakran ez-is használ; a' fejér krétát, szeretsen-diót, nád-mézet törd apróra, egy mogyorónyit fodorménta vízben egyelítvén, fájdalom' üdején azt vegye-be.

Vagy: A' fejér ürmöt öszve-zúzván, és levét ki-fátsarván, egy kis kalánnal éhomra abból végy-be, de reá semmit hamar ne egyél.

Vagy: A' fodorméntát meleg borba két ruha között kösd gyomrodra, vagy a' papa-fünek *Curdaus benedictus* porából végy-bé a' mennyi egy kés hegyére fér. Avagy azon füvet főzd-meg borba, vagy vízbe, és melegen azt igyad.

Vagy: A' kerti petrefelymet fodorméntával égett borba, vagy vízbe forrózd-meg, jó melegen kösd gyomrodra.

Gyomor' fájásról, vagy hányásról.

A' fejér-ürmöt meg-vagdaltván, öntsd-meg forró vízzel, jó melegen kösd gyomrodra. Tefleden lévő fekélyes sebeket e' fünek porával híntsd, meg-tisztúlnak.

Gyomor' gyengeségéről.

Bétsi-fünek, *Nardus Celtica* porát éhomra, vagy étel után, a' mennyi a' kés-hegyre fér,

fér, vedd-be. Ezen fűnek víze izzadási okoz, és a' vízelleget hajtya.

Vagy: Szent Benedek-fűvének *herba benedicta* gyökereit főzd-meg borba, azt igyad éhomra, és ha tetzük, étel felett-is.

H.

Hagymáz betegségről.

Éppen ellenkezik a' guta-útéssel, mert ez hideg, amaz pedig forró betegségekből származik. Oka az, a' mi a' vért megindítja, és az agy-velőben fel-gyúllasztja. Az Alsószonyokba gyakorta a' hószám' meg-rekedése, és fel-akadása ennek oka.

Ebben a' betegségben mindenek felett a' vért kell tsendesíteni: Leg elsöben mindgyárt szükséges az ér-vágás. Ezután a' betegnek álmodt kell szerezni. Tök, és dinnye-magot, vagy mákot meg-törvén, áztasd vízbe, kifatsart levét igya. Nyers káposzta-levelet fonnyad-meg a' tűznél, kösd a' homlokára, és a' vak-szemére, tzitrommal savanyított vizet igyék, vagy bor-kövel fött vízzel éllýék.

Vagy: Hogy a' tisztá víz ne ártson, vefs kenyeret a' vízbe, forrald-fel, hűtsd, és szürd-meg, azt igya.

Ha a' beteg kezd épülni, hafznos néki rhebarbarumból készített tisztító laxatziót bé venni, fő-képpen, ha a' természet magától nem segít. Jó ösmérös baráti legyeuek mellette, és vigyázzanak, hogy a' beteget valamelly búsulás ne érje.

Mivel pedig magára gondot nem viselhet, vizellete felakadván, turbulya, vizet kel néki innya adni, és a' hólyaga' táját alá felé-nyomogatni.

Az ház, mellyben a' beteg vagyon, se igen meleg, se hideg ne légyen: enni adgyanak sós-kával, vagy más képpen savanyón készített ele-delt.

Ezen nyavalyának jelei, az álmatlansággalvaló nyúghatatlanokodás, háborgó álmodozás, sok haszontalan beszéd, főnek nagy hősege. Lásd, a' mi másut a' fő-fájásról meg-íratott.

Vagy: Egy pohár égett bort, és egy kalán terpentina-olajat jól öszve-kevervén, a' betegnek egész testét, tetejétől fogva talpig kend-meg az-zal: Ezután pedig a' beteg egynéhány nap szel-lőre a' házból ki-ne mennyen.

Haj-hullásról. Lásd kopaszásgról.

Haj-nevelésről.

A' vízi-tök gyökerét *Nymphaea* áztasd lúg-ba, és gyakran avval mosogasd fejedet.

Hályogos szemről.

A' fűr-madárnak háját tedd üveg pohárha, és a' nap fényen olvaszd-meg, egy-egy tsöppet bortsáfsanak szemedbe mind addig, míg a' hályo-got két.felé hasíttya. Mivel pedig nagy a' fáj-dalom, egy-egy tsöpp Afziszony-tejet eresztess belé. Bróbáltatott.

Vagy. A' kerti lóhere-fűnek ki.nyomott le-vét ereszd a' szemre, el-veszti a' hályogot.

Há-

Hányásról.

Az hányást okozó orvosság hamar nagyobb nyavalyát, és veszedelmet szerezhet; tanácsos azért tanultt orvostól írásba ki-kérni, a' patikában ez íránt minémű orvosság adásék, és mi-képpen kell azzal élni, avagy a' Patikáriusnak, ha ki-befzéled nyavalyádot, fog adni, a' mi az hányáshoz illendő orvosság. Név szerént ha vér-hasban lévén, gyomrod, meg-romlott, az hányás után pedig gyomrod erőtelen, az ételt nem kívánnya, végy-be egy poltura' árú terjéket, reggel, és este. Vagy a' pápa-füvet, föld-megborba, kevesenként az igyad.

Hányás ellen.

Lásd gyomor-fájásról, a' fodorménta-is hasznos.

Has - menésről.

A' természetnek jó munkája az hasmenés, és folyás; ezután az ember könnyebbséget érez: ha pedig erőtlénít, orvosolni kell. Ha az eledel emésztetlen megyen-ki, jele, hogy a' gyomor meg-síkt, el-ázott, és meg-tágult; azért az étel, ital benne nem marad, és a' belek-is meg-erötlenednek.

A' gyakor le-ülésre-való kívánczóságnak félszke vagyon a' vég-hurkában; mert ez a' rágó taknyos nedvességek miatt kifebesedik; Ámbár semmi ki-nem mégyen, még-is erőltet. Az Alsíszonyok a' rendetlen, és hóíszas has-menésben hamar időtlen gyermekeket szülnek.

E nyavalyában, ha a' gyomor rosz, nyálás matériával, vagy sárga, és fekete sárral el-tölt, és nem emésztvén meg erőtlenedik, fellyül hánytató orvossággal kell tisztítani, azután pedig belső, és külső eszközökkel erősíteni.

Hafznos az ilyen betegnek a' terjék, ha nagy hévsége nintsen. Külső-képpen pedig hafznál: a' fodorméntát, fejer-ürmöt, és, ha vagyontzitrom' héjat öfzve-vagdaldván, rakd két zatskóba, főzd - meg veres borban, kevesé fatsardki levét, és jó melegen párolva tedd egyiket gyomrára; ha ez meg hűll, a' másikkal - is úgy tselekedgy. Ezt gyakorold egynéhány ízben. Lásd *gyomor erőtlenségéről.*

Vagy: A' fejer - ürmet öfzve - törvén, kifatsart levéből borral együtt egy his kalánnal igyál. *Vagy:* Egy kalán erős etzetet, és egy kalán frissen kirfejtt tejet öfzve egyelítvén, ebéd, és vatsora után azt igyad.

Vagy: Lásd vér folyásról, azt kövesd.

Has - rágásról.

Egy tyúk-tojásnak haját gyengén meg-égetvén, és porrá törvén, azon-képpen fél szeretsear diót-is, ezen két-féle port akár borban, akár vízben vedd-bé.

Has - szorulásról.

Ezt valóban nem lehet kólikának nevezni, mert a' kólika rettenetes, tekerő fúrdaló, és nyíltató fájdmakkal szokott lenni: A' has - szorulásra némellyek természet szerint a' testnek meleg, és száraz vóltához képest hajlandók, akármelly kis okból-is bélek meg-szorúl.

E' nyavalyában jó segítség a' krifély; de ennek el-készítése a' tanúlt orvosokat illeti: a' Falusiak ez iránt igen keveset hallottak: Nem-is jó gyakran azzal élni; mert a' természet hozzá szokik. Néha többet használ egy kevés manna, vagy mondola-olaj, ha azt tyúk-lévből bé-ve-fzed; ezen kívül olajas, vajos, leveses legyen eledeled.

Jó a' főtt aszú-szilva, kivált, ha meg-nád-mézeled, és ebéd előtt egy órával egy ital víz-es bort iszol reá. *Vagy*: Egyél egy diónyi írósvaját, és azon-képpen igyál reá. *Vagy*: Aszúsú-szilvát, egy kis folia senét köfs ruhába; főzd-meg, annak mind leve, mind szilvája lágyait.

Külső képpen jó ez: a' fejer mályva-leveleit vajba egy serpenyőben főzd-meg erősen, és levét, vagy-is zsírját, ki fatsarván, azzal kenyed a' hasát.

Vagy: Az édes paprány-fűnek *Polipodium* egy uncia, az-az: hatvan szem bors-nyomó gyökérét főzd-meg vízbe, vagy aszúsú szilva-levébe, azt idd-meg melegen.

Hévségről, vagy-is szomjúságról.

Két, vagy három kés-hegyen tsináltt bor-követ vefs egy pohár vízbe, azt igyad. *Vagy*: Egy jó pohár vízbe botsáfs egynéhány tsöpp e-tzetet, hörpögetvén, azt igyad.

Hideglelésről.

A' közönséges tsalánt, fejer-ürmöt, rutát, és fliz-fa leveleit egyenlő mértékben hufzon. négy óráig egy jó pohárnyi borba, vagy pálinkába áztatván, és levét le-szürvén egyszerre a' hideglelés előtt idd-meg.

Vagy: Ha gyomrod előre ki-tisztított, a' szerentsen-diót tűz előtt meg-gyújtván, és mind-gyárt ki-vévén, azután törd-öfzve: és a' hideglelés előtt vízbe háromszorra kalánba add-be.

Ha mindennapi, vagy harmadnapi, két, vagy három kalán fa-olajat pohárba töltvén, vés belé törtt sót, két, vagy három kés-hegyen, idd-meg, avagy két arany nyomó spanyólvialzkat törj apróra, ezt fél-pohár fa-olajba vetvén, idd-meg. *Vagy:* A' mi parafzt orvos-ság, hat, vagy hét tsöpp terpentina-olajat az üdö-höz képest, vés egy krajtzár árú égett borba, vagy pálinkába, idd-meg a' hideglelés előtt fél órával.

NB. Ha sértésed vagyon, azt orvosold előben.

Ha negyednapi: A' meliy apró gelesztákat a' dífnó válú alatt is találhatz, azokból ket-tőt, vagy hármat vés egy fél-pohárnyi etzetbe, meg-higgadván, add innya. Próbáltatott.

Vagy: A' pókhállóból két, vagy három golyóbiskát egy borsónyit öfzve-tsinálván, estyárba, midőn kezdel fázni, vedd-be.

Vagy: A' palatzk füvet *Thlaspi majus*, hordozd egynéhány nap talpad alatt. Vagy végy egy kalán szín-mézet, azt tizta tserép-serpenyőbe tévén, egy dióni írós-vajjal olvalzd, és ke-verd-öfzve, a' hideglelés előtt-való estve, azt idd-meg azon melegén: Így három estve tselekedgy, fő-képpen másodszor, vagy harmadszor, ámbár azon italtól irtózol, erőszakkal is vedd-be. Ha kételkedel, próbáld.

Vagy: A' kutya-nvelvü füvet, *Cynoglossum*. Kevelsé öfzve-zúzván, gyökereftől kösd gyomrodra, magadat jól bé-takarván, ha meg-melegít, zöld, és sárga nyálat hánysz, igen jó jel, meg-gyógyúlsz.

Vagy:

Vagy: Kilentz szem borsót, ha idős az ember, és kilentz szem rák - szemet törj-öszve, legyen mint a' liszt, egy pohárba jó etzetet töltvén, hideglelés előtt idd meg. Próbáltatott.

Vagy: A' pápa - füvet *Carduus benedictus* főzd-meg borba, vagy vízbe, ámbár keserű, kétszer, háromszor melegen egy finsával azt igyad.

Vagy: Szent László-füvét, vagy-is gyökerét *Gentiana* főzd-meg borba, éhomra melegen azt igyad.

Hideglelés ellen.

Széles lapunak gyökerét fejer borba főzd-meg, és melegen igyad éhomra.

*Hideglelésről, mellyet a' Magyarok hagy-
máznak neveznek.*

Ebben a' nyavalyában némelly olly jelek találtnak, mint a' fellyebb említett hagymázban; noha külömbőség vagyön közöttök; mert az dögös, és ragadozó nyavalya. Az illyen betegnek szája, az nyelve szárad, mint más mérges betegségekben. Fő, és a' gyomor-fájás rettenetes kivált, ha a' meg-vefzett nedvelség bőv, melly füleire szállván a' betegnek, süketiséget hoz. Ha vízelette fekete, creje olfogy lélekezete nehéz, fogait tsikorgattya, kevés reménység van a' gyógyulásához.

Leg-főbb, és szükségesbb itten mindgyárt előre harmad nap alatt az ér-vágás. Jó mannát, főtt folia-senével bé adni. Hasznos a' fellyül-való hányás. Ezt segíti; kevés kapotnyak gyökerének (*assarum*) porban, és borban bé-vétele.

Igen

Igen hasznos ez-is: Három borsónyi kám-
ort nád-mézzel törj-öfzve, éhomra három, négy
nap, továbba-is pápa-fű vízbe add-bé innya-
Avagy: Egy mogyorónyi aprón tört bűdös kö-
vett erős etzethe három, négy nap éhomra,
igyék. Jó a' séska víz innya, és szájt mosni.

Hogy pedig a' hévség miatt hafa meg-ne
szorúllyon, mert ez igen ártalmas, élyen néha-
néha bor-köves lévvel. A' bor-ital tellyefséggel
tiltatik. Lábait sós etzettel mosás, azután tal-
pait fekete retekkel köfsék.

A' mi fellyebb a' hagymázzról fel-jegezte-
tett, rész szerint azt is lehet ide alkalmaztatni.

Hideglelésről, melly minden napi.

Ennek főszke, és oka nem egyedül
a' gyomorba meg-együltt, és meg-vefzett
nyálas nedvesség; mert ez nem szerez for-
róságot, hanem egygyütt a' sárga, és
zöld epe-is.

Jelei ezek: Ha a' gyomorba-lévő ned-
vesség sós, a' beteget szomjúnoztatja, ha
savanyó, éhezteni, ha édes, aluvásra in-
dítuya, ha pedig ízetlen a' nedvesség, az
étel' kívánása el-vefz.

Ha nappal jön az emberre ez a' nya-
valya, alkalmatlanabb; mert éjjel erefzti-fel:
akkor kelletik enni, mikor aludni kellene.

Ennek tulajdon orvofsági ezek: gyomrát,
's hasát főtt, vagy meg-forrózott fodor-méntával
jó melegen ruhára rakván, köfsék-be. *Vagy*:
vegyen-be annak módja szerént valamelly: fé-
lyül hánytató orvofságot.

A' nyálas nedveltségnek emésztésére, és a' gyomor-nak erősítésére hasznos ital ez: egy jó marok szék-fű virágot, és fél annyi bárány, vagy közönséges fejer ürmet, főzd-meg erősen vízbe, minden reggel éhomra egy pohárral abból igyál.

Ez a' nyavalya hosszas szokott lenni, és néha végre puffadás, víz-kórság, vagy más betegség következik belőle, néha a' természet fellyül-való bányással; néha pedig has-menéssel orvosolijam-ezen nyavalyát.

Parafzt orvolságba jó ez: két, vagy három kés hegyen vefs lágy söt fél-pohár fa-olajba, a' hideg előtt egy, két órával idd-meg: még jobb, ha egy garas-nyomó spanyol-viaszfát apróra törvén tesz-el-hozzá. *Avagy:* egy krajtzar árrú pálnkába botsás eröd szerint hat, vagy hét tsepp terpentina-olajat, hideglelés ellen vedd-bé.

Hideglelésről, melly harmad napi.

Ennek oka a' gyomorban, és gyomoron kívül meg-bövítt, és meg-veszett sárga sár, melly származik a' gyomorban hamar meg-vesző eledelektől.

E' nyavalyának jelei ezek: Mikor kezdődik, igen meg-rázza a' beteget, azután nagyon meg-hevíti, szomjúhoztattya, nem alhatik, és néha efze nélkül-is vagyon.

Ha a' betegnek ajaka, és orra ki-fakad, jele annak, hogy meg-szünik a' hideglelés, mert a' hévség ez által meg-hevesedik.

Mivel a' nyavalyának fő-oka a' bilis, vagy-is sárga-sár, ha ez a' testben
meg-

megindúl; és a' beteg' hasát el-trapja, jó jel; mert ez által ki-takarodik a' rozsz matéria.

A' koplalás igen tsendesíti, sőt néha meg is szünteti az ilyen hideglelést. Az alatt, ha szomjúhozik, itala légyen tztrom-léyyel, vagy bor-kóvel savanyított főtt víz. Hasznos ehez egyelíteni kevés nád, vagy más szín-mézet. *Avagy:* Vels egy ittze vízbe egy ló apróra törtt fa-héjat, tégy hozzá hat ló nád, vagy más mézet, azt igyad. Igen jó a' tzikória gyökérrel, árpával, és édes gyökérrel, főtt vízzel-való élés.

Mikor a' hideg a' betegre akar jönni, akkor nem kell enni adni, sőt azután sem, valamedig a' hideg egészen el-nem áll; a' hideg előtt a' beteg ne-is aludgyon. Negyedik hideglelés után lehet purgáló orvossággal élni. *Avagy:* Ha a' hányás erőlteti, fellyül hánytatót kell beadni. Jó ez íránt a' kapotnak gyökér (*Afarum*) ebből egy, vagy más fél, vagy két garas nyomót időd szerént, törj-meg egy kevés borba vedd-be. *Vagy:* Pedig alszú szilvával azon gyökérből főzz-meg két, vagy három ezüst garas nyomót, vedd-bé. Ha pedig igen véres természetű a' beteg, az ér vágás-is segíthet.

Az epének, vagy-is sárga-sárnak bővebb tisztulására minden nap kevés Rhebarbarumot akár porúl, akár vízben lehet be-venni. Ezen haszonra főzd-meg vízben a' fejer-ürmöt, földi-epét, éhomra gyakran azt igyad

Ismét: Midőn a' hideg háborgat, két garas nyomó terjéket egy kalán borban két, három ízben végy-bé. *Avagy:* A'hol ez nints, főzd-meg a' dió belet mézben, azt igyad. De ezek úgy hasznosabbak, ha a' beteg már előrc tisztító orvossággal élt.

Ha.

Hamarjában ez-is jó: Törd-meg az úti-füvet, levét ki-fatsarván, egy tsészével igyál-meg abból.

Külső-képpen pedig ezt lehet tselekedned: a' dió-fának belső héjját hántsd-le, és etzetben áztatván, ruhára rakván, kösd-bé véle a' gyomrát. *Avagy:* Kormot, zsályát törd-öszve tyúktojás' fejeérével, kend' duhára, kösd evvel.

Hafználhat ez-is: Az úti-fü levelét, tsalánmagot, kormot törd-öszve, tévén hozzá lágy söt, ruhára kenven, kösd keze gyűrűs újjaira.

Vagy: Mégjobb, a' pulsusokra, az-az: két kezín-való erek' járására, vagy-is mozgására. Az ilyen kötött orvosság közli erejét a' szívvel.

Hidegteleléstől, melly negyed napi.

Ennek oka a' testben bővelkedő fekete sár, melly öszve-gyült, és nevelkedik az emésztett eledelnek leg-seprösebb részéből. Ez tudni-illik elsőben tsak sárga sár, midőn pedig a' gyomorban fekete sárrá változik, az egész testnek minden részeiben, és ereiben el-terjed, és meg-feneklik.

Más hidegteleléssel sokakban meg-egyezz: név szerént különböz abban, hogy hoszszas, és gondos orvoslási kíván: Ha öszszel esik az emberre, rajta telet, és tavaszkor végződik. Néha pedig két esztendeig-is tart. Ha nyárba kezdődik, inkább lehet orvosolni.

Néha az ilyen hoszszas hidegtelelés által a' nehéz nyavalyában lévő ki-tisztul.

A' vér-has, vagy 'más has folyás e' nyavalyában használ; mert ez által azon betegségnek fészke el-apad, az ornak, és az al-felent való sülynek folyása-is hasznos. Ha a' beteget a' fekete sárgaság el fogja, jele, hogy a' lép megdugúlt. Lásd *lépdagadásról*.

Ez hideglelésnek leg főbb orvoslása az ételben, és italban - való mértékletesség, könnyen emésztő eledel-ekkel való élés, leves, és főtt inkább, mint sem sült, vagy száraz légyen étele.

Hasznos petreselyemből, répából, értt almából, és szilvából álló eledel, még jobb, ha szeretsen dióval, vagy annak virágjával safránnyal, vagy fa-héjjal készítettik. Itala lehet árpával, és fa-héjjal, vagy tsak egyikével főtt víz: annál jobb, ha tüzes atzél vetel belé. A' szegényeknek leg-hasznossabb a' korpa-tzibere.

Az ilyen beteg a' mennyire lehet keveset egyék, mert gyomra gyenge lévén, nem' érkezik főzésére, az eledel meg-poshadván, sár leszsz belőle, a' lép meg - puffad, és a' nyavalya öregbedik.

Hideglelés előtt, azután is mindgyárt, a' mint íram a' harmadnap hideglelésről, se ne egyék, se ne igyék, még egészen a' hideg elnem áll. Hasa, ha meg-szorúl, segíttessék, hogy folyon.

Az orvoslással itt nem kell sietni: jobb e' nyavalyának fészket lassan fel-áztatni, és indítani. Hasznós e' végre a' folia-sene ital; főzd ezt ánis-maggal, ha vagyon olvasz' bővebben manát bele, azt igyad. Az egyszeri ital nem elég, hanem újjabban újjabban kell e' nyavalyát ostromlani, mert ennek tulajdonsága szerint a' sár a' gyomorban, és testben meg-feneklik, sokára ázik-fel. Mivel pedig az ilyen beteg szó-fogad-

dat-

datlan szokott lenni, azért későre gyógyúl: mert ha az orvoslás egyszer, kétszer nem segít, a' beteg megúnatkozván, ellene mond az orvoslásnak, innét rendeletlenül mondatik az, hogy e' nyavalya az orvosok' tsúfolója. Helyesen tselekszik, a' ki minden hétbe egyszer e' végre készítet Pülákkal él: mert ezek sokáig hevervén a' gyomorban erőltetés nélkül, tsendesesen a' meg-feneklett sárt fel-áztattják, és a' testből ki takarítják.

Hasonló erejű, könnyű, és hasznos orvosság ez: főzd-meg a' fejr-ürmöt vízben, és azon vízben egy zatskóban forraly-fel egy lót foliasenét, minden héten kétszer a' hideglelés előtt egy nappal abból igyál, kevés Rhebarbarumat-is lehet hozzá tenni.

A' ki pedig hajlandó az hányásra, vegyen bé reggel éhomra hánytató orvosságot. Leg-jobb a' kapotnyak gyökere, ezt törd porrá, és abból két garas nyomót kevés borba végy-bé.

Mivel pedig az izzadás által-is oszlik, és elfogy betegségnek fészke, a' hideglelés előtt két garas nyomó terjéket végy-bé borba, le feküvén, jól takartasd-bé magadot.

Ditsértetik ez-is: Hat garas nyomó nádmézet, négy garas nyomó gyömbért, és két garas nyomó kánfort öszve-törvén, mikor a' hideg reád akar jönni, két garas nyomót meleg vízbe igyál - még abból. *A' kinek tetszik próbállyá ezt-is:* A' mivel egy bölts orvos az ilyen betegeket szokta vala orvosolni. Főzd-meg vízbe a' répát, első levét le szürvén, tölts új vizet reá, főzd valamig a' répa egészen széllyel fő, szítán által szürvén, úi sótalan vaját, bőv nád, vagy más szíomézet tévén közibe szekfüt főzd-meg, tizenöt nap alatt, élly azzal: minden nap öt, hat baraszkmagot egyél-meg, jobb, ha kevés terjéket-is ve-

szel-bé. Az alatt tejből, és halból készített eledel tiltatik. [

Jó ez - is: Egynehány veres - hagymát törj-öszve, levét ki-fatsarván, még annyi fa - olajt egyelíts közibe, azzal kend lépe' tájját.

Avagy: Az eb - nyelvű füvet gyökerestől, (cynoglossum) öszve - zúzván jól törd-meg, lágy ruhára rakván kösd jó erőssen gyomrára, ha a' meg-veszett rofzsz matériának ki hányása következik, jó jel.

Egy vitézlő Úr, főbb orvofságok nem használván, egyedül ez által gyógyult meg.

Hideg - veit egész testről, vagy különös meg-fagyott tagról.

Az ilyen testben ha valamelly érzékenység vagyon, hideg vizet töltvén nagy hofzszú tekenyőben, egézfizen fektesd-belé, a' fagyot kiszíjja. Az ilyen testet, vagy más meg-fagyott részt igen hasznos hóval jól dörgölni: ezután a' fagyos répát, mint a' pépet törd öszve erőssen az hideg-vett tagot kösd-bé véle.

Mikor pedig azon rész, vagy tag már kezd pe'segni, fa olajat, vagy ha az nints, ó hájjat kevés viasszal öszve - olvasztván, lágyan törtt borsot tévén közé, és ruhára kenvén, kösd - bé véle. *Vagy:* a' marha epét égett-borral öszve egyelítvén, borsold-meg, azzal kenegesd.

Ismét a' mint fellyebb íram a' meg-fagyott részt hideg vízben mártván szíkáfsad. Továbbá a' zsályát, vagy fenyő-magot erőssen főzd-meg édes tejben, és abban ruhát mártván, jó melegen kösd-bé véle. *Vagy:* erős sós vízben főzd-meg a' répát, levével mosogasd.

Himlőről.

E' nyavalya közönséges, tsak alig tálatatik ember, a' ki ezt elkerülhetné; mert még annya-méhében a' magzat veszen olly romlott vért, melly azután éltében vagy elébb, vagy későbben fel-forr, és a' testben ki-üt.

Innét vagyon az, hogy némelly országokban a' bábák arra vigyáznak, ha a' született gyermek' véres, és piros, véreből a' köldökin ki - botsátanak, azutau kötik-bé. Az ilyen gyermeknek a' himlő olly ártalmas nem lehet.

Néha pedig az időnek külömbsege okozza azt a' betegséget. Ezokáért tapasztaltatik, hogy némelly tartományokban, sőt különös Helységekben-is himlőznek, másutt pedig nem. Meg-esik néha az-is, hogy azokra, kik e' nyavalyát még nem szenvedtek el-ragad. A' himlő majd mindenkor hideglelésen kezdődik. Fő-fájás, rettegés, álmatlanság, vagy ellenben nagy álom, néha nyavalya-törés követi, esze nélkül beszél, az hányás erőlteti. Egy ilyen betegben ezek, másban pedig más jelek lehetnek.

A' himlőnek fésszke nem tsak a' bőr alatt, hanem a' be-ső részekben - is vagyon. Történt a' terhes, himlős asszony, himlős gyermeket hozott. Ha az himlő hamar, és könnyen ki - üt, és mindgyárt érik, jó jel. Ha pedig ismét bé-üt. Avagy

szederjes, vagy fekete, és az emésztet-
is olyan, akkor gyakortább halálos a' ve-
szedelem.

E' nyavalyában meg-kell ugyan engedni,
hogy maga a' természet a' mérgea, és seprős ned-
vességeket ki-adgya: Mindazonáltal öregben hafz-
nos előre az ér-vágás, gyenge purgátzió, vagy
fellyül való hányás.

E' betegnek étele nem fűszerszámokkal,
hanem tzitrommal, vagy bor - kövel savanyított
légyen. Az hús-eledel éppen ártalmas; mert a'
vért inkább gyúllasztja.

Hafznos itala lészen árpából, vagy sóska
gyökérből való főtt víz. Szél, és hideg e' bete-
get ne érje: meleg helyen bé-takarva maradjon.
Negyed nap múlva csak gyenge izzasztókkal él-
het. Szemeit pedig őrizni kell: e' végre olly
tisztá ruha-zatskóba, melly szemeit bé-lepje, tégy
sáfránt, mártsd tsets-tejben, vagy közönséges tej-
ben gyakran újjítván, tedd szemére. Ha öszve-
ragadnak, árpa-kása lével lafsan áztasd. *Vagy:*
Tiszta vízben tégy kevés kámfort, és sáfránt,
azzal mosogasd.

Torkára-is szükség vígyázni: tsinálly azért
gyenge gyóltsból zatskót, melly kívül a' torkot
bé-lepje. Tégy abba sáfránt, mályva - róza - vi-
rágot, azt tsets-tejben, vagy más édes tejben áz-
tatván, kösd reá. Azomban főzd-meg a' tziek-
lát árpa kása' lében, a' beteg azzal öblítse szá-
ját, avagy fetskendgyék' torkát belől.

Hogy orrában ártalom ne légyen, gyenge
bodza-fából tsinálly tsapotskákot, mártsd kám-
foros vízbe, dugd orra lyukaiba. Ha orra bé ra-
gadd, kend frifs vajjal.

Ha ugyan a' himlő szemőibe szökik, galamb' (zárnyából egy - egy tsep vért néha-néha ereszt - belé. A' himlő, ha száradni kezd, és varafodik, nem félelmes a' nyavalya, vékony tövel lehet a' himlőket fakasztani, hogy a' himlő' helye mély ne légyen. Végre a' gyengéa purgáló orvosság hasznos, hogy a' maradott rútság inkább tisztúlljon.

Vagy: Ketske - ruta *Ruta capraria* füvet főzd - meg vízben, azzal itasd a' himlős gyermekeket.

Himlőről, melly nem akar ki-űtni.

Egy jó marok léntsét erőssen főzz-meg vízbe, első levét le-szűrven, tiszta vizet ismét reá töltven, fűgével, tengeri szőlővel, árpával, vagy csak egyikével főzd-meg, midőn meg-higgad, add inya. Ha a' kised meg-nem ihattya, a' ki szoptattya, az igya. Hasznos káposzta-lévben lea-mag olajat adni innya.

Hólt - tetemről.

Verd - ki vékonyra az ólom golyobist, légyen mint a' vékony bádög, azt a' hólt-tetemre hajtván, szorossan köad reá, hordozzad hoszasas ideig, el-oszlik.

Vagy: Ha az által-búvó fűnek *Porfoliata* zöld leveleit, vagy magvait meg-töröd, és gyakran az hólt-tetemre kötöd, el-vesz.

Hólszámnak fel akadásáról.

Egy maroknyi levendulát főzz - meg egy itze fejer - borba, abból éhokra egy tsészével igyal. Ez a' fű, vagy is virág így el-készítve a' szeleket is hajtja.

Vagy: A' levestikon fűnek zöld leveleiből préselt levét fél-üveg pohárral igyal meg, a' hős szám meg-indúl. Vagy ugyan e' végre ezen fűnek gyökereiből, és leveleiből készíts fordót.

Hős szám - rekedésről.

A' hős szám az Aszszonyi nemben minden hólnapban szokott elő-fordúlni, és könnyebbségekre szolgál. Ha pedig vagy későbbben, vagy hamarabb jön, a' testben háborodást szerez. A' viselősöknek, és szoptatóknak más állapottyok; mert ő benne a' vért a' természet más haszonra fordítja.

A' hős szám-rekedésnek okai, néha a' vérnek sűrűsége, vagy hidegsége, néha annak más felé-való ki-takarodása, úgy mint orrán, száján, fülein 's a' t. Néha pedig bé-szorulása azon ereknek, mellyeken rend szerint a' vér szokott ki-takarodni.

Külső okok; a' hideg időben, és szélben-való járás (kivált mikor a' tisztulásnak el kellene érkezni) a' búsulás, és félelem. Ezek a' vért sűrítik, és a' tisztulásra szükséges erőt fogyaszttyák. E' betegségnek jelei a' fő, vál köz, és derek-fájás, és az egész testnek lankadtsága. Az ilyen beteg gondolkodó, szomorú, és színetlen, hamar tsömörlik, és sokszor pökös. Végre nehéz lélekzet, fulladás fősédülés, ájulás, vízi betegség, vagy egyéb dagadás ebből szokott következni.

Or-

Orvoslását ennek lehet kezdeni látsan napenként tisztító orvofsággal. Ezután, midőn főképpen a' vér-folyásnak elő kellene fordulni, vágattársék - meg a' boka' erre; kevés vért kell bortsátani: mert az ér-vágás ez íránt tsak annyiban használ, hogy a' vér folyás alá felé szoktattassék. Meleg ruhával dörgöllyék lába' szárait, és tzombjait, feketeürömből, kakuk - füből, és majoránából főtt vízzel lábait gyakran mossák, vagy, a' levendula-virágot apróra törvén, és mézbe kevervén, gyakran egyed.

Vagy: Törd apróra a' fa-héjat, szeretsendió-virágot, sáfránt-is tévén hozzá, meleg borba, reggel, estve adgy innya: Annál hasznosabb, ha a' kék - liliom gyökerit meg-aszalván, és megtörvén e' porból egy vagy két mogyórónyit egyglítefz belé. Ezen ital után pedig a' beteg mindenkor járjon, vagy meleg házban egy, két fertály óráig sétállyon, más időben-is ne heverjen.

Jó a' fa-héj vízzel - való élés-is, a' kinek ebben módgya vagyon. A' szegény rend pedig a' babért, vagy pirosító fű - gyökerét *rubca* jól főzze-meg borba, azt igya gyakran.

Használ, ha hirtelen egyéb nints, a' savanyó kovász egy kis diónyit nyersen abból nyeljen-el: ez a' vért vékonyítja, és ki - menésre készíti. Javasoltatik a' méh-füből *maliffa* Isten-fa, és Isóp füvekből főtt, és tsinált meleg fördő-is.

Húgyozásról. Lásd vízzellet felakadásáról.

Hurutról.

A' tudónek fok - felé ágazó eretskéire szokott szállani sós, savanyó, és evő ned-

vesség, mely miatt következik a [nehéz lélekzés, és hurút; ennek pedig, erőltetéséből a' tüdő ki sebesedik: ezután érkezik a' száraz betegség.

E' nyavalyát szerzi, és öregbíti a' rendetlen étel, ital, füstnek, porok fel - szívása.

Igen jó orvosság ez iránt az a' mi a' nátháról fel-jegyeztetett. Azon kívül főzd-meg a' karó vagy más édes répát, szürd - le levét, és abba tégy malosa - szőlőt, vagy édes gyökeret, vagy kék-liliom gyökeret, ennek-is levét szürd-le, tégy belé bőven nád-mézet, avagy ha ez nincs, szin-mézet, főzd-meg jól újonnan, estve, 's reggel a' beteg igyék belőle.

Vagy: az édes-gyökeret, örvény-gyökeret, és kék liliom gyökeret egyenlő mértékben vévén, és meg-törvén szitáld-meg, keverd tiszta mézbe, és főzd-meg egy kevelsé, reggel, 's estve egyék belőle.

Kis gyermekeknek főzd-meg a' nád-mézet', higan sült tyúk - tojásban kevervén, add azt en' nek. Teetsemős gyermeknek pedig a' nád-mézet olvaszd-el aszfony-tejben, kálanból add innya.

Külő képpen kappan, vagy tyúk - hájat törd - őszve fok-hagymával, tenyerét, és talpát tűz előtt, azzal kennyed, melyét pedig aprón törtt, és meg-szitáltt fenyő - magot régi kappan hájjal egyelítsd-őszve, azzal kennyed.

Vagy: Egy darabka sarga, vagy-is égetett nád-mézet dugj, és nyom egy fő verec-hagymába, és úgy meg-sütvén, edd-meg: Lúd zsírral-is melyedet hasznosan kenheted.

Ha pedig nagyon fojtogat, és lélekzetet gátollya: A' fenyő-magot kerti seprő füvel főzd-meg

meg tiszta vízben, tévén hozzá nád, vagy más szín-mézet, egynéhány nap fő-képpen éhomra, arról igyál. *Vagy*: A' retket, és tormát megtisztítván, és öszve-törvén, ki-fatsart levével melyedet meleg helyen kenegesd, még jobb, ha úd-zsirt tészel közibe.

Ha pedig régi köhögéssel vagyon: A' fok-hagymát gerezdenkint megtisztítván, kenyér haj alatt borba meg-főzvé, melegen arról igyál. *Vagy*: az örvény-gyökeret öszve-törvén, tiszta szín-mézzel keverd-öszve, törtt far-héjjat közzé egyelítvén, gyakorta azzal ély.

I.

Idétlen szülésről.

Ez történik, mikor a' természetnek há-tára előtt meg-esik a' szülés. Némellye-ken oly szokást vérsen, hogy egymásu-tán háromszor, négyszer-is hamarább, el-vesztik magzatjokat. Oka ennek néha az Anyának minden részeiben, néha tsak nádrájában, vagy méhében; néha pedig magában a' magzatban vagyon.

Az Annyokban-lévő okok név sze-rént az has-menét, vér-folyás, nagy hu-rút, kólíka, süly, esés, ütés, ugrás, vagy egyéb erőltetés. Néha a' rosz' nedvesség-nek bővsége, álmatlanság, hosszas bú, fé-lelem, és mértékletlen élet. Ezek mind a' méhet, mind a' magzatot idétlen szülésre készítik. Az ilyen szülésben a' magzat né-ha elevenen, néha halva jön e' világra.

Jelei pedig a' mébben meg-hólt magzatnak: ha az Anyának emlői hirtelen apadnak, a' magzat mozgása meg-szűnik, sőt terhe nehéz, mintegy darabb ko, az Anyának ábrázatja barnúl, ajaki kékülnek, vízellés, és emésztet gyakran erőlteti.

Hogy ha pedig a' szülés' idején az erőlködéshben gyakran el-ájúl, tagjait nem bírja, a' görts szorongatja, feledékeny, szóra nem vigyáz, jele, hogy az Anya magzatjával egygyütt végső nagy veszedelemben vagon.

Ezekből ki-tetszik, hogy az idéetlen szülés, kivált ha nagy vér-folyással, és ájulással vagon mindenkor veszedelmesebb: mert ugyan-is az éretlen gyümöls nehezebben szakad-el.

Fő orvoslása e' nyavalyának az, hogy a' viselős Affzony addig előre vigyázon, míg rajta ez meg nem esik, és a' fennt nevezett okokat, mellyek a' veszélyt szerzik, kerüllye: jelesebben pedig azok részéről szükséges a' gondos vigyázás, kikkel egyfszer, kétszer ez a' szerentfétlenség már meg-történt.

A' vérnek bővsége hamar el-tsapja a' gyenge terhet, azért erét kell vágatni, kivált harmadik, és negyedik hólnapban, ha kívántatik kétszer, háromszor is.

Ha pedig a' rossz nedvesség bővelkedik, azt nem erős purgátzióval, mert az itt keveset haza-nál,

nál, hanem izzasztó eszközökkel inkább kell kitisztítani, és fogyasztani.

Hogy a' méh erősödjön, az úti fű magvát megszedvén, szárazd meg, törd öszve apróra, egy garas nyomót borba, vagy étek' lévben adj belőle a' betegnek. Kinek hasznos itala lészen a' szarvasnak égetett szarvából főzött víz: ételében leg-jobb a' fű-szerfzámok közül a' szeretsen-dió, és annak virága. Néha-néha nyeljen - el fél-mogyorónyi temjént, tsak úgy töretlen.

Hasznosnak mondatik a' mages köis, ha köldöke táján viseli. *Avagy*: a' berbétset, vagy más kövér juhót, mihent meg-nyúzzák, fagygyát ki-vévén, azon jó melegen borítsák hasára, és fellyül takarják be egyébbel. Azalatt, vagy azután meleg ruhával dörgöllyék karjait. *Vagy*: a' pomagránát, és gesztenye héjjait, tsermakot, és szőlő-magot meg-szárasztván, és apróra törvén, jobb, ha szeretsen-diót tészel hozzá, vagy mindenestől, vagy különösen főzd-meg borba, mint a' pépet, és ruhára kenvén, kösd-bé köldöke táját véle, *Vagy így*: ezeket, a' mi ket most neveztem, darabosan főzd meg borban, spongyiát, vagy tiszta ruhát bele-mártván, és gyengén ki-fatsarván, jó melegen kösd köldökére.

Dítsértetik ez-is: A' tyúk tojás' héjját törd apró porrá, úti-fű vízben add innya. Láss többet a' vér-folyásról.

Idétlen született gyermekről.

Láttatik ez néha, midön születik, halva lenni: mindazáltal tsak el-ájúlt, és él: azért a' temetés eránt húszon-négy óráig szükséges várakozni. Azalatt pedig ébresztő eszközökkel kell ötet segíteni. *Ta-pasz-*

pasztaltaott az ilyen várakozásnak, és legítő ellefztésnek foganattya, néha az i-dős gyermek-is halva láttatik születni.

Az ilyen gyermek meleg helyen tartassék, és ábrázattya bé ne fedessék. Lágy ruhával kell gyengén dörgölni testetskéjét, melyét hátát, kézzel nyomogatni, lágy meleg fürdőbe tenni: használhat kis síppal-is szájja által tüdőjébe levegő-egyet gyengén fúvni. Ha egyebet nem találsz, erős etzetben tiszta ruhát mártván, tedd órához. Majd illy formán kell tselekedni az el-ájúlt emberrel-is.

Ingó fogról.

A' tárkonyt főzd-meg etzetbe, azzal mosad. Probatum.

Iny - fájásról.

A' fagyal-fa levelét szedd-meg, főzd-meg jól, tévén belé egy kevés timsót, azzal mossad. *Vagy:* erős bor-etzetbe főzz kenyér haj alatt komlót, azzal mosd, a' szádban tartván egy kis ideig, azután ki köpvén.

Vagy: a' zsallyát, és i'sópot főzd-meg, azzal mossad. Hasznos erről a' nyers tarkonyt-is gyakorta rágni.

Inynek, mely fog-húsna is neveztetik, nyavalyáiról.

Az iny ki-evődik fő-képpen a' testben-lévő sós nedvességek bővsége miatt.

Ez oránt igen használ, ha a' beteg leg-alább egy hétig mindennap a' nedvességet, és vért tisztító, illendőképpen öfzve-tsinált laxatióval él.

Vagy:

Vagy: a' zsályát, timsót meg-törvén, szitáld-meg, és keverd-össze szín-mézzel, mint a' híg kenet olyan léssen, azzal kend gyakran ínyedet.

Vagy: az úti-füvet, rutát, krispánt, és temjént törd-össze, és erőssen főzd-meg etzetes vízbe, levét le-szűrven, azzal mosogasd.

Írr minden-féle sebre.

A' timsót, szurkot főzd-össze bóldog Aszony' mentáját, úti-füvet, egér-fark füvet egyenlő mértékben össze-vagdolván, viáfszal, bárány fagygyúval, fa-olajjal, és disznó-ál zsírral egytembe főzd-meg, és ruhán által fatsarván, midön meg-higgad, kend ruhára, kössed véle, ha tsak a' tsont, és inak maradnak-is, a' seb meggyógyúl.

Vagy: égesd-meg a' timsót, meg-törvén véle egygyütt a' krispánt, бүдös-követ, szurkot viáfszal, ó hájjal, és bárány fagygyúval illendő mértékben ezeket össze-egyelítvén, erőssen főzd-meg. Ez-is seb gyógyító jó írr Lásd flastromról.

K

Kelésről.

A' len-magot meg-törvén bodza, és szék fű virágot vele össze-egyelítvén, és közzé kevés szapant vakarván, édes téjbe főzd meg, lágy melegen kend ruhára, és tadd a' kelésre, újra melegítvén, és reá kötvén, míg a' kelés ki-fakad.

Ha pedig meg-akarod fakasztani. A' lenmagot össze-törvén, két tyúk tojás' fehérével, és fa olajjal habard-össze, kösd reá. *Vagy*: a' szurkot, ó hájjat, írós-vajat olvaszd-össze, meg-higgadván kösd, reá.

Kc-

*Kelésről, mellyet rész 'szerént pokol-varna'k
is lehet nevezni.*

Ez meg-efik a' fel-forrott sűrű vértől, melly a' testnek valamelly részén tüzezséggel magát ki-üti: nem nagy szokott ugyan lenni, de a' míg meg nem érik, fájdalom kint hoz. Ha hegyes, könnyebben orvosolható, hasznos sietni, hogy hamarabb meg-érjen.

Jó ezen okra ez: A' fejer lilium-gyökerét, vagy a' veres-hagymát meg-sütvén erőssen törd-öfzve, tyúk tojás' székével, és koválszal keverd-egybe, olyan lévén mint a' sűrű pép, kend ruhára, kössd véle.

Ha meg-fakad, a' temjént apró porrá törvén, és mézbe kevervén, azzal kössed.

Kelevényről.

A' pápa-füvet borban meg-főzvé, és lenmag-olajat közibe töltvén, melegén azt igyad.

*Kéz' reszketéséről, vagy erejének el-eséséről.
Lásd a' reszketésről.*

Bóldog Afzony' mentáját egynéhány óráig borba áztatván, ki-fatsart levét gyakorta igyad.

Kéznek sugorodásáról. Lásd sugorodásról.

Kéz-tsont törésről. Lásd szár-tsont törésről.

Kígyó kiben vagyon.

A' kígyó-hagymát főzd-meg borba, add innya,
Kí-

Kígyó marásról.

Az egér-fark-füvet jól meg zútván, és etzetben öszve-kevervén, kösd vele. *Vagy*: A' vadkendert törd-öszve jól, kösd reá. *Vagy*: A' fokhagymát öszve-törvén, flastrom módjára kösd a' sebre: még jobb, ha kevés mézet teszél hozzá.

Vagy más mérges állat, ha meg-mar, Bál-drián fünek *Valeriana* gyökérével füstöld a' sebrek helyét, vagy ugyan azon fünek főt levével mosogasd.

Hólika ellen.

Egy kanál szin mézet egy póltura árrú faolajat öszve kell tölteni, fél-marok kömény-magot liszt módra meg-törni, egy retket hajastól meg-reszelni, ezeket egygyütt főzd-meg fedél alatt, azután ruhán által ki-fatsarni, és meg-innya: a' seprejét pedig azon melegen köldökére kötni, a-zonnal a' fájdalmat szünteti. Probatum.

E' nyavalyának vagy a' hideg nyálas nedveség, vagy a' meg-szorútt szél oka: azért vigyázni kell, hogy a' belek meg ne szorúljanak: a' szorulást pedig nem fellő, hanem inkább a' lol-való orvofsággal kell meg-indítani.

Öt, vagy hat löt nyomó mondola olajat keverj öszve meleg borral, azt igyad. Ez a' fájdalmat enyhíti, és a' meg-feneklett enyves matériat a' tešből gyengén ki veszi.

Avagy: Egy mogyorónyi terjéket, vagy tsak magát, vagy pedig meleg borba végy-bé: hafznál a' hideg kolikában ha a' széltől feszül a' beteg hasa, veszenek tsupro, avagy a' mint másutt nevezik begrét köldökére: avagy hamar téglát melegítvén, és ruhába takarván, jó melegen tegyek hasára.

Vagy:

Vagy: Serpenyőben melegítsenek. Öszve körlest, zabot, és apró sót: ezeket ruha zatskóba jó melegen kössek hasára, ha meg-hül, újítsák.

Vagy: A' babért, kömény-magot törd apró porrá, meg-szítálván, forrald-fel, és ha vagyon, tégy hozzá kevés mannát, vagy fa olajat, melegen azt igyad.

Jó e' végre a' narants héj is, ha meg-törvén, és meg-szítálván borba íszod.

A' szeleket öszlatod, ha terpentina, vagy fenyő-mag-olajból négy vagy öt tseppet étel előtt meleg borba bé-vezel. *Vagy*: A' marha hólyagot félig töltsd-meg jó meleg tejjel, vagy vízzel, tedd hasára.

Avagy így: Az árpa-lisztet, len-magot együtt meg-főzvéen, flastrom módra ruhára kenvéen, kösd reá.

A' roz' nedvefségnek tisztítására főzd-meg a' rhebarbarumot tzikoria' vízbe, ruha által levét ki-fatsarván, és meg-mézelvén, olvaszfzrel benne mannát, azt igyad.

Jó a' savanyó-vízzel, vagy savóval, és korpá tziiberével-való élés is.

A' szél a' belekben, és fő-képpen az apró hurkákban meg-szorúl, és mint valamelly kólíka, fájdalmat okoz, midőn az ember magát széles szíjjal, a' mint némellyek szokták, által-övezvéen erőssen meg-szoríttya: *Tapasztaltatott*. Erre szükség vigyázni: hasonló képpen arra-is, ha a' gyomor, és belek' el-hidegülnek, és ezek között hamar a' szél meg-reked, akkor azokat kivált képpen külső melegítő kötésekkkel szükség erősíteni. Lásd gyomor örötlenségéről.

Vagy:

Vagy: A' kólika ha szelekkel vagyon, főz-
meg a' bába - íre fünek *Pimpinella alba* gyö-
kerét fejer borba, kanálonként azt igyad. *Vagy:*
A' közönséges mezei szék - füvet, vagy virágait
Chamomilla vulgaris. Kösd gyomrodra, vagy
köldöködre. A' kis gyermeknek, midőn rágások
vayon, hasznos őket e' fürül itatni.

Kopaszúságról.

Ennek oka a' hajat tápláló nedvesség-
nek fogyatkozása: mint a' szárasztó hagy-
mázban, vagy más heves nyavalyákban
szokott történni.

Orvoslása ez: Az árva-leány haj füvet főz-
meg párlúgban, fejét azzal mosad. A' fejer-
töröm, lőten-fa virág azon mód szerint hasznos.
A' mosás után pedig, a' sonkolyt tiszta vízben
jól főz-meg gyakorta azzal mosogasd.

Avagy: A' veres-hagyma' levét ki-fatsar-
ván, és abba tiszta ruhát mártván, erősen dör-
göld avval a' kopasz tagod: ha meg-veresedik,
jó jel. Ezután új fazékba elevenen meg-égetett
vakondak, vagy nap-fény kötő bogarak' ham-
vát gyenge párlúgban kevervén, gyakran azzal
mossad. Ez-is jó: bő-számú legyeket össze-tör-
vén terpentina-olajjal, azzal kenyed.

Koszról.

E' nyavalya rész szerint attyafia a'
rühnek: félszke vagyon a' főnek bőriben,
azt, mint a' moly a' ruhát meg-lyuggat-
tya mellyből méz-színű enyves sűrű ned-
vesség szivárog: ez a' főnek bőrön meg-
száradván, azt meg-varasította, E' nya-
valya

valya mérgesnek láttatik; mert fő-képen a' gyermekek között hamar el-ragad, annál inkább, ha egy ágyba fekszenek.

Orvoslása rend szerint ez. Az ilyen betegnek haját egészen le-kell beretválni, és a' testből a' rozsz, és nedvességeket valamelly jó purgázióval ki-tisztítani. Azután az apróra tört köményitőből két részt, fenyő-szurokból pedig egy részt öszve-olvasztván, és ruhára kenvén, mint a' flastromot fejére kell ragasztani: ez magával a' hajnak meg-vezett töveit ki-húzza. Ezután mindgyárt a' földi epét, *Centauria*, vagy az örvény-gyökeret főzd-meg erőssen borba, jó melegen azon lévvel móssad. *Vagy*: Egynéhány tyúk-tojást főzz-meg keményen, a' főzés után mind egyikének székét ki-szedvén, és egy serpenyőbe morfolván, pergeld meg, ruha által ki-fatsarván olaját, minden mosás után azzal kenyed. *Avagy*: Törd apróra a' бүдös-követ, keverd meleg borba öntözd vele.

Vagy így: Fűz fa hamvából, ezt borba meg-főzvé, tsinálly párlúgot, meg szürvé főz újonnan benne majoránnát, vagy tsak örvény-gyökeret, minden másod vagy harmad nap azzal mosogasd fejét, és meleg száraz ruhával törülgesd-meg.

Vagy: A' dohánt vízbe meg-főzvé, etőbe azon vízzel, ayután pedig kék-köves tej-fellel kenegesd, és mosogasd, a' kofzos főt. *Vagy*: a' fodor méntát főzd meg vízbe, hamut-is tévéhosszá, azzal mint lúggal mosogasd a' kofzos főt.

Köhögésről.

A' riskását lisztével együtt vízbe meg-főzvé, tégy hozzá írósvaját, ezután szürd által szítán, annak levével ély.

Vagy: A' kakuk-füvet főzd meg vízbe, mézzel egyelítve, gyakran igyad.

Köldök - fájásról, vagy tsömörről.

A' wita - füvet tyúk - tojás fejeében keverdel, köldöködöt kend vele, és kösd reá. *Vagy:* A' ló-méntát, fekete, és fehér-ürmöt együtt megtörvén, és forró vízzel megöntvén, kösd ruha között köldökére.

Köröm - méregről.

Ez néha dagadással ki nem üt, még-is fájdalommal kínozz annyira, hogy az egész kezét el-hattya, és a' beteg hideglelést szenved. Legjobb, és fogatosb orvolság ez: Ha jó mélyen az ér - vágó vassal, vagy más éles vékony hegyes késsel a' köröm mellett meg-szúrod, és azután a' mérges vért belőle ki-nyomod, azonnal megszózt tyúk-tojás székével bé-kötvén. *Vagy:* A' tsalán' gyökeret törd.öszve, és borba meg-főzvé, kösd reá, meg-fakasztva.

Néha dagadással vagyon, és nagyon fájdalmas. Hasznos azomban ez, a' terjéket olvaszd el jó égett borba, és abba tiszta ruhát mártván, gyakran kösd vele.

Köszvényről.

E' kínos nyavalyának fészke a' testnek ízei között vagyon, oda bé-véven magát a' sós, és rágó nedveltség, az inakot, és tsontok' kötéseit keserves fájdalommal feszíti. Néha az egész testnek minden részeiben el-terjed ugyan, de kivált a' keznek, lábnek, térdnek, és tsipő-tson-

nak, vagy - is farnak húsa alá fúrja magát: ezért Sciatikának is neveztetik. Belső oka e' nyavalyának a' nyálas nedveségnek elbővülése, minden felé elarad, és a'hol helyet talál, oda behatván fészket vér, annyira, hogy azután mint a' méz ki-tollya magát, a' tsontokat is helyéből ki-hánnya, és tag kívül megtsómózik.

Néha külső-képpen a' rozsz nedveséget öregbíti a' henye élet a' gyomor jó főzést, és jó vért nem tsinál, benne az eledelel, mint a' nyersfa a' tűzön, csak füstölög. Néha pedig örökség szerint a' köszvényes szüléktől száll a' magzatokra. Leginkább tavaszkor, és őszszel szokott előfordúlni. E' betegségben kevesebb a' fájdalom, ha az has-tág, és folyik.

Az orvosoknak gyalázója ez a' nyavalya; mert, a' kik ebben szenvednek, a' fű-szerfzamos ételhez, és bor-italhoz szokván, víz-leveffel, és fött-vízzel élni nem akarnak: az orvoslással-való élést elkezdvén, félbe hagyják; e' miatt maradnak gyógyúlatlan, még-is az orvosokat vádolják.

Rövid summában e' betegségnek fő-orvoslása az, hogy a' testben az ártalmas nedvesség ne bővüljön, hanem fogyjon. Azért, ha a' beteg véres természetű, és jó erőben vagyon, vágjanak eret azon karján, melly felől a' köszvény gyötri, annyi vért bocsátván, a' mennyi

erejéhez képest elegendőnek ítéltetik. De az asatt mingyárt karjait, és tzombjait szorítsák meg etzetbe mártott ruhával; mert ha a' fájós kéznek, és lábnak ízeiben a' rágó nedvesség felháborodik, nagyobb kínokat okoz.

A' Purgázió-is hasznos, de jó erős légyen, mert a' gyenge csak meg-zavarja a' nedvességet, több fájdalmat szerez. Bizonyosan tapasztaltott, hogy a' fellyül hánytató purgázió-is sokat használ.

A' tisztulás után izzadás által kell fogyasztani a' nedvességet. Erre igen jó a' keserű-lapu' gyökere; ezt főzd-meg borba, vagy vízbe, melegen igyad: a' vízelletet, és verítéket indíttya. Külső képpen lehet izzadást indítani gőz-fördővel is. *Avagy:* Ez helyet, a' kementzéből kiszedett leg-alább két kenyeret azon melegen darabold-fel, azzal környül rakván a' beteget, jól takard-bé. Jó, és hasznos az új terjékkel-való gyökör éles. *Avagy:* A' földi-epét, pápa-füvet, fejer-ürmöt, vagy csak egyikét-is erőssen főzd-meg tiszta vízbe, minden nap éhomra, vagy két hétig melegen egy italt igyál belőle.

A' fájdalomak' enyhítésére hasznos az édes tej: mikor ki-fejik, abban ruhát mártván, borítsd-bé vele a' kínos tagokat. A' kitől ki-telik, jó e' végre fejd, ketskét-tartani.

Vagy: Tégy sáfránt édes tejbe, és abban a' kenyér-belet főzd-meg, és két, vagy három tyúk-tojás székével főzd-össze mint a' pépet, jó melegen ruhára keavén, a' fájdalmas részt kösd-bé vele. Azon képpen hasznos a' tejben jól megfőzött fejer-mályva gyökere.

Továbbá, ha tüzes a' fájdalom, így tseledgy: A' béka-lentsét szék-fű virággal, és egy kevés árpa-liszttel tejbe főzd-össze, jó melegen

kösd. reá. *Avagy*: Az ifjú marha, vagy' borjú-lábakot öszve-vagdolván, főzd-meg erőssen víz-be, és a' vízen fellyül lobogó kövérét szedd-le egy edénybe, tölts annyi égett bort hozzá, lágy só't-is tévén belé, gyenge tollúval gyakran kennyed a' fájós tagot azon zsírral.

Vagy így: Jó féle sáfránt áztass éget bor-ba, hogy sárga légyen. Vess belé egy kevés kámfort, forrald-fel azzal kennyed. A' nyers dohány levele is jó, ha meg-főzvé, véle bé-kötöd.

Ha kezed, vagy lábaid a' nagy hévségben meg-dagad, nádallyal annak módgya szerint használ belőle szívatni. Hogy e' nyavalya inkább távozzon, és elé ne kerüllyön, hasznos tava-sz-szal, és öszszel az ér-vágással, és illendő purgá-tzióval-való élés.

A' fájós tag, ha tsonózik, használ az érett fajt, a'zt régi sódar-lévvvel főzd-öszve, mint a' pépet, és ruhára kenven kösd-bé vele, ismét újítván.

Dítsértetik a' főtt árpa-vízzel, tejjel, kinek gyomra ezt szenved, és a' savanyó vízzel-való élés. A' szegény ember a' fok-hagymából két, vagy három fokot nyersen estve le-fekethor nyel-lyen-el, ez tisztít, és melegít. A' bánya-fördő a' gyenge tagokat erősíti.

Vagy: A' füz-fának öszszel el-húllott leve-leiből készített fördőben fürödj, és lábaidat gyakran abban áztasd. *Vagy*: A' katang-kóró-füvet *Cichorium sylvestre* gyökereitől, és virá-gostól öszve-törvén, raggasd a' köszvényes ré-szekre. *Vagy*: A' salétrom főzés után, a' melly lúg marad, lábaidat abban jó melegen tartsad. Probatum. *Vagy*: Vedd-ki a' tyúk-tojás' székét, vajban sáfránt tévén együtt lágyan főzd-meg, és
tiszt-

tízta ruhára kenven kösd a' fájós részre. *Vagy:* Sót, és kormot tyúk-tojás fejeérével öszve-habaráván, és ruhára rakván, midön o' nyavalya kezdődik, kösd-bé vele.

L

Lábnak kisebesedéséről.

Lásd *lrr*, és *flastrom* minden-féle sebre.

Láb, vagy más' tag' el-csésről.

Lásd *reszketésről.*

Lábról melly túros, és fakadékos.

Lásd *túrról.*

Lábnak sugorodásáról. Lásd sugorodásról.

Láb, vagy kéz sugorodásról.

Az ökör-fark-kórót virágoktól nyír-fa levelelével egygyütt főzd - meg vízbe, tsinálly fördőt belőle, abban förögdgyön, és a' fördő után kezét, vagy lábát kösd vele.

Láb-száron-való dagadásról, melly ütésben esik, és ki-sebesedik.

A' fejeér plajbászt olly apróra törvén, miat a' liszt, erefsz közé fa-olajat, kék papirostra kenven, ragazd-reá, meg-újjítván. *Vagy:* A' kender-magot meg-törvén, lágy meleg etzettel keverd öszve, ruhával kösd reá.

Lélekzetet ha nehezen veszel.

A' farkas - alma fűvet, jobb a' gyökere, törd - öszve, közibe mézet tévén, és egygyütt

vízbe meg-főzvé, midőn meg-higgad, azt igyad.
Vagy: Törd porrá a' бүдös-követ, meg-szítál-
 ván egyelíts közzé szín-mézet, abból egy kés he-
 gyen estve, reggel végy-bé.

Láb-dagadásról,

E' nyavalya keveset különböz a' máj-
 dagadástól: azért a' mi ennek az aman-
 nak-is orvoslása, noha a' lép gyakrab-
 bau szokott meg-dagadni. Ez a' dagadás
 pedig néha meg-történik a' lép körül meg-
 szorult széltől. Mivel pedig a' lép puha
 rész, és az egész véreket rajta kell által-
 szűrődni, meg-élik, hogy sűrű, és nyava-
 lyás vér benue meg akad, és meg reked,
 mellymiatt a' lép fel-fúvódik. Néha ezt
 okozza a' sebes futás, és lovaglás. A' bal-
 óldal, a' hol a' lép fekszik, e' miatt ugyan
 nyílatik, és meg-feszül annyira, hogy
 kézzel-is lehet érezni a' dagadást. Ezt
 csak lassan-lassan lehet orvosolni.

Mind hasznos az, a' mi a' májnak
 dagadása eránt vagon fel-jegyezve.

Itala a' betegnek légyen tüzes atzállal öd-
 zött bor, vagy ha kaphatni, savanyó víz. Étélé-
 be zsályát, és tarkonyt főzön, még hasznosabb
 lesz, ha szarvas-nyelvű füvet, és fa-héjját főz
 közibe. *Vagy:* Egynéhány marék szarvas nyelv-
 vű füvet égess hamuvá, e' hamuból pápa-fű,
 vagy fejer-üröm vízzel tsinálly párlúgot, tiszta
 sűrű ruhán kétszer, háromszor szürd-áttal, ereszt
 belé kevés etzetes mézet, éhomra azt igyad vagy
 két hétig, veszed hasznát.

Vagy:

Vagy: Szarvas - nyelvű fűvet meg-szárazstván, törd porrá, ezen porból fejer-üröm vízben éhomra gyakorta igyál.

Külsöképpen hasznos ez-is: A' földi tököt meg-refzelvén, vagy öszve-törvén, fa-olajban, és ökör szárának velőjében rántsd-meg, melegen ruhára kenvén kösd bé vele a' lépet. Hasonlóképpen jó ez: a' savanyó kovászt főzd meg erősen fa-olajos borba, mint a' pépet melegen kösd-bé vele.

Hasznos a' fa-olajjal pép-módra erősen öszve-törtt fejer-liliom gyöker-is a' lépet vele békötvén. *Vagy:* A' nyers dohánynak léveleit öszve zútván, fa-olajos borba főzd meg, melegen ruhára rakván, köttesd-be vele bal-óoldaladat a' öp' táján. *Vagy:* Disznó hájat, kevés viasszat vízve-olvasztván, és szarvas nyelvű fűvet, ha ragyon körös-fa héjjat meg-szárazstván, s' porrá törvén, egyelítsd közibe, kennyed a' lép' táját vele, Láts többet ha tetszik a' máj-fájásról.

Lépnek, és májnak nyavalyáiról.

Lásd máj-dagdaásról.

M

*Magról, melly a' férjfi' testében meg-szorúl,
és mint a' fővény kínokat szerez.*

Két, vagy három tyúk-tojásnak háját, mellyből a' tsirke ki-költ, apróra törvén szítald-meg, pálinkában, vagy éget borban add innya. *Vagy:* főzd-meg a' fejer-ürmöt fejer borba kényér hó alatt, azt igyad.

Mag, vagy ondó-folyásról.

Egy latnyi matska tövisket *Eringium* főzd, meg vízbe, és éhomra igyál abból minden nap. Ez a fű, dagadás ellen-is hasznos, főképpen a gyermekeknek, ha porrá törvén eledelbe azt adgyák enni. NB. Ez a fű megszáradván, a szél-től hányattatik, és forog mint a kerék.

Máj-dagadásról.

Néha oka a vérnek meg-tolúlt, és fel-forrott bővsége, sűrűsége, és akkor nagy a nyílallással-való fájdalom, és nehéz, mint ha jobb felől valamelly kő feküdnék az oldal-tsontok között. Ebben mindenek felett hasznos az ér-vágás, és hívesítő italok. Míg e nyavalya nem szűnik, folia-sennét, mannát, izilva-lével össze-egyelítvén, gyakran azzal élly.

Ha a májnak dagadása, s' dugulása tovább-is tart, más betegségeket hoz. Nem-is szokott e nyavalya hirtelen megtérni, lassan lassan kell a sűrű nedvességet áztatni, és a bé-dugútt ereket megnyitni.

E végre igen dítseretes, főképpen Majusban két, vagy három hétig, és tovább-is a savanyó vízzel-való élés: ezt pedig igya ebéd, és vatsora előtt két-két órával. Hogy pedig a gyomor meg ne hülljön, ezen ital után egy mogyorónyi terjéket, vagy eleven gyömbért, vagy gyömbéret pirított kenyeret egyék.

Hasznos a bárány-ürömmel, és földi-epével-való élés-is. Külsőképpen hasznos a földitököt,

tököt, felső-mályva gyökeret őszve törni, főzzék-meg tejbe, és mint a' pépet jó melegen ruhára kenvén, kölsék azzal májja' tájékát, kennyék pedig ugyan ott fejeér-liliom olajjal.

Azomban arra szükség vigyázni, hogy a' máj néha fel-dagad, és meg-dugul a' gyomor-nak hidegsége, és erőtlensége miatt is, mellyben az eledel meg nem fő, azért vastag, és rossz vér megy a' májra. Néha pedig a' rekedt széltől-is ez meg-történik.

Máj kévségéről.

Ennek jelei a' szomjúhozás, gyakor-tas rekedés, tenyérnek, s' talp-nak pe-s-gése, a' szájnak keserűsége. Leg-hasznosabb ez ellen a' jobb-karon-való ér-vágás.

Mivel pedig ez ilyen nyavalyában bőv a' bilis vagy-is epe-sár, végy egy lót folia-sennét, fél lót rhebarbarumot, kevés ánís, vagy kapor magot, szeretsen dió-virágot, ezek, egy éjjel ázzanak vízben, reggel forrald-fel, levét jól fatsard-ki, olvaszsz belé, vagy két lót man-nát, éhomra azt igyad. Italod légyen árpából fa héjjal főtt víz. Ha ebben módod vagyon, savanyítsd-meg tzitrom lével.

A' szegény beteg ember igyék savót, ha kaphat, egyelítsen közzé tzitrom levét. Gyakorta fürödjön lágy meleg vízbe. Etzetet egyelíts-őszve rósa-vízzel, abba ruhát mártván, tedd jobb-oldalára, hol a' máj fekszik.

Melancholiáról.

Ez a' szó nyelvünkön annyit tészen: Kedvetlenséget okozó fekete-sár, és nedves-

vesség. Hypochondria pedig nem más, hanem az embernek két vékonya, illy nevezete is vagyon e' nyavalyának; mert ebben a' fájdalom az embert, vagy is két vékonyát által örvedzi. E' betegséget szerzi, és neveli leg-elsőben a' gyomor hidegsége, melyben a' sok nyálás, enyves, fenyvedt nedvességek meg-gyűlvén, és bélek között lévő fodor-hájlra alálzálván belső részekre el-olzlanak.

Ehez járúl az öszve-sült fekete-sárnak, és sárga epének bővsége. A' máj-is megdugúlván, meg-hevül: a' lép fel-fúvódik, melly miatt a' sok gőzölgsékek fel-felé meavén az agy-velőt el hattyák, és megsavarják: háborgó félelmes képzéseket, és hijába-való szomorú gondolatokat hoznak az emberre.

E' féle betegek gyakran pöknek, de csak vékony nyálat. Többet ehetnek, mint sem a' gyomor bírna. Gyanakodók, gondolkodók, félelmesek, álmok háborgó, néha szívek dobog, testek időnkint csak magokban is el-szárad.

Ez a' nyavalya nem halálos ugyan, de terhes, és hosszas szokott lenni; mert a' meg-feneklett, és testben el-olzlott fekete-sár, és epe az orvósignak hamar nem enged. A' beteg is többnyire szófogatlan lévén, a' hosszas orvóslást nem szenvedi.

Ez ellen leg-hasznosabb a' lassan tisztító orvoslás, fő-képpen ha folia-sennéből rebarbarumból, és agaricumból készítetik: az el-terjedt, fenyeget nedvességet gyengén áztatni kell: mert itt hirtelen erővel semmit nem tehetünk.

Jó ez: egy kis marék folia-sennét, kevés kömény-magot, kevés tsinált bor-követ áztatás tiszta folyó vízbe, ázzanak ezek egy éjjel, reggel forrald-fel egy kevéssé ruhán által szűrven, kevés mannát, vagy mézet téven hozzá, igyad éhomra, ezt gyakorolván.

Mivel pedig lég-inkább a' lépnek bontakozásától ered e' nyavala, a' gyenge tisztulás után vajjanak eret bal-karján.

Hogy pedig hasad meg-ne szorúlyon, fő-képpen leves légyen ételed, mellybe tégy két, három kés-hegyen bor-követ, ez gyengén lágyít, és tisztít, a' fürdő-is dítsertetik: e' végre sóskából, fehér mályvából, fűz-fa-ágból levelelelől, és öfzve-vagdalt dísznó-tökből, tsinálly meleg fürdőt, vetvén belé kevés árpát-is, naponként abba fürödgy, ha hasznát érzed, ezt gyakorollyad.

A' sűrű vérnek ki-tisztulására a' lába-fején hüvelykénél lehet eret vágni. Nád mézesen a' falajjal - való éles-is jó. Igen hasznos a' tejnek tiszta savojával, név szerint tavaszkor két, három hétig élni. Használ itt az úrmös-bor-is, de erős bort ne igyál, és az erős fű-szerszamos elerdeltől ójjad magad', hogy bélednek szorulásá ne légyen.

Mely - fájásról.

A' tsipkés káposztát meg-főzven egyed, és levét kanálonként igyad.

Mely-

Melyben-lévő sülyről nyál ellen.

A' zeller-fünek, vagy gyökerének vizét mézzel egyelítve igyad.

Melyben-lévő akármelly nyavalyákról, és fogyatkozásokról.

A' száraz! szárvas - nyelvű fünek, veronikának, betonikának, tödő-fünek, zsallyának, örvény-gyökernek vegyed külön-külön három, négy lót porát, ezeket öszve, egyelítvén, tégy hozzá két lót apró füget, egy lót terpentina allyát, jól öszve-kevervén, tedd egy itze mézbe, az első fel-forrása után főzd egy fertályig, meghűlvén, és higgadván, reggel és estve, és más időben-is egy kés-hegynyit végy-bé. Bizonyosan tapasztalt hasznos orvosság.

Vagy: A' fejer-ürmöt meg-forrózván, melegen kösd melyedre. *Vagy:* Az Isten-fát vízbe meg-főzván, arról gyakorta igyál.

A' fájdalom ha száraz hurúttal vagyon, a lúd-zsirt veres-hagymával öszve-egyelítvén, melegen azzal kenyed. *Avagy:* Borba, vagy pálinkába fa-olajat igyál.

Vagy: A' földi bodzának gyökerét mint a' torinát reszeld-meg, meleg bort, vagy tsak vizet reá öntvén, midőn meg-higgad, add innya.

Ha pedig melyed nyílamlik, estve, reggel kevés kámfort borba, vagy vízbe el-olvasztván, azt igyad.

Mely-rekedésről, vagy fülladásról.

Midőn a' sűrű nyál szorongattya a' melyet főzz-meg fél-lót Angyal-fünek *Angelica* gyökerét egy mellizely árpa vízbe, keverj belé egy ka-

kalán szín - mézet, azt kevesenként igyad. Ezen fűnek magvai szintén úgy használnak.

Méreg ellen.

Még a' gyomorba vagyon a' méreg, könnyebb az orvoslás, ekkor nints jobb, mint kiokádni azt, semmit nem késvén, e' végre vajas, lágy, meleg vizet végy be. *Vagy:* Meg-reszelt fekete reteknek ki-fatsart levét igyad.

Próba a' méreg meg-esmérésére. Egy tyúktojásnak székét fejjével együtt botsásd vízzel tedbe, ha a' tojás sárgán marad, abból értsed, hogy a' méreg még tsak gyomrodban vagyon, ha pedig meg-büzhöd, jele, hogy a' bélekre a' méreg már el terjedett.

Az ilyen állapotban leg-jobban használhat az erős izzasztó orvosság. Egy fél diónyi terjéket meleg borba végy-bé, ezután jól bé-takarodván: *Vagy;* A' pápa'-füvet borba megfőzvé, ámbár nagyon keserű, azt igyad.

Név szerint semmi olly hathatóffan a' mérget meg-nem öli, és ki-nem űzi, mint ha erős atzetet ífzol reá.

A' mérges gombának eledele fülladozáft, és tsukláft okoz, a' vízelletet fel-akaszttya, és a' béleket keserveffen rágia: ez ellen hamarjában szőlő venyéke hamujából, vagy ha ez nints, más fának hamujából, tsinally párlúgot, és azt mérték nélkül igyad, még jobb, ha terjéket vetelbelé.

Mondolát, diót, mogyorót, és fűgét bőven egyed. Ennek felette az édes tejet kiméletlen igyad. Jó a' vajas, és fa-olajas eledel, úgy a' fekete retek-is. Ha a' méreg miatt a' beteg dagad, a' jó féle terjéket ruhára kenyén, ragazd reá, vagy a' rétzénck vedd vérét, azzal kenyed

nyed a' daganatot, vagy - is inkább ugyan a' ré-
tzenék vérét meleg bor közzé töltvén, igyad. E-
zen állatt vérenek nagy ereje vagyon.

A' mérges marás, hirtelen vagy dagadást,
vagy igen kínos szomjúságot okoz.

A' kígyó marásba sietve meg-törvén a' kí-
gyó fejét, kösd a' sebre. *Vagy:* Ugyan a' kí-
gyónak asszú tsontait porrá törvén, azzal hintsd-
bé a' sebet. *Vagy:* Az eleven tyúknak hasát
meg-melyesztvén borítsd a' sebre.

A' varas - béka fúvásáról, vízelletétől meg-
mérgesítetett veteményt, vagy a' pókot meg-ta-
lálod enni, mindgyárt halásztás nélkül, a' mint
fellyebb íram, az okádtató orvosságot szükség
bé-venni, és ezután terjékkal bőven élni. Jó az
hirtelen okádtató gálitz-kő. Hasznos azomba a'
göz-fördő-is, hogy a' mérge az izzadással ki-taka-
rodgyon.

Ha a' méh, vagy darás meg-mar, fülánk-
ját ki - vévén, sós vízzel mossad helyét, vagy
hirtelen tehén ganéjjal kend - bé; vagy tsak hideg
nyers földet nyomj reá, ismét meg - újítván.
Vagy: A' fodorméntát öszve zútván, kösd reá.

A' dühös eb marása valamint közönséges-
sebb, úgy ártalmasabb is: ennek mérge el-hatal-
mazván a' testben, rettenetes kínokat szerez. Ha
ez, bizonyosan veszett eb, vagy más dühös ál-
lat marása, köpölözés által a' vérrel együtt a'
mérget ki - kell szívatni a' sebből, vagy vékony
heves vasatskával sütögesd a' marás helyét, és
sült veres hagymát vagy tsak magát, vagy ter-
jékkal együtt öszve törve köss reá; ezután pe-
pedig, ámbár a' beteg írtózik, erőszakkal-is tiszta
víz fördőben kell őtet tenni, és vigyázni szükség,
hogy mindenkor meleg helyen maradgyon.

Ismét ha továbbá kívántatik egynéhány eleven rákot új fazékba süttö kementzébe égessemeg, és apró porrá törvén, egy arany nyomót meleg borba add-bé innya. *Vagy*: A' nyers rákot öszve-zútván, és levét ki-fatsarván, erős etzetben add innya; még jobb, ha szent László-füve gyökerét porrá törvén, etzetbe egyelítvén, együtt bé-adod. Ez igen foganatos minden méreg ellen, úgy mint az indiai keserű babból varkarj annyit, a' mennyi egy kés-hegyre fér, és a' rozs virágot törd lágy porrá, erős etzetbe add innya, vagy ruhára kenvén, kösd a' sebre.

Vagy: Angyal-fünek *Angolica* gyökerét porrá törvén, harmintz bors, vagy árpa szem nehézségüt egy kalán borba vedd-bé.

Mérges ételről, vagy italról, melly sokáig a' gyomorba hever, és férgeket nevel.

Ez ellen leg-jobb orvosság a' fellyül-való hányás. Azomban a' fekete tziprus-fának külső fekete héjját le-vévén, vedd külön a' feijérét, mázos új tsaporban kenyér héj alatt meg-főzvéen, lágy melegen add innya.

Ha pedig továbbá nyughatatlan háborodást tapasztal gyomrában hasznos ez ellen a' fa-olat-is gyakorta innya.

Mérges harapásról.

A' zsállját öszve-törvén, mindenestől kösd a' sebre: ez illyen móddal a' sebből folyó vért-is meg-állítja. *Vagy*: A' fodor-méntát akár szárazon, akár nyersen sóval törd-öszve, kösd a' sebre meg-újjítván.

N.

Nátháról.

Ez - nem egyéb, hanem a' haszontalan nedvességeknak a' főrl az alsó részekre való alátakarodása. Kiváltképpen három helyekre szokot a' nedvesség alá-szállani. Az ember' melyére, órára, és torkára; innen származik néha a' rekedés.

Ha a' tudöre szivárog, sokkal ártalmasabb. mint ha tsak az orron foly, azért inkább erre takarodjon ki a' nedvesség.

Használ a' párolás, és füstölés. Gyántát, temjént, fejer-mákat öfzve-törvén, azzal füstöld, fejedet, főképpen éjjelre. *Vagy*: Rózsa etzet tsepegtefs hév téglára fejed, orrod, és szádat azzal párollyad, magad bé-takarván.

Vagy így: Korpát, kölest, apró sót pergyellenek öfzve vas serpenyöbe, jó melegben két ruha közzé rakván, fejét köfse be vele, gyakran újjítván, ha meg-hül, vagy reggel éhomra egy borsónyi temjént, vagy kámfort nyelleyenel: ez az agy-velőt, 's gyomrot erősíti, és a' nedvességet kevesíti. *Vagy*: Ha egyebet nem találsz, a' dohány' levelét rágjad, és a' nedvességet, mellyet szív, pökd ki.

Ptrüszköltető port jó néha néha szívni: e' végre a' tobákot, és nád-mézet egyelítsd öfzve, azt szívjad. *Vagy*: Fatsard ki a' tsalánnak levét, és liszt-lángból tsinálly téfztát vele, flafstrom formára tétesd két vak szemedre. Hideg szélen ne járj, ételed száraz inkább, mint sem leves, sültt inkább, mint főtt légyen. Jobb itaod lessz-fa-héjjal, és árpával főtt víz.

Vagy: Két, három fő fok - hagymának gerzeit meg-tisztítván törd-öszve ó hájjal, talpaidat, és farkaidat azzal kenved tűz előtt, hogy bé-igya. *Vagy:* A' majoráunát porrá törvén, és meg-szítálván, por-tobák helyett azt szívjad.

Vagy: A' kömény-magot, és nád-mézet öszve-törvén, vedd eleven-ízénre, egy serpenyőbe, fejedet, sőt két-rétű háló-süvedet-is füstöld vele.

Nyavalya - törésről.

Melly másképpen kórságnak, vagy nehéz betegségnek neveztetik. Ennek oka azon nedvességek, és párák, mellyek vagy magában az agy-velőben vagynak, vagy a' gyomorból, bélekbe termett gelleztábkól: az Áffzonyokban a' nátháról fel-gőzölgnek, és az agy-velőt feszítik,

A' kiket a' holdnak változása szerént e' nyavalya háborgat azon üdö-höz igen szokott tartani. A' kívül ez születik, mivel szüléi is olyanok voltak, azon holtig el-tart: kü-önben-is, ha huszön-öt eszten-dös koráig ebből ki nem tisztúl, azután nem-is kell orvosolni.

Az hosszas negyed napi hideglelés e' betegséget gyógyítja, mivel az ártalmas, és rossz nedvességet meg-emészti.

A' kit e' nyavalya akar rontani, fa-kanál, vagy más fa, ruhával bé-takartatva tétélsék szájába, hogy nyelvét, és ajakát meg ne sértse. Kezeit, és lába szárait öszve kell szorítani.

Kevés jó etzetet töltsenek szájába: orrát, és újjait szorongassák: füstöllyék szent László fűvével: szállítsák maga nevéen nagy fel-szóval.

Égessenek tollat, és annak bűdös füstét tartsák orrához.

Tapasztaltatott, a' gyermekeknek szájába dohány füstöt fújtak, e' nyavalya hirtelen elállott.

A' ki illy nyavalyában szenved, vérrel bővelkedik, vágasson eret karján, és flegma-tisztító laxáló purgázióval élylen. *Vagy*: Leg-közlebb a' bodza-fának töveit meg-mosván, főz-meg tejben, éhomra egy, két kanálkával igyék abból, a' míg érzi, hogy jól meg-tisztult.

Ha az illyen betegnek hasa meg-szorúltt meg-kell indítani, és azután orvosolni.

Továbbá a' ba'sa - ró'sa magot, és tölgy-fán termő gyöngynek leveleit meg aszalván, törd apró porrá: ezek közül egygyikét egy kés-hegynyt vízben egyelítven, kivált hóld-fogytán minden nap éhomra igyad: ha gelesztától vagyon, név szerént inkább van e' nyavalya, ez eránt másutt fel-jegyzett orvosságokkal kell élni. Azomban a' nyúlnak óltóját, vagy is gyomrát szárazd-meg, és meg-törvén kés - hegyen egy-egy keveset ba'sa-ró'sa vízbe, napjába kétszer, háromszor adgy - bé innya.

Mivel a' kis gyermekeknek gyomrában, még Annyok' méhében meg-gyúltt rútság hamar ki-ronttya őket e' nyavalya: születések után tehát így lehet rajtok segíteni.

Alkalmatlanok lévén ők az orvosság vételre, ezt tegyed: nád-mézet mondola-olajjal öszvegyelítven, kend a' gyermek' szájába, hogy nyalogassa, annál, inkább, ha már egyfzer a' nyavalya ki-törte: hasa ne légyen meg-szorúlva: ha gyomra roffszúl vagyon, meg-camérheted abból, ha alutt-tejet hány-ki: akkor melegítő kenéssel, és kötéssel gyámolítsad. A' szoptató-Anya, vagy daj-

dajka magát kiváltképpen a' mértékletlen bor-i-taltól ójja; mert teje meg-melegedvén, árt a' gyermeknek, a' ki úgy-is meleg természetű.

Vagy: A' puszpáng leveleit öszve-törvén, és levét ki-fatsarván add innya. *Vagy*: A' denevének torkát meg-metzvén, vedd vérét pohárba, abból tizenöt tseppet adgy-bé a' betegnek. Ha másodszor, és harmadszor-is reá jön, ismét úgy tégy többször elől nem kerül.

Nyavalya törés ellen.

A' gyermek fogainak jövésekor, vagy mi-kor a' geleszták benne meg-indúlnak, hogy a' nyavalya ne törje, törd meg a' Basa-rósának *Pa-onia*-magvait, egyelítsd-öszve kásával, add né-ki enni.

Ha pedig már a' nyavalya töri, tölts ke-vés vizet azon ró'sának magvaira, törd-öszvel, még a' víz fejer nem lessz, megszürvén a' vizet, kalánkánként itasd avval. *Probatum.*

Vagy: Matska-gyökérnek *Valeriana* meg-tört porából fél latot minden nap vízben a' be-teg igyék-meg. *Vagy*: A' kerti-ruta füvet áztasd vízbe, és azt az ilyen betegnek add innya. *Vagy*: A' kék viola virágját öntsd-meg forró vízzel, add innya.

Nyelvnek békájáról, és egyéb dagadásáról.

Így hívattatik: mert ez a' dagadás két felé ki-ülled, mint a' béka utóllya. Nem veszedelmes nyavalya tsak serényen lás-sanak hozzá, fő-képpen a' gyermekben. hogy meg-ne fojtsa.

Ennek orvoslására isópot, és sót törj-öszve, azzal dörgöld nyelve' allyát minden nap egynéhányszor. *Vagy:* A' tiinsót, és gallesi törd-meg borban, mofsad avval száját. Ha meg-nem fakad, mind két felől, vagy magad, vagy a' Borbély vágja-ki, és a' rútságot belőle ki kell nyomni; ezután mosogasd mézes etzettel. Ha pedig-meg-tisztúl, mofsad tiinsós borral és úgy a' febe meg gyógyúl.

Egyéb dagadása -is esik a' nyelvnek a' fő nedvességek el-áradása miatt, ekkor a' tefet purgátzióval kell tisztítani. Jó, nyakát, valla közit köpölözni, vagy a' fül' tövén hólyagot-is szívatni. Továbbá ezt tegyed: mézeld-meg az etzetet, vefs-belé tört gyömbért, azzal mofsad: ez meg-fakaszttya, meg-is gyógyítja.

Nyelved ha ki sebesedik, vagy főképpen a' forró-betegségben meg-dagad, és meg-feketedik.

Édes tejbe főzd-meg a' zsallyát, fejer-mályvát, iszópot, avagy tsak egyikét is, tévén köz-zé kevés nád vagy közönséges szín-mézet, és sáfránt. szádba vévén, egynéhányszor napjában gyengén öblögesd vele, avagy gargarizáld, ezután mindenkor a' nyállal egygyütt ki-pökvén.

Nyelv tsap' le eséséről.

Erről inkább lehet mondani, hogy a' nyelv tsap le-szívárgó nedvességeket, mint a' spongia, a' fülből magához húzván', meg-nő, és le-tsügg. A' mi a' náthának, ennek-is az lebet orvossága: száraztani szükség a' nedvességet.

Izsópot, és zsályát főzz etzetes vízben, azzal öblítsd gyakran, vagy is gargarizáld torokodat. Ugyan akkor főzd meg keményen a tyuktojást, két-felé hasítván melegen, a' mint a' beteg el-álhatja, kösd feje lágyára, tartsa jó ideig rajta: hafznos ez minden torok-fájásban, kivált a' gyermekeknek. *Vagy:* Tört borsot, és lágy sóts öfzve-egyelítvén, végy újjod' hegyére belőle, nyomd-fel. Ha timsót-is téfzel hozzá, jobban fog-száraztani, és szoritani.

Nyelv-tsap le-eséséről, és meg-dagadásáról. Lásd a' fellyebb valót.

Nyílallás ellen.

A' rozmaringot főzd - meg vízben, azt igyad.

Vagy: Bóldog Asszony töviűsének *Carduus Mariæ* magvait törd-meg, és meleg vízben egyelítvén, főzd-meg, azt gyakran igyad.

Nyílallásról.

A' tsukának áll - tsonttyait porrá törvén, magánosan kés-hegyen, vagy vízben vedd - be. Igen jó a' kámforos égett-bor ital - is, vagy az említett hálnak tsonttyait, és két, három rák-szemet öfzve-törvén, borba vedd-bé, feküdj a' nyílálló oldaladra.

Vagy: Kend-meg mézzel ahol nyílallik, és a' dohány levelet kétfzer, háromszor ragazd reá. *Vagy:* A' viafz-gyertyának hamvát, a' mennyi egy kis hamv-vevőben tér, apróra törvén, vesd fél pohár borba, idd-meg, és meleg házban maradj.

Nyomásról, melly alvásban történik.

Egy bölts orvos jeles okokból azt írja, és némelyek tapasztalásból vallyák, hogy ez a' testnek meg-nehezedése, melyet az elme úgy képzeli, mintha valamely állat a' testet meg nyomá, annyira, hogy alig vehet lélekzetet; noha ez nem mástól, hanem a' meg-nem főződött bőv nedveségtől vagyon: Azért ezt az ember leg-inkább ezenvedí, mikor elő-á-lomban főképpen hanyat-fekűvén, mélyen alszik. Tudni-illik a' gyomrából fel-gőzölő párák az agy-velőt, a' melyet, és abban lévő szívet, és tüdőt el nyomják. Ennek oka a' mértékletlen étel, és ital.

Leg-jebb orvoslás a' nedveségek' kevesítése, és a' vérnek frísítése, a' kinek ezeránt baja vagyon, purgáló zatskóról egy, vagy két hétig annak rende szerént igyék: vagy pápa füvet, ür-möt borba hányván, azzal éllyen. *Vagy*: Éjtszakára végyen-bé egy mogyorónyi terjéket, ez alá-nyomja a' háborító nyers párákat. *Avagy*: Rágyék gyömbért, vagy fa-héjjat. A' ki vérrel bővelkedik, és e' nyavalyára hajlandó, hasznosan eret vágathat. Ha az ilyen ember mélyen el-alszik, fel-kell költeni, és oldalára fektetni.

O

Okadásról, mellyet okoz a' tsömör.

A' tsombor fűnek *Pulegium* ki-fatsart, és borral egyelített levét igyad. Ezen ital a' melankolia

liéből eredett félelme el-űzi, és a' fekete sárt ki-viszi. A' fodor-méntát *Menta crispa* ha vízben áztatod, és ki-nyomott levét iszod, az okadást meg-allítja.

Óldal-fájásról.

A' fa-olajat, és bor etzetet öszve - egyelítvén, és a' savanyó kovászt serpenyőbe meg-főzvé, mikor olyan lesz mint a' pép, kend ruhára, és melegen tedd fájos oldaladra.

Ha pedig Pleuritis, avagy belső kelés hozza ezt a' fájdalmat, egy almának két végét vágd-le, bélét-is ki-vévén, tégy abba három borsónyi fejer temjént, ismét isináld-be a' két végét, azon le-vágott almának végével takard-be mindenesfől az almát vízes tsepűbe, és tedd parás hamuba, midőn már gondolod, hogy a' temjén benne el-olvadott, vedd ki, és két felé vágván, melegen add ennyi a' betegnek. Próbáltatott.

Továbbá ha oldaladban, és együtt ágyé-
kodban két felől fájdalmat érzesz', a' fekete ű-
röm' leveleit meg-főzvé, vagy ruhán által le-
vét ki-nyomván, ételbe tévén egyed. Ez az arc-
náról, vagy-is fővényről hasznos.

Óldal - fájásról, vagy óldal-sértésről.

A' földi-töknek *Bryonia* gyökerét, és leve-
lét édes tejbe meg-főzvé, melegen kösd ólda-
ladra.

Óldal nyílallásról.

Ez a' nyavalya másképpen belső ke-
lésnek, vagy is kelevénynek hívattatik.
Ebben száraz a' hurút, és nehéz a' lélek-
zés, harmad nap alatt vagy tágít, vagy

meg-öl. Midőn a' kelés érni kezd, sebessebb a' fájdalom, jele, hogy meg-fakad, és következik a' rossz matériának ki-hanyása.

A' mi az orvoslást illeti: mindjárt kezdetén akár öreg, akár ifjú, férjfi, vagy Asszony, akármelly állapotban légyen, eret kell vágatni azon a' karján, melly felől vagyon a' fájdalom, és bővebben vért eresztetni, ámbár a' beteg el-ájúl. Az árpát főzd-meg vízbe, jobb lesz, ha egynéhány szem asszú-szilva lész' benne, és ha vagyon egy marok-sálétromot tefzel belé, azon vizet igya a' beteg.

Külsőképpen pedig a' fájós oldalt így kell melegíteni: édes tejjel tölts-meg egy marha hólyagot, jó melegen tedd oldalához, azután tyúkhájjal kend-meg oldalát, és jól takard-bé. Ha se' el nem oszol a' kelevény, se' meg nem fakad, a' fejeér liliom tövét ó hájjal erősen törd-özve, ruhára kenven, kösd-bé oldalát.

Hafznál azonképpen ha a' kenyeret, mikor a' kementzéből ki-veszik, két-felé szegven, és meg-vajazván melegen oldalához tefzik.

Ha hévség miatt nem alhatik, tök, dinnye, vagy mák, és ugorka-magot egygyütt öszve-törven, árpából főtt vízzel ereszd-el, meg-szűrven mézzel édesítsd-meg, azt igya.

Hogy a' hurútolás könnyebben légyen, és a' materia inkább ki-takarodjon, az édes almának húsát írósz vajjal, és mézzel, jobb a' nád-méz, főzd-özve, kés hegyén a' beteg gyakorta abból vegyen-bé.

Vagy: A' kék-káposztának ki-fatsart levét nád-mézzel főzd-özve, azt hörpögefsé. Vagy: egy almának vájd-ki a' közepét, töltsd-meg tö-rött

cött temjénnyel, süsd-meg szépen, a' beteg azt vgye-meg. Bort tellyességgel ne igyék : savanyó, vagy kövér, és zsíros eledele ne légyen Árpakásának, főtt-tyúknak, és affzú-szilvának leve hasznos.

Ennek az Óldal-nyillálásnak más neve az orvosoknál, Pleuritis. Igen nehéz, és nagyon veszedelmes nyavalya, akkor a' lélekzet kínos. Ez belső tüzes belés, vagy -is kelevény, a' jel gyűlladott vérből támad.

Mindgyárt leg elsöben, akár férfji, akár Afzszony, ámbár nehézkes légyen, eret kell vágatni azon karján, melly felöl vagyon a' nyilallás, és bőven vért bortsátani: Ha a' beteg ez alatt el-ájúl, nem árt: ha pedig természet szerint a' rofysz matéria a' beteg' száján kezd kitakarodni, nagy szerentse, ekkor nem szükséges az ér vágás. Lásd 105.

Orbántzról, mellyet szent Antal tüzenek-is hívnak.

Ez a' nyavalya néha igen tüzes, és veres, néha pedig tsak veressel sárgállik, nehezebb, ha kívül kezdödven, a' belső részekre bé ütt, és ártalmasabb, ha a' fejét, és ábrázatját el-fogja; mert torkában a' beteget füllaszttya: néha clöre forró hidegleléssel jön.

Oka a' betegségnek az epe-sár, melly a' vérrel az erekben a' bőr alatt nagy fájdalommal fel-forr, és néha a' tüzesége miatt a' bőr apró hólyagokkal fel-tsattan.

Ez

Ez a természetnek munkája, midőn a belső részekről a hőséget ki-veri: azért a természet izzasztókkal méltó segíteni.

Ezen okból a bodza - virágot, vagy pápa-füvet főzd-meg vízbe, téven hozzá kevés törött kretát, add gyakran innya. Azon bodza - virág vízbe terjéket is lehet bé-adni. Külömben, ha a beteg vérrel bővelkedik, hasznos mindjárt jobb karján eret vágni. Ismét gyenge meleg bodzavirágot vízbe ruhát mártván, tedd a fájós tagra.

Avagy: A nyers, akár száraz bodza - virágot főzd-meg borba, ruhát belé - mártván, és ki-fatsarván, jó melegen borítsd - reá. *Avagy:* A temjént borba meg-főzvé, azonképpen tselekedgy. Ezután igen apróra törött temjénnyel lehet bé-hínteni.

Avagy: A dohány, vagy káposzta-levelet áztasd borba, rakd-reá. Ha a bőr hólyagokkal fel tsattogoz, tyúk-tojás fejeérének vízében kámfort, és apróra törött temjént egyelítvén azzak kennyed.

Fájdalom' enyhítésére édes sajtot, vagy más túrót köls reá. A dagadás' lohasztására pedig égesd-meg a timsót, és porrá törvén, keverd savanyó tejben kevés kámforral egygyütt, mosogasd vele.

Az orbántz' tüzet óltya ez: az úti-füvet, fúz-fa levelet, béka-lentsét öszve-törvén, és borba meg-főzvé, terítsd ruhára, kösd-bé vele. *Avagy:* Ezeknek levét ki - fatsarván, és kevés bort közibe töltvén, lágy melegen ezzel kell mosni.

Vagy: A földi bodzának külső zöld-haját le-vakarván, raggasd vele. Illik - tudni: Az orbántzos részeket semmivel, a mi vízes, nem kell kötni, mert ki-sebesednek.

' Orrban - való süllyről.

Az ökör-fark' füvet főzd-meg vízbe, azzal jó melegen fő - képpen éjtzakára párollyad fejedet.

Orrnak vére folyásáról.

Az eger-fark füvet törd-meg mozsárba, és azon levesen köttess két vak - szemedre. Lásd többet vér folyásról.

Vagy: A' tűz helyben meg - égett agyagot bor etzettel öszve - gyúrván, ruha között kösd körül nyakadot vele. Próbáltatott.

Vagy: A' körös-fa' leveleit nyakadba kötve hordozzad, vagy talpad alatt tartsad, el-áll.

Vagy: Azon fából-való botot hordozz magaddal, sympatia által használ: *Avagy*: Ugyan abból két darabkát vér - folyás idején szoríts, és tarts két kezeden.

Orr-vér folyás ellen.

A' közönséges nagy tsalánnak levét fatsardki, azzal kend-meg a' homlokát olly tágas helyen, mint egy Máriás. Próbáltatott.

Ortza - dagadásról.

Ez ha a' fog-fájástól vagyon, egynéhány tsöpp etzetet eresztess a' füledbe, a' melly felől a' fogad fáj, oldalt le fekúvén, leg - alább fél óráig tartsad azt füledbe.

Ortza-n-való verességről, vagy fakadékról.

A' földi epének *Contaurea* levét ruhán által ki-nyomván, mossad, és kennyed vele.

P.

Pestisről.

E nyavalyát, mint valamely forró hiedgléléssel okozni szokta a' belső mérges rohdadt nedvesség, melly származik, és nevededik az ártalmas eledelekből, és italokból; azért leg - inkább a' szegény rendbe kezdődik. A' közönséges dög, halál' idején pedig e' nélkül is, elébb is, a' testben belé esik ez a' dögös nyavalya.

Mérges betegség ugyan a' himlő, hagymáz, pokol var: még is külömbfég vagyon ezek között, és a' Pestis között; mert gyakorta ebben nem olly nagy a' hévség, még - is rettenetes a' szomjúság: ez jele, hogy nem a' hévség, hanem a' pestises mérgeffég emészi a' belső részeket. Ellenben némellyek a' pestisben noha nagy hévségben vagynak, még is nem óhajtyák az italt: mert a' mérég el-fogta az agy - velőt, háborodott elméjük miatt eszekbe nem veszik, hogy szomjúhozna.

Továbbá némelly mirigy álmatlanságot némelly pedig mély álmat hoz az ő külömbfége szerint. Egy betegben jó jelek vagynak, még - is meg - hal, másban halálos jelek találtatnak, még - is meg - gyógyul. Azért ákarmelly próbált okos orvos nem kozhat arról ítéletet, e' nyavalyában - lévönek halál - é, vagy élet lészen ki-

ki-menetele? Mindazáltal lehet mondanunk: ha a' beteg egy, két izzadás után jobban érzi magát, esze, érzékenysége meg-vagyon, jó jel. Azonképpen, ha a' mirigy hamar ki-üt, léggy, és tornyos, jele annak, hogy erejét ki-öntvén, belsőképpen nem emészti a' beteget.

Az Úr Isten ezzel, a' mint tudgyuk a' Szent Írásból, a' vétkekért bünteti az emberi nemzetet, és mint természetnek alkotója eszközök által bocsátta az emberekre, midőn a' régi dögös koporsókból, vagy másképpen a' föld' gyomrából, vagy a' föld színéről, kivált hartz idején a' holt testek, egyébkor pedig szemetek, és ganéj dombok bűzhödéséből eredett dögleletes bűdösség a' levegő - eget, melly nélkül nem élhetünk el-tölti, és meg vesztegeti.

Meg-történik ez nagy drágaság idején-is, mikor a' szegény ember szükség miatt, a' mint fellyebb említém, mindent öfzve-eszik: Holott a' nagy rendek gabonájával az egerek, és egyéb férgek felettebb-is bővelkednek.

Az ilyen időben szükség ugyan legfő-képpen az Isten' harágját bőjttel, imádsággal, alamisnával, a' penitentia tartásnak foganatos erejével, egyéb ájtatosságoknak gyakorlásával engesztelni: De együtt a' jelen-való veszedelmet-is, a' mennyire lehet, kerülni. A' ki ezt, mikor lehet nem tselekszi, az Istent kísérti. A'

fő-tisztek' köteles vigyázásában áll, hogy a' közönléges helyek, templomok, iskolák, házak, útszák, és név szerint a' kúttak tisztán tartassanak. A' mirégyes házat, és abban lévőekkel-való mulatást, azok' látogatást, ruhájokban-való öltözködést el-kell távoztatni. Sőt a' matskákat-is olly időben el-zárják, vagy megölik, hogy házról házra jöven, a' dög-leletességet ne vigyék. Tapasztaltatott, hogy az el-küldött írott levél-is dögöt hoz az egész lakó helyre.

Az alatt a' Felebaráti Szeretetet nem kell ki-rekelzteni: akkori időben jelesebben szükséges az éhségben lévőekben adakozni. Itten-is vigyázók legyenek az elől járó tisztek. Egyéb íránt, a' kiának módgyok vagyon, hasznos más tisztább, és bátrább helyre menni. Esztelenység ott nem futni, a' hol hasznos a' futás. Abrahám-is előre el-méne az éhség előtt.

A' mi a' peftisnek orvoslását illeti, mivel ennek dőge la' levegő égben vagyon, a' dögös göznek meg-emésztésére a' tűz: főképpen olly helyeken, a' hová több ember gyülekezik, e' végre leg-ditséretesebb a' száraz, és apróra vagdaltt körös-fa, bik-fa, fenyő-fa, és fenyőtövis.

Ezenkívül jó asszú ürömmel, zsallyával, rozmaringgal, angyelika-gyökérrel, vagy fenyőmaggal reggel, estve a' házat fűtölni.

A' pestises üdö, az ételben, és italban nagy mértékletességet kíván, mert a' testben a' bővelkedő nyers nedvesség a' dögnök taplót szolgáltat.

Jó az etzetes, és mézes étek. A' tzitrom mirígy ellen hafznos gyümöls. Jó minden nap egyszer, kétszer az ürmös, örvény-gyökeres, és zsályás ital.

A' ki e' nyavalyában esett, első nap tellyességgel aludni ötet ne engedjék. Illy mérges üdőben házon kívül olly terhes munkát ne tegyen, melly nagy izzadást okoz: mert így a' levegő-égnek mérget a' test könnyebben magához szívja.

A' haragoskodást, és szomorkodást távoztassa; mert ezek a' mérges nedvességet öregbítik. Az ablakok, éjjel; nyárban - is napkeletig bé-téve legyenek: azonban a' házat lehet füstölteni a' nevezet mód szerént.

Jó a' patika-béli terjék, vagy szent Laszlo füve, és gyökere egygyütt a' fok-hagyma-is. Ha mirígy, vagy - is pokol-var támad, a' veres hagymát megzúzván, és ruhára kenven, kösd-reá. Illyen formán az eger-fark' fünek levele, és gyökere-is hafznos; mert ebben titkos erő vagyon a' méreg ellen. Ugyan ezen füvet lágy sóval, és kovászszal egyelítsd-össze, mint a' flastromot tedd reá, a' mérget ki szívja.

Avagy: Az illyen beteg egy öreg borsónyi kámfort estve, reggel nyellen-el: ez a' belső dühösséget emészti, és a' rothadásnak ellen-áll. Izzadás által-is lehet a' nedvességet a' testből kitakarítani. Egy marha hólyagot meleg vízzel megtöltvén, tedd ódala mellé.

Vagy: A' kementzéből ki-vévén a' kenyeret, vágd két felé, helyheztesd azon melegen két ódala mellé, a' beteget jól bé-takarván, az-

után az izzadást száraz ruhával töröld-le, hogy visszsa ne üsön. A' kenyért pedig ásd-el, hogy valakinek ne ártson. Ha az izzasztót, mint méreg ellen-való italt be-vévén, és gyomra nem szenvedvén, ki-veti, a' pirított kenyeret öntözd meg etzettel, jó melegen kösd gyomrára, ismét újabb italt adgy-bé.

Mivel a' beteg az izzadás után el-szokott lankadni, jó készített étket ehét, és ihat egy pohár bort. Ismét azon időbeu a' fekete retket két-felé vágván, kösd-be talpait vele, hogy a' mérget szíve tájáról alá felé szíja.

A' támadt mérges kelést így-is lehet orvosolni: az angyelika gyökeret kovászfal, mézzel, és tyúk-tojás fejeével főzd-öszve, ruhákenvén kösd reá, ha azt ki-vágod, hamar bé ne gyógyítad, hogy továbbá inkább folyjon a' mérges nedvesség. A' rútságot pedig szükség minden nap jól ki-nyomni. Az alatt köthetiz reá sült veres-hagymát terjékkal együtt.

Ha a' dögös fekély térül, az eleven rákot öszve-törvén, és kevés mézet hozzá tévén, kend azzal körületit. *Vagy:* Ha lehetne találni, az aszott varas-békát áztad kevés borba', kösd a' mirégyre. Hasznos más időben-is ez akármelly dühös febre; mert a' mérget annyira ki-szíja, hogy a' béka nygan puffad.

A' betegre, még lábra nem áll, továbbá is gondott kell kell viselni.

Vagy: A' száraz pápa-füvet törd porrá, és abból egy ezüft pénz nyomót tojásban reggel, és estve add ennyi. Hasznos ez-is: a' nyakra-való kendőknek végére egynéhány tsöpp fenyő-mag-olajat öntven, gyakorta azt szagollyad.

Pestis ellen.

A' Pestisnek, kezdete, (mellytől Isten őrizzen) meg - esmértetik fő fájásból, és a' testnek bádgyatságból. Az Angyal - fűnek *Angelica* gyökerét áztasd egy éjjel etzetbe, és azt reggel, és és estve igyad. *Vagy*: Szent László-fűvet *Gentiana* főzd meg etzetben, vagy borban, gyakran igyad.

Pokol - varról.

Ez a' nyavalya nagyon hasonlít a' mérges keléshez: nem csak ki üt a' testen, hanem azt rélz szerint rothasztja is. Olyan elsőben, mint valamelly hamu - színű pattanás, és hamar fel - kerekedik. Szerzi a' gyomor imelgést, és ájúlást: néha az agy - velőt, és elmét - meg - háborította. Annál inkább veszedelmesebb, ha közelebb vagyon a' szívhez, és fül - tövihez.

Az ilyen beteget mindgyárt iszasztóval kell segíteni. Egy mogyorónyi terjéket bodza - virág vízbe adgy - bé néki, jól bétakarván. Hasznos az illy dögös kelésnek ellenében a' beteg' karján errot vágatni, avagy inkább a' lábán, és azzal a' mérget alá felé szívatni. Az alatt, törd meg a' lentsét, keverd - öszve a' rozs - liszttel, és főzd - meg mézes - vízbe, kösd bé vele. Továbbá egynéhány eleven rákot törj - öszve, levét ki fatsarván, és meg - sáfrányozván, kend - meg környületét.

Vagy: Ha fakasztani akarod, a' ruta - fűvet, vagy csak savanyó kovászt, és fűgét erősen törd - öszve, ez az ép húst a' rothadt hústól

el-választya. *Vagy*: A' dió-belet, sültt veres-hagymát, tyúk-tojás székével, és kevés ó hájjal törd, és keverd-öszve, evvel köffed. *Vagy*: A' tál mosó füvet nyersen fekete-nadály' gyökerével törd-öszve, és köffed vele.

A' mi inkább hívesít, étele, és itala tzi-tromos, és egyéb savanyó, vagy etzetes légyen, hasa meg-ne szorúlyon.

Pokol varról, vagy pokol szökésről.

A' tsuda-fát leveléstől együtt főzd-meg borba, frós-vajat, és kevés timsót benne el-olvasztván, kösd reá. *Vagy*: A' tyúk-tojás' székét habard-öszve timsóval, ruhára kenvén, ragazd reá.

Vagy: A' tyúk-ganéjt tojás fejeérével öszve-egyelítvén, kend ruhára kösd-bé vele, vagy a' dísznö-ganajt melegen kösd reá, kivált ha meg-újítod, használ, vagy a' sótanlan főtt kását melegen kösd-reá.

Püszentésről.

Ez ha rend kívül késztet, a' veres-hagymát hasítsd kétfelé, és azt szagollyad.

Furgátzióról, melly alól tisztít.

A' bodza-fának bőven alá felé (mert ha fel felé vakarod, fellyül fogsz hánni) vakard-le zöldét, és mozsárba jól öszve-törvén, ruha által fásard-ki levét, abból fél pohárnyit borba egyelítvén, igyál-meg, magadat jól melegen tartván: hatetfzik harmad nap múlva, meg-újíthadd.

Vagy: Két arany nyomó rhebarbarumot, *találdod a' putikában* törj-öszve, kevés fa-héjat-is adván hozzá, kösd ruhába, és egy itzés mázos tsuporba bort töltvén, lágy melegen főzd öszve, és két három kalánnal reggel végy-bé belőle.

Vagy: A' folia - senét némelly Urak kertibe találtatik, kösd ruhába, aszszú szilvával együtt jól főzd-meg, arról igyál. A' zöld, és sárga sárt nagyon alá hajtya. *Syringium Prunellæ*

Vagy: A' sár - fűnek *Lathyrus major*, ha erősebb természetű vagy, tizen-öt magvait, ha bé-veszed, fellyül, alól tisztít. *Vagy*: Az eb tej-fűnek *ajula* gyökerét ki-ásván, meg-száraztván, vedd etzetben: húszon-négy óráig állyon benne, ki-vévén, ismét meg - száraztván, és porrá törvén szítáld meg, abból egy ezüst poltura nyomót végy be, erősebb természetű egy garas nyomót, ha pedig igen erős természetű vagy, két garas nyomót végy-bé, tisztít, és a' bélekre ragadt enyves vért le-vonván, ki-vívisi.

A' vízi betegségben lévőeknek inkább lehet ezzel élni. Mivel pedig a' két említett fű, úgy a' kapotnyak fű *ajarum* nagy erejű paraszt orvosság, és a' fellyül hányással kárt tehet, vigyázva kell ezeket bé-venni. Talán jobb ez: a' fehér-örmöt, ruta-füvet, sót, és borsot törd-öszve, még hasznosabb, ha kevés folia - senét, vagy mannát teszél közzé, ráztasd borba arról kevesenként igyál.

Avagy: Egy pohár savanyó káposzta-levét, és meg annyi len-mag-olajat öszve-egyeltvén, melegen idd-meg, egy óra múlva igyál reá hideg vizet. Itten tanúld-meg azt: más purgáló orvosságra sótalan meleg levét kell ennyi, vagy innya.

R.

Rágásról.

A' fejér-ürmöt borba, vagy etzetbe kevelső meg-főzvé, ruha között jó melegen kösd gyomrodra. Láts többet gyomor-fájásról.

Rekedésről.

Ha az hurút együtt vagyon a' rekedéssel, szedd-meg a' nyakas-töknek virágját, meg-száraztván főzd-meg borba, azt igyad. *Vagy:* A' fenyő-magot főzd-meg ugyan borba, kakuk-fűvet téven hozzá, melegen azt igyad. Távoztasd a' savanyó eledelt, és déli-álmot, mert ezek a' nedvességet bővítik, és réz szerint rekedést okoznak.

Vagy: A' veres nád-mézet, törtt sáfránt, tyúk-tojás' székét meleg édes tejben keverd-öszve, azt igyad. *Vagy:* A' tyúk-tojás' sárgáját, nád-mézet; tzitromnak ki-nyomott levét, lúdzsirt öszve-habarván, és egy tsésze forró vizet reá töltvén, melegen azt igyad.

Repedéséről a' kezeknek, vagy, lábaknak.

Kinek tenyerén, vagy lábán a' bőr meg-repedez, paprán fünek *Polipodium* porát kösse reá.

Repedéséről szájnak, és tsets.bimbónak.

Szelid Basalyikomnak *Basalicum* magvait meg-főzvé, mikor meg-higgad, mint a' kotsonya, azzal kenegesd.

Rejketésről, kéz, láb. vagy egyéb tag el-eséséről.

Ez a' nyavalya néha egy tagban, néha többekben vagyon: oka ennek, hogy

az erőt adó spiritusok, vagy - is a' vérnek lelkei meg-kevesednek, vagy meg-rekednek, és így a' tagokra nem oszolhatnak. Ezt pedig okozza a' fok roszsz, hideg, és nyálas vér flegmás nedvességek, sár' és bilis.

Ha valamelly tag' roszkedése öreg korban esik többnyire holtig úgy marad.

A' melly el-esett tag pedig száradni kezd, nints reménység annak gyógyulásához.

Ebben a' betegségben az ember, ha vérrel bővelkedik, és valamelly pözgést az el-esett részben érez, mingyárt eret vágasson: de kevés vért botsáttasson: mert az ér-vágás hívesít, az ilyen tag pedig meleget kíván. A' beteg egy, két hétig meleg házba maradjon. Eledele a' mennyire lehet, könnyű emészto légyen. Zsáallyás, vagy ürmös-borral élylen, nappal ne aludgyon. Ha járhat, járjon, a' mint járhat botonis, vagy testét ingassa, és keményen dörgöltesse leg-alább meleg ruhával-is.

Jó az izzadás; mert a' bőv nedvességet kevesíti. Ezek között törd-meg a' mustár-magot, a' borsót, tégy hozzá lágy sót, és viafz-kot, tedd fa-olajba, melegítsd-meg mind öszve, azzal kenegesd, és jó erőssen dörgöltesd tagodat. Azon képpen jó rókának, vad-matskának, borznak, vagy medvének hájával dörgöltetni a' tagot; mert ezek melegítő kövérségek. Ezek közül egyike is hasznos. Hasznos zsírja a' házi réztének - is, ezt azért meg-melyesztvén, vesd - ki bélét, és öszve-vagdald zsáallyával, majoránával, és ha kaphatsz szurok-füvel töltsd-

meg, vard-be, hogy a' fűvek ki-ne húllyanak, lassan süssed, és a' le-tsepegő zsírt egy edény-be szedvén, a' hoz annyi jó erős etzetet tölts, együtt forrald-fel, és azzal minden nap kétszer, háromszor jó tűz meltett kenegesd azon tagot.

Jó a' meleg fürdő-bánya, mint a' Budai, Váradi, Gyógyi. Ha tsak nyelvbe esik a' fogyatkozás, rági mustár-magot, és forgasd szádba. *Vagy*: Házi tárkony-tövet, zsáallyát, isó, pot főzd-meg borba, azzal gyakran öblítsd, és mossad.

Rokkanásról. Lásd eséről.

Rothadásról.

A' pápa-füvet', zsáallyát, isópot, rntat, narants héját, timsót, temjént, kevés alóét egy tsaporban öszve-főzvéen borba, lágy farmohat, avagy tsak tisztá ruhát abba mártván, tedd a' rothadt részre.

Rothadt inyről. Lásd inyről.

Rothadásáról a' testnek, és abban lévő rák ellen.

A' pápa - fűnek *Carduus benedictus* levét nyomd - ki, azzal mossad e' sebet.

Rühről.

E' ragadó rút nyavalyának oka a' nyálás, és roszsz nedveségnek a' testben, és bőr alatt lévő bővsége.

Az illen beteg azért leg-elsőben élyen egyszer, vagy kétszer valami tisztító orvossággal. Ezután kevés napok múlva, mezei sóskából-

ból gyökeréstől, vagy ha ez nints, ló-sóskából fűz fordót, még jobb lesz, ha fél font apróra törtt bűdös követ vetel belé, és úgy abban a' beteg minden nap kétszer fürödjön.

Jó a' tzekla-leveléből, mályvából, dinnye szalmából, földi bodzából, sőt, és korpát tévén belé, főzött fürdő-is. Ismét az apróra törtt bűdös követ egyelítsd - öszve ó hájjal, meleg helyen azzal kennyed testedet. *Avagy*: Kevés terpentina - olajat, új vaját, ó hájat gyengén olvasz-öszve, lágy sótris vetvén belé, ezek közé tyúk-tojás fejejét kevervén, le-feketkor azzal kennyed. Vagyon más rüh - is, melly a' bőrön szárazon vízketéssel terjed: ez ellen hasznos tífzta vízben fürödni: a' fürdés után pedig a' petreselyem-levét ki-fatsarván, és közé kevés etzetet tölvén azzal mossad.

Ha nagy a' vízketés, végy ürmet, vagy földi epét főzd-meg vízben, írós-vajat abban tévén, meleg helyet azzal kennyed. Még jobb ez: égett borban a' mustár-magot áztatván, a' száraz rühös tagokat azzal kennyed. Némelly paraszt díztelen orvofságok fel-jegyzéit, szántszándékkal el-hagyom.

Rüh ellen

Törd porrá a' bába-kaláts-fűnek *Carlina* gyökerét, keverd - öszve ó hájjal, és azzal kend tagjaidat. *Vagy*: A' zöld vad-kendernek ki-nyomott levét keverd-öszve etzettel, és sóval, kend avval tagjaidat.

Vagy: Az örvény gyökernek főtt vizével mosogasd a' rühes tagokat, meg-tisztúlnak. *Vagy*: Varádjts fűnek *Tanacetum* nyers, vagy főtt levével kend magadot, vagy e' fűből tsinálly fürdőt, abban fürödj.

Rühös testről.

Elsőbe káposzta lével jól meg-dörgöld a rühös tagokat, hogy a' rozsz nedvesség ki-adgya magát, azután az apróra tört salétromot ó hájjal keverd-öszve, még jobb, ha öszve-törtt bűdös-követ egyelítesz közibe, és tűz mellett egyetemben azzal kened.

Vagy: Disztelen ugyan, de hasznos ez is, vízelletteddel mosagasd-meg egész testedet: Ha pedig a' rüh magát ki-nem adgya, káposzta-lé, vel meleg helyen mosagasd-meg tagjaidat, és ezután vízelletteddel kétszer, vagy háromszor, el-vesz. Próbált.

S.

Sárgaságról.

Ezt okozza a' májnak meg-dagadása, és a' májon fekvő epe hólyagnak meg-rekedése. Az epe, mellynek alá felé kellene a' bélekre folydogálni, a' májra fel-felé megyen, onnét rend kívül az egész testre el-terjed: leg-elsőben ki-tetszik a' szemem, és ott a' gyenge hártványon lévő oretskéken hamarabb az epe el-öszolván, magát ki-mutattya, Néha pedig a' testben igen el-bővült epétől-is meg esik ez a' betegség.

Az epe hólyag meg-rekedt dugulásának jelei ezek: a' béleknek emésztési ferekek, szorúlva a' has, a' vízellet veres, sárga mint a' sáfrán, és a' testben semmi forráság nem tapasztaltatik.

Ha

Ha pedig az epének, vagy - is sárga, és fekete sárnak bővségétől vagyon, akkor a' vizellet sárga, és forró a' test. Kül-ső képpen nem csak sárga, hanem fekete, és zöld szín is el fogja a' testet.

E' nyavalyát okozza leg inkább a' gyomor meg romlása, kivált az hosszúas hideglelés után.

Melly orvofságok a' májnak hévségéről, és dagadájáról feljegyeztettek, azok itt mind használhatnak: Mert többnyire ez a' nyavalya on-nét vészi eredetét.

Jó a' láfsú purgázió, fő - képpen a' rhe-barbarum. Hathatós kivált képpen tavaszkor a' lúd-fiak szedett ganéja: Szárazd - meg, és öfzvetörvén tölts bort reá, egynéhány óráig állyon rajta, a' higgattyát apródonként le.szűrven, minden nap igyék abból a' beteg. *Vagy*: Tsak porban egy garas nyomot fehér borban éhomra egynéhány nap vegyen - bé belöle: hogy pedig íze légyen, kevés mézet lehet belé tenni.

Vagy így: Törd - meg a' tsalán gyökeret, főzd - meg erőssen fehér borba, levét ki - fatsarván, vels sáfránt belé, minden reggel igyék belöle egy jó italt.

Használ ez - is: A' tsengő - füvet sarudba rakván, járj rajta; annál jobb, ha kebeledben, és süvegedben - is hordozod.

Máj hévségéről, és dagadásáról láfs többet.

Vagy: Az árva tsalánt gyökereftől megtörvén, és borba fedél alatt meg - főzven, ezután ki - fatsarván, tégy belé jó féle sáfránt, egynéhány nap reggel, estve azt igyad. *Vagy*: Arany - szál fonalat hordozz nyakadban, és egy vastag sárga répát ki vájván, abból igyál.

Avagy: Tiszta viaszból tsináltt pohárból.

Vagy: Megpirítván a' kenyeret, gyömbérel, szeretson-dióval, és nád-mézzel meg-hintvén, öntsd-meg égett borral, vagy pálinkával, reggel, és estve azt egyed.

Jó ez-is: Nyárban minden nap tégy földi epe-füvet *Centauria* tsizsmádban, azon járj.

Vagy: A' veréb-ganéjt porrá törvén, és tiszta ruhába kötvén áztasd vízbe naponként egynéhányszor arról igyál.

Vagy: Béka-lentsét *lens palustris*. Öntsd-meg forró vízzel, azt gyakran igyad. Egy bölts orvos ezt tsalhatatlan orvofságnak lenni írja, vagy katang-kéző *Cychorium sylvestre* nyers gyökerének nyomd-ki a' levét, azt gyakran igyad.

Sciaticáról.

Ez far, és forgó tsont fájás. Mivel azon okból ered, mellyből a' köszvény, orvoslása-is többnyire ugyan az. *Lásd köszvényről.*

Tapasztaltatott, hogy a' fargó tsontba lévő fájdalom, és nyilallás tsak egy hirtelen fordulásból, és emelésből-is megtörténik; Néha ötöd, hatod napig-is, és tovább-is el-tart.

E' nyavalyában lévő tsinállyon tsak tiszta vízből-is fördöt, és a' mint el-álhattya, nyakig üllyön abba egy óráig, vagy tovább, kezeit, és lábait azon fördöbe tartván, izzadás által a' felső részeken nagyon ki-takarodik a' rágó nedveség.

Próbálhatod, ha tetszik, vagy korpát, sót, zabot, kölest melegítsenek serpenyöbe, és zatskóba

kóba rakván, jó melegen azzal dörgöllyék a' fájós részeket.

Sebről.

A' len-magot meg-törven, morzsolly közzé kenyér belet, szék-füvel, és fehér-mályvával együtt édes tejbe meg-főzván, melegen kösd reá, ha szükség, meg-újítván. Ez a' daganatot, és genyetséget is ki-szítja.

Avagy: A' nyers szalonnát vékonyra metélvén, tedd a' febre: ez a' vad-húst-is ki-tíftittyta. A' veres-hagyma is hasznos, ha meg-zútván, naponként kétszer, háromszor reá kötöd. Lásd flastrom, és írr.

Sebből folyó vérnek meg-állításáról.

Az eger-fark füvet *millefolium* ó hájjal törd-öszve, kösd a' febre.

Sebnek gyógyításáról.

A' veres-hagymát meg-sütvén, és egyelítsd-öszve dísznó áll-tsontyának avas-zsírával, és kösd-bé vele. *Vagy:* A' farkas-álma-fünek leveleit vízbe meg-főzván, azzal egynéhány nap mosogasd, és leveleivel melegen kössed.

Ha azon füvet meg-aszalván, porrá törd, és vele hinted, a' vad-hús-is ki-vefz, ha pedig féreg vagyon benne, a' tengeri baratzk-fának leveleit öszve-zútván, és levét ki-fatsarván erezd belé.

Sebről, mellyben lyukak vannak.

Egynéhány tsöpp fehér terpentina-olajat, tyúk-tojás' sárgájával öszve-kevervén, tsöppenként botsásd a' sebnek lyukaiba.

Sebekről, mellyek belsök.

A' Veronika-füvet öntsd-meg forró vízzel azt igyad. Száraz betegségben-is használ.

Vagy: A' régi folyó sebeket, ha a' széles, vagy keskeny úti-fünek levelével kötözöd, megtisztírnak. Használ, ha a' meg-zúzott vereshagymát febre kötöd.

Sebekről, mellyek fekélyesek.

Szent László-füvének *Gentiana* gyökerét főzd-meg vízbe, rakd a' febre.

Sebekről, mellyek fő képpen újjak.

Momortika Deákúl-is így neveztetik, más képpen *Balsamina*-olajat készíts: meg-érett piros gyümölsét-fa, vagy len-mag olajba öszve-zúzva hánnyad, azzon úgy egynéhány nap: azután meg-főzvéen, nyomd-ki az olaját, mellyet ismét új gyümölsőkkel forráld-meg, és nyomd ki, azzal kend a' sebeket. Próbáltatott. Ez a' készített olaj jó helyen, hosszas ideig el-áll.

Sérvésről.

A' zabot erőssen meg-főzvéen, és ó hájjal öszve-törvéen, melegen kösd a' sérvésre. *Vagy:* A' fekete nádaly-fünek *symphitum majus* gyökerét édes tejbe meg-főzvéen, és ruhára rakván, jól melegen, a' mint el-lehet állani, kösd reá.

Vagy: A' len-olaj' pogátsát apróra törvéen, ó hájjal gyúrd-öszve, és serpenyöbe meg-melegítvéen, mindgyárt két ruha között kösd reá.

Vagy: Tsak magányosan a' földi tököt jó melegen kösd a' sérvésre, jó féle safránt, és égett hort is tévéen közibe: Még hasznosabb, ha előre valamell-zsírral a' sérvést dörgölvén meg-kened.

Vagy:

Vagy : A' veres-hagymát len-mag-olajba, és mézbe főzd-öszve, és mint a' pépet melegen ruhára kenvén, kösd reá, ha meg hült, újítsd-meg. *Vagy* : A' farkas-alma' gyümölsét borba főzd-meg, minden reggel azt igyad, alól ki-viszi a' roszsz nedvességet.

Vagy : A' füz-fa leveleit vízbe meg-főz-vén, éjtszakára melegen azzal kösd be. *Vagy* : Az ökör fark' kóró virágjait törd-öszve, levét ki-fatsarván, fél pohárral reggel és este abból igyál, a' törkölyét a' sérvésre kötvén.

Sömörögről.

Es nem tsak rúttitya a' teftet, hanem viszketésével alkalmatlan - is az embernek.

Leg-hafznosab ez iránt a' böv nedvességet tisztító orvossággal fogyasztani Midón kezdődik, az éh nyálával hafznosan kenhe-ed; vagy törd-meg erőssen mozsárba a' fejer lilium gyökeret mint a' pépet, tyúk-tojás fejerét, és kevés kámfort a' hoz egyelítvén, ismét keverd mind öszve, és kennyed vele.

Sömörögnek neveztetik az ember ortzáján, vagy orrán támadt vereszes bibortsos fakadék. Ez tavaszkor fő-képpen kezd újulni. Oka a' sós vérrel öszve-egyeledett a' bőr alatt ki-ütő roszsz nedvesség. Ez iránt is jó a' teftet valamelly purgátzióval tisztítani, és azután eret lehet vágatni.

Továbbá a' kantag-kórot főzd - meg vízbe, arról igyál. *Vagy* : Annak gyökerét saláta gyanánt tsináld meg fa-olajjal, és etzettel, és gyakran élly vele.

Ha ezután ortzád, vagy orrod vereszen marad, főzd - öszve hasonló mértékben a' büdös
kő-

követ, gyömbért, ezekre jó bort töltvén, tégy difznó-háját-is a' hoz, főzd-meg erőssen, még a' bora el-apad, ruhán által meg-szürvén, éjjelre kösd-bé vele, reggel pedig mosd lágy meleg korpa tziberével.

Sugoradásról.

Ez akármelly okból, és ugyan akár mint történnyen, még-is hasznos mindenkör elsőben tisztító orvofsággal élni: azután külső képpen kell a' gyógyításhoz fogni. Jó e' végre gyenge tűz mellett meleg ruhával a' sugorodott inakot dörgölni, és azután tejbe, vagy borba a' zsályát, és majoránnát meg-főzvé, annak levét hév téglára öntvén, a' sugorodott tagot bé-fedvén, azzal párolni.

Avagy: A' meg-zúzott nyers, vagy megtörtt száraz zsályát hájjal öfzve-egyelítvén, és ruhán által ki-fatsarván, jó meleggel azzal kenyed. Ismét egy mázos fazéknak lukazd ki-fenekét, hány belé egynéhány zöld békát, tűz mellet abban süllyenek-meg, tégy alá más edényt, a' le-tsepegett zsírral melegen erőssen kenyed a' sugorodott részeket. Jó ez íránt a' borz háj, és a' marha száraz tsontyanak vele-je is.

Ez még jobb lehet. A' kövér ludat, vagy réztét meg-ölvén, és melyesztvén, és bélit kivetvén, töltsd-meg öfzve-vagdalt zsályával, majoránnával, rozmaringgal, és két, vagy három felé törtt fenyő-maggal, bé-varván, nyárson süttesd; a' le-tsepegett zsírhoz még annyi bort etzettel öfzve-egyelítvén, jó melegen kend vele. A' kenés után borba főzd-meg a' len-magot, e' hez kevés szappant vakarván, ismét, főzd-öfzve, hogy olyan légyen, mint a' pép, azt jó me-

melegen ruhára kenvén, borítsd-bé vele a' sugorodott inakot. Végezetre az ilyen beteg keresen módot, hogy meleg banya-fördőben egynéhányszor förödhessen: mert ennek víze igen segíti, és erősíti a' természetnek melegét.

Vagy: Az árva tsalánt meg-törvén, ó hájjal, vagy szalonnával gyürd-öszve, és azzal háromszor, négyfzer napjába tűz mellett kennyed fugorodott tagodnak inait.

Vagy: Leg-inkább ha kezén, vagy lábon történik, egynéhány nap földi bodzából készített meleg fördőbe förödj: a' fördés után pedig ó hájat, len, vagy tsak kender-magot, vakartt szappant, és jó féle safránt öszve-főzvé, azon zsírral tűz elött, vagy más meleg helyen egynéhányszor kenegesd.

Vagy: Bolha fünek *Pulicaria* magvát meg-törvén, tölts reá ró'sa, vagy más tiszta vizet, állyon egy éjjel, olyan léfzen, mint a' kotsonya, kend avval sugorodott tagjaidat. Ez az égett tagokat-is gyógyítja.

Süketségről, és nehéz hallásról.

Ez a' nyavalya néha az emberrel születik, néha pedig meg-rögzik kivált az öregekben. Ez ilyen süketség természet szerint gyógyíthatlan: egyéb süketség pedig, és nehéz hallás a' sok nedveségnek el-áradásából (mint az hagymázban, és náthában) szokott következni, gyógyítható; erre pedig jól kell vigyázni tudni illik; ha a' test, vagy a' vernek buzgó forrásával, vagy a' sűrű nyálas nedveséggel bővelkedik, akkor az egész testet

azoktól meg-kell előre tisztítani, és ki-üresíteni, úgy a' nehezen halló fülhez nyúlni.

Jó ez iránt a' füstölés, és párolás. E' végre a' a' fű-szerszám szeg-füvet meg-törvén, ved eleven szénre, fejed jól be-födözvén azzal füstöld füleidet. *Vagy*: A' fenyő-magot főzd-meg borba, és annak meleg párájával töltésén által párollyad, vagy ha módod vagyon, végy a' patikába terpentina spiritust, tollún keveset ereszsz a' fülbe. Alig lehet ennél jobb. Lásd a' mi fellyebb a' körös-fa levéről meg-íratott. Ditsértetik ez-is: A' hangya tojást törd-meg, veres-hagyma ki-fatsart levével egyelítsd-öszve, szürd által tiszta ruhán, azt erezd füledbe. Hasznos a' láb-víz, fő-képpen ha abba egy marok sót, két, vagy három marok hamut vetel. *Avagy*: Fűz-fa leveléből, vagy ágaiából készited.

Sülyről, melly a' vég-hurkában vagyon.

A' vérnek ezen az úton-való ki-akrodása sokszor hasznos: mert több nyavalyát el-üz, de ha mértékletlen, ártalmas; mert a' testet belső részeivel együtt erőtlentíti. Oka ennek, vagy a' vérnek bővsége, vagy annak meg-romlása, fekete sűrűsége, melly seprejére, és rágó erejére nézve kínozza a' beteget. Némelly süly a' vég-hurkában vagyon, és látható-képpen ki-dülled; némelly belső, midőn meg-dagadnak. Mind a' kettő, még a' vér ki-nem takarodik fájdalmas. *Vagyon*
fo-

folyó sűly - is, midőn semmi kín, és dagadás nélkül a' vér folyik, és könnyebb-séget szerez a' testnek: bizonyos időben nagy haszonnal elő-kerül mint az Alszo-nyok természetének szokása.

Ezt a' Férfiaknak okozza az ember különös természetének tulajdonsága. E'hez jár l a' mértékletlen étel, s ital, bujálkodás, harag, és egyebek, mellyek a' vért sűritik.

A' dagadással-való sűlyt, mivel heves, és kínos, mindgyárt előre kell enyhítőkkel orvoslani. Azert, a' fejer mályvának leveleit, és virágit, len, és kapor magot, ha vagyon szék-fű-virágot, safránt is vetvén belé, édes tejbe erősen főzd-meg, párával lyukas széken párollyad. *Vagy:* Abba ruhát, vagy spondiát mártván tedd al-felére; vagy ülljön reá.

Vagy: Bodza-fának aszszú leveleit törd apró porrá, hintsd-bé vele, vagy puszpang olajjal kend-meg: mind a' kettő nagyon enyhíti a' fájdalmat. *Vagy:* Tyúk-háját sült almával törd-össze, jól meg-sáfrányozván, és tyúk tojás székét ezekkel együvé kevervén, azzal kennyed.

Hogy a' fájdalmat enyhítsd, és a dagana-tot lohaszszad, süsd-meg zsarátnak alatt a' veres-hagymát, meg tisztítván, és fris vajjal öszve-törvén, azzal kennyed. Jó e' szerint a' keserű mondola olaj is; avagy csak a' zöld bodza fa leveleit főzd meg jól, erőssen vízbe, ez kend mint a' pépet ruhára, hasmánt fekvén a' beteg, tedd a' sűlyre.

Vagy: Fözzenek fördött fejer mályvából, ökör-fark kóroból, bodza fa leveleiből, es virá-

giból, kaporból, és ha vagyon, szék-füből, abba gyakran ülljön. Jó a' meleg fördő-bánya víz-is, vagy tsak árva tsalánból tsinálly fördőt, az is hasznos.

Étel, ital helyett jó ez; az egér-fark füvet főzd-meg vízbe, azt igyad. Az ökör fark füvet pedig édes tejjel meg-főzvé, árva tsalánt is lehet közze egyelíteni, azt egyed. Ha ki sebesedik a' súly, temjént, mirhát, és safránt apróra öszve-törvén, azzal híntsed.

A' dagadó fájdalmas súlyben, hasznos a' beteg karján több ízben való ér vágás; mert ez alá felé sítető vért vízfíza vonnya, és hívesít. *Avagy*: Szerezz egynéhány nadályt, három napig tartsd tiszta vízben, meg-újítván gyakran a' vizet, abból egy, vagy két ruhás kézzel megfogván, tedd a' száját a' ki düllett súlyhez, ha belé nem akár ragadni, kend-meg tyúk-vérrel, így szívasd-ki a' seprős vért: ha le-kívánod venni, híntsd-meg sóval, vagy hamuval a' fejét, le-esik.

Ha pedig a' külső súly folyik, szerezz nyírfa gombát, azt meg száraztván, és apróra törvén, híntsd a' ki-fakadott súlyre meg-állítva. *Vagy*: Törj-öszve egynéhány tölgy fa-makkot, ugyan tölgy fa leveleivel, két zatskóba rakván főzd-meg erőssen, és azon zatskókat egy más után, mihelyt meg-hül, a' másikat tedd reá.

Vagy: A' rozót meg-pergelvén, törd-öszve, meg-szítálván, azzal híntsed, meg-állítva. Az ilyen betegnek a sós, és fűszerszámos étel, s bor ital ártalmas. Vigyázzon, hogy hasa szorúlva ne légyen; mert a' fájdalom hamarább meg-újúl Ezt a' nyavalyát, a' Magyarok más néven arany-érnek szokták nevezni.

Súlyról.

E' nyavalya ha orrodban vagyon, és orrod sebes, ezt gyógyítani akarván, kevés kék-követ, vagy krispánt meg-törvén, három, vagy négy tsepp fa olajat egyelíts-öszve tej-fellel, kenegesd vele. Ezután az árva-tsalánt árnyékba meg-szárasztván, kevés ökör-fark virággal öszvetörvén, meg-szálálván, és harmad résznyi por tobákat közzé tévén azt szívjad.

Ha fejedet, fogaidat, és ortzád tsontjait járja a' súly, az árva tsalánt, ökör-fark kórót, és farkas-alma levelét borba meg-főzvé, fejedet bé-takarván, jó melegen párold vele, szadat-is moshatod avval. *Vagy:* A' farkas nyíla fünek *Herba bidens* gyökerét borba fődő alatt megfőzvé azzal gyakorta öblögesd szadat.

Ha mellyedben vagyon, és e' miatt nehéz a' lélekzet, a' fekete-tsalán, gyökerét nyersen rágyad, vagy szárazon meg-törvén, és kenyérre hintvé, úgy egyed. Italba is lehet bé-venni. Ha pedig a' vég-hurkában vagyon, akár dagadással meg-rekedt légyen, akár folyó, láfs erről oda fellyebb hasznos orvosságokat.

Továbbá: hogy ha karjaidat, és lábaid' szárait, vagy egyéb tagodat a' súly ki-hánnya, egy kádba, vagy hordóba felső ruháidat le-tévén ülly széketkére, fellyül mindenütt jól bé-takarván, egyszer egyszer annyi tzinóbert, találod a' patikába, mint egy árpa-szem, tiszta tserépbe vesd eleven szénre, mindennap leg-fellyebb két hétig reggel, estve azzal párolyad magadat, azon üdő alatt pedig mindennemű ós' eledelt távoztass: kenyered lehet a' molnár pogácsa.

Szív-dobogásról.

Ez a szívnek természet ellen-való fel-verése néha nem a szívnek, hanem a mi a szívet érdekli, az ennek oka néha a szív hallatós kopogással is fel-verődik, és a rajta lévő öltözetet láttatik mozgatni. Rész szerint ide járúl az, a mi az el-ájúlásról fel-jegyeztetett.

Használ ez iránt a szarvasnak meg-ráspolyozott szarvából főtt víznek itala, vagy a pápa füvet, és ha kaphatsz ökor nyeivü füvet áztats vízbe, abból gyakran igyék a beteg. Ha fonló képpen jó a *melissa*, az az: méh-fü víz is, fő-képpen keves alkermeft tészetz hozzá.

Avagy: Mint máskor, úgy a szívnek ezen nyavalyájában használ, ha a szarvasnak szívébe termett taontot meg-törvén, borba innyad adod. *Vagy*: A' száraz méh-füvet főzd-meg jó borba, kösd a' szívére. Ha pedig hévsége van, sóska vizet igyon.

Szív-fajásról.

A' pipats-virágot vízbe áztatván, arról igyál. *Vagy*: A' zsallyát borba meg-főzvé, annak levét igyad: a' zsallyával pedig melegen kösd-be szíved' táját.

Vagy: A' méh-füvet *melissa* fejer borba meg-főzvé, gyakorta arról igyál. Ez az ital az embernek melyét tisztíttya, az Afzszonyok' belső fájdalmit enyhíti, méreg ellen is hasznos.

Szív-nyílalásról. Lásd oldal nyílalásról.

borba kenyér héj alatt főzd-meg, melegen vedd szádba, tartván egy ideig benne azután pökd-ki, három, négy reggel, és, efitve ezt tselekedvén.

Száj rothadásról.

Főzd-meg az aranyos istáp *virga aurea* fűvet vízbe, azzal belől gyakran mosogasd szádát.

Szakadásról.

Ha belső részed, név szerént ered meg-szakad, a' tetem-töldő fűvet *Chamaecistus* édes tejbe kenyér haj alatt főzd meg, azt igyad. Ez a' tson-tot-is mint a' fekete-nadály öszve-forrasztja.

Száradasról.

Pénn-levelű fűvet *Numularia* áztasd vízbe, és a' gyermeket, a' ki száradni kezd, azzal itasd.

Szárad testről, vagy tagokról. Lásd testnek, és tagok' száradásáról.

Száraz betegségről, vagy Pthysisről.

Mivel fogyaszttya, és forró sok ízvalással szárazítotttya az ember' testét, száraz betegségnek neveztetik. Külömben, midőn a' tüdőnek rothat matériája kezd folyani, rút, nyálás, genyetséges köpés miatt bűdös, és ragadozó nyavalya ez: lélekezete másnak tüdejébe bé-hatván, megvesztegeti.

E' betegséget okozza egyetemben, valami a' tüdőt akármiképpen meg-sérti, és sebesíti. Ennek gyógyításával sietni kell, és jól vigyázni: mert noha a' tüdőnek sebe gyógyulni kezd: a' hurút azt hamar el-ronttya.

A' ki mértékletesen él, egynéhány esztendeig ebben el-vésződik, fenn-jár, de erősen. A' mit pök, ha igen büdös, ha-sa igen nagyon meg-indúl, színe változik, akkor közelít a' halál, mindenek-felett ez a' beteg életére vigyázzon.

Dítséretes a' ketske-tej, és más tej is lágy melegen főképpen, mikor reggel, és estve ki-fe-jik. Hogy pedig a' gyomorba meg ne kesered-jen, nád mézet kell belé vetni, vagy szedd - meg a' tsengő-fűnek virágját, főzd-meg tiszta mézben, azt mint licatriomot egyed. *Vagy*: A' nádaly-fűnek száraz gyökerét meg - törvén, szítáld - meg, és nád-mézbe meg - főzvé, azzal élly gyakorta. A' tök, dinnye magyából ki-fatsart tejjel-is hasz-nosan lehet élned Étele nem savanyó nem sós, hanem édes, és tejes légyen. Gyenge állatok hú-sai, lágyan főtt tyúk - tojás, főképpen a' malatz-ból, vagy halból készített alutt hideg étkek hasz-nosok.

Hasonló-képpen az apró halak, és rákok, rís-kása, árpa-kása levek. Ételébe jó a' mondola-mag, malosa - szöllő, és füge. Tsengő fűből, és fejer mályvából lágy melegen tsinált fordó hasznos.

Száraz betegségről.

Egynéhány tsigát meg - mosván, rakd má-zos új fazékba, és midőn a' kenyeret a' kemen-tzéből ki - szeded, tedd-bé; azután ki - vévén a' száradt tsigákat, 'törd apró porrá, egynéhány napok alatt minden nap reggel, estve három kés hegynit azon porból akár vízbe, akár porúl végy-bé. Az alatt a' disznó - hús, etzates, és
egyéb

egyébártalmas eledelektől, úgy a' bortól, pálinkától, és más sértő italoktól magadot ójjad. A' tekenyős békát, ha azon móddal meg - szárazstván, meg - töröd, és vele élsz, hasonló képpen használ.

Vagy: A' szarvas - nyelvű füvet tsak magánossan - is vízbe meg - főzöd, és egynéhány nap arról iszól, használ. *Vagy:* Terpentina - olajat sötalan irós - vajjal öszve - egyelítvén, reggel, estve egy jó kés hegynit végy - be.

Javasoltatik tavaszkor a' ketsake - tejjel, zsenditzével, vagy savóval - való élés. *Vagy:* főzd meg vízbe az örvény gyökeret, meg - higgadván, egynéhány nap azon vizet igyad. Lásd melyben lévő akármelly nyavalyákról.

Száraz - tsont' törésről.

Elsőbe a' tsontot helyre nyomván, és deszkátskák közzé foglalván, a' fekete nadály füvet gyökerestől tejbe főzd - meg, ruhára rakván kösd - bé vele. Jó ezen fű gyökerének tsak porával - is hinteni a' törésnek helyét. Hasznos azon képpen a' tetem - toldó fű - is.

Szédülésről.

Rozmarin leveleire tölts forró vizet, és azt igyad melegen.

Szél - ütésről.

Majoránna fűből készített fördőbe a' beteg fürödjön. *Vagy:* Tzitrom, vagy - is méh - füvet borba meg - kell főzni, és avval kötözni a' tagokat, fő - fájások kössék e' füvet fejekre.

Szem-fájásról.

Ezt néha a' vérnek, rofsz flegmának, és bi' isnek bővsége, vagy olykor az időnek mi'olta okozza. A' szem-fájás, ha a' főnek belső részeiből ered, akkor a' szem gyökerén kezdődik, és együtt fő-fájással jár. Ha pedig a' külső kaponyát bé-takaró hártýáról száll-le, ekkor a' két vak-szem erek meg-dagadnak. Az első veszedelmesebb, fő-képpen ha rágással, és szurdalással vagyon; mert abból hamar hályog következik.

Ha az hasa az ilyen betegnek meg indul, izeme könnyebbítését várhattya, azért arra szükség vigyázni, hogy lágy-széke légyen; mert ha hasa meg-szorúl a' gőzölő parák szemeit hevítik és feszítik. Ha a' vér bőv, az ér-vágás szükséges, azután pedig lehet válla közét köpölnözi.

Hogy a' vértől a' szem tisztúllyon, főz-meg a' tyúk-tojást keményen, a' székét ki-vetvén, fejerét hűtsd-meg, meg-égetett, és jól megtörtt gálitz kövel; egy két óra múlva tiszta ruha által levét fatsard-ki, és egy, két tseppet belőle eresztés szemedbe.

Igen használ, és tisztíttya a' szemet a' galamb meleg vére, ha tseppenként belé botsátod. *Avagy:* Hirtelen, ha egyebet nem találsz, főz-meg keményen a' tyúk-tojást, haját le-vetvén, hasítsd ketté, melegen, a' mint el-álhadd, kösd szemeidre.

A' tiszta fejer bor-is kevés nád-mézzel egyelítve szépen tisztíttya a' szemet. *Ez-is jó:* A' bis-

birs.almának gyenge leveleit meg-szedvén, tartsd jó tiszta helyen, és midőn szükség, főzd-meg tiszta forrás, vagy folyó vízbe, annak levével mosogasd szemeidet.

Vagy: Akár öregnek, akár gyermeknek szemei tsipáznak, tépj tiszta gyenge gyapottat, a' mennyi a' szemet bé-lepje, kösd éjjelre szemedre, a' rútságot fel - szija, tsak gyakran így élly vele.

Vagy: Fél árkus tiszta papiroost önégy rét öszve-hajtván, és azt tiszta vízbe mártván, kösd gyenge ruhával szemedre. *Vagy:* A' meny-halmáját egy üvegbe erőssen bé-zárván, tedd a' nap fényre, és a' melly levet ereszt, azzal keneged szemeidet. Ez hályog ellen-is hasznos Bóldog-Afszony méntájával-is kötheted.

Ha ezek nem használnak, a' timsót megégetvén, tyúk tojás fejerével, és meg-zúzott zöld petreselyem leveleivel öszve-kevervén tiszta ruhára kenyvén, kösd szemedre, egynéhányszor meg-újítván.

Még jobb ez: A' rózsa virágon lévő harmatot tollúval üvegbe le - szedvén, tsöppönként gyakran botsáttasd szemedbe. *Vagy:* Egy kis szelet fejer kenyeret vízbe áztatván, kösd szemedre. *Vagy.* Vékony szelet-szalonnát tégy reá. Használnak ezek a' szemnek verességéről-is.

Vagy: Az egér-fark füvet *millefolium* öszve-zútván, ki-fatsart levélből egy, két tsöppet eresztess szemedbe, azon leveleivel pedig éjjelre kösd-be.

Vagy: A' rontó füvet, *Senecio*, vízbe megfőzvé, levét ki-fatsarván, éjjelre ruha között kösd szemedre.

Szem

Szem-fogyatkozásról.

Ha talám betegséged után szemedet fel-nem nyithatod, jele, hogy az inak meg-gyengültek, tehát a' kapirot, *Anothum*, és matska gyökér fűvet *Valeriana* meg-szárazstván, és öszve törvén keverd tyúk-tojás' fejérébe, ruha között kösd reá.

Vagy: Angyal fűnek *angelica* levét nyomd ki, és midőn meg-tisztúl, azzal mosd a' szemet. Tobákban is hasznos ennek porát egyelíteni.

Szem-könyvezésről.

Az úti fűre tölts vizet; tégy belé égetett tim-timsót, vagy égetett gálitz-követ, nád-mézet-is adván hozzá, mind öszve-forrald meg, ha meghűll, azzal mosogasd szemeidet.

Mivel a' szem nagyon gyenge tag, valamelly esméretlen orvosságot erről írni nem mérészlek, a' kinek tetszik, és más bizonyossabb, hathatóssabb orvoslást kíván, járúllyon a' bölts orvosokhoz.

Szemnek hőségéről.

A' nyári baratzk-magnak bélit öszve-törvén, tölts reá folyó vizet, levét ki-fatsarván, és abba gyenge ruhát mártván, tedd szemedre. Ez íránt az aludt tej - is jó, ha tiszta ruha között szemedre kötöd.

Szemedbe ha por, vagy más gaz esik.

Rák - szemet tedd szemed' bőre közzé, kis újjaddal forgasd körül, a' mi vagon benne, kivonnya.

Szemeid ha könnyeznek.

A' vér-füvet *Tormontilla* vízbe meg-főz-
vén, vagy a' rózsá bimbóit vízbe áztatván, an-
nak levelébe tiszta ruhát mártván, avval néha-
néha törölgesd.

Vagy: Ugyan a' rozsának bimbóit meg-
szedvén, mázos új tsuporba tévén, és szép fo-
lyó vizet reá töltvén, fődő alatt még leve meg-
sűrűdik főzted, meg-higgadván, minde nap há-
romszor eresztesd szemeidbe.

Szemen-való árpáról.

A' pipats virágot kevés vízbe áztatván, és abba
tiszta kis ruhát mártván, ezt kösd reá, meg-újít-
ván.

*Szemen-való termésről, főképpen-való himlő-
zés idején.*

Egy fris tyúk-tójjást zsarátnakba keményen
meg-sűtvén, kétfelé vágván, és székét ki vetvén, a-
próra tört timsóval hintsd-meg, tedd egy kis tá-
ba, a' melly levét ereszt, tsöppönként botsásd a'
szembe.

Szemen-való vérről, és verességről.

A' tyúk-tojás fejejét apróra törtt égetett tim-
sóval keverd-össze, ruha között kösd szemedre. *A-
vagy*: A' tyúk-tojjást keményen meg-sűtvén, és a'
fejejét timsóval meg-hintvén, kösd szemedre.

Vagy: a' nád-mézet meg törvén, szítáld-
meg, kevesenként napjába háromszor hintsd sze-
medbe, igen hasznos. *Vagy*: Egy gerezd fok-
hagymát törj-össze, annak levét kis újjodra vé-
vén,

vén, szemednek bőrét, kívül alól, 's fellyül dörögöld vele.

Szemnek verejségéről.

Alúdt tejet ruha között köss reá. *Vagy*: Ha szemed gyakran tsipáz, főzd - meg vízbe a' róz-sát, mosogasd vele tiszta ruhával.

Vagy: Portz-fünek leveleit kösd szemeidre.

Szem-tisztulásról.

Azon port, mellynek *Tucia* neve a' patir kába, apróra törtt nád-mézzel egyelüsd - öszve, és abból keveset tollúra vévén, fújd szemébe.

Szemnek ülés által lett dagadásáról.

A' seb - füvet, *betonica*, vízes borba megfőzvént tiszta ruhát belé mártván, melegen kösd reá. *Vagy*: Tssk nyersen azon füvet öszverzúzván, kösd szemedre.

Szeplőről.

Meg - törvén a' veres - hagymát, tyúk - tojás fejérevel, és etzettel öszve - kevervén, ortzádot kennyed vele. *Vagy*: A' tövises bogáts koro *dipsacus* levelének üregében, a' melly vizet találasz, azzal mosogasd.

Szeplő, vagy-is ortzán-lévő' fótoktól.

A' bába ire-fünek *Pimpinella alba*, ki - fa - tsart levével mosogasd ortzádot, meg-tisztúl.

Szív' badgyadásáról.

Bárány-nyelvü fünek *Borrago* virágját megszedvén, akár ételben, akár italban azzal élly.

Sülynek gyógyításáról.

A' kerti lóherét *Trifolium adoratium* főzd meg borba, keverj mézet közzé, poharanként azt igyad.

Szajnak bűdösségéről.

Ez másnak nehezebb, mint annak, a' kiben vagyon. Okozza azt néha a' fogak között maradott eledel' meg veszése, néha a' gyomorból fel-ható doh. néha a' belső résznek meg-romlása. Okát azért elsőben ki kell tanulni, azután orvosolni.

Az ilyen ember tartsa tisztán szájját, és fogait; sós, vagy etzetes vízzel mosogatván, ha roz' a' fog, és ürege vagyon, mivel semmit nem használhat, ki kell vonatni. Ha gyomra romlott, alóéből készített pilulákkal éllyen: vagy fejer ü-römmel tsinált vizet gyakorta igyék, ez a' szajnak dohát el üzi. Jó ez eránt tzitrom haját, vagy viola, vagy örvény gyökereit gyakran rágni.

Száj fájásról.

A' mennyi etzetet, annyi vizet öszve-töltvén, zsallyával, és bodza-virággal egygyütt főzd-meg, kevés égetett timsót tévén közzé, lágy melegen azon lévvel gyakorta mosogasd, és öblögesd szádat.

Vagy: A' tárkony-füvet vízbe áztatván, véle mosogasd. *Vagy:* Az izsópot, zsallyát, narants haját, ha kaphatsz, és kevés timsót, főzd-meg borba, azzal öblögesd gyakran szádat, és mofsad. *Vagy:* A' kék liliomnak, és farkas-alma fűnek, gyökereit főzd-meg etzetbe, mosogasd vele. *Vagy:* A' kakuk fűvet hasonlóképpen bor-

Szomjúságról. Lásd hévségről.

Szömöltsről.

Ez a' vérnek sepreitől, és nyálas, enyves nedvességtől ered. A' bőr alatt valamely helyen meg - akadván, mint a' fából a' gomba leg-inkább az ortzán, kézen, és lábon ki-nő. Ha a' lábon vagyon, noha ki-nem áll; még-is fájdalmas, és nehéz miatta a' járás: kemény mint az öszve-tsomózott bőr. Ez tyúk szemnek-is hívat-tatik. Néha magától ki - száradván el-vesz.

Ha jó ki áll, ló-szörrel, felyem, vagy más vékony tzérnával meg-kell kötni a' tövén, és minden nap szorongatni, még el-esik, azután a' gyökere-t timsóval bé-kell hinteni.

Vagy így: A' nyírfa vesztöt meg-gyújtván, égő végével sütögesd. *Jő ez-is:* A' fűz-fa héjjának hamuját erős etzettel öszve - egyelítvén, kennyed vele. *Vagy:* A' juh ganaját öszve-törvén, és etzethe kevervén, azzal kennyed. *Vagy:* Midőn a' nyers-fa a' tűzön ég, a' melly víze ki-szívarog, azzal gya-korta kennyed.

Vagy: Az ösztövér tehén - húst tedd erős etzethe, húszon-négy óráig maradgyon abba, ezutan kivévén, kösd reá, hadd rajta egy nap, egy éjjel. *Vagy:* Timsóval főzd - öszve vízbe a' dió-fa levele-it, azzal mossad, és raggazd. *Avagy:* a' vakondak vérevel kend-meg. Próbált.

Ször-féregről.

Ez eb - agjának - is hívat-tatik. *Lásd a' mi a' gyermekek' nyavalyáiról meg-íratott.*

Szű-

*Szülésnek környül-álló dolgairól, és ezután
következendőknek tanáts-adásiról.*

Mind szülés előtt, mind szülés idején, és ezután is sokféle bajai az Asszonyoknak lenni szoktak: Ugymint az ájulás, sárgulás ímелgés, nehéz lélekzés, főfájás, 's a' t.

Az ilyen változások idején zsallyát vízbe áztatván, és meg-mézelvén add innya. *Vagy:* A rozmaingot, és örvény gyökeret áztats borba, minden nap a' beteg ebből igyék.

Ha a' kebele, vagy-is emlői kezdenek megkelni, és fájni, a' fejer mályva gyökeret fa-olajba főzd-meg, és azzal kössed: Ha pedig kiakarnak fakadni, a' bodza-virágot azonképpen fa-olajba meg-főzvé, kösd-bé vele.

Ha emlőid' bimbói meg-kelenek, fejer-viaszat olvaszsz-öszve fa-olajjal, azzal kennyed. Jó a' potyka hálnak kövérevel-is kenni, és lágy viaffzal fellvül bé-kötni. Sebes emlőidet ha félted a' fenétől, borsos vízbe főzd-meg az emnyelvü fűnek levelit (Cynoglossum) találod a' patikában, azzal kössed. Nádra fájdalomiban, kivált midőn helyéből ki-mozdúl, és hidegnek tapasztaltatik, hasznos ez: borba egészlen főz-meg serpenyöbe egy tyúk-tojást, haját le-tévén, vágd kétfelé, és aprón törtt szeretseny-dióval felét bőven hintsd-be, éjjelre jó melegen kösd köldökére.

Kólika járván vékonyát, meleg ruhával gyengén dörgöllyék hasát, szék-fű virágot, kapor, és kömény-magot, vagy tsak egyikét-is apróra törjék-meg, és meg-szítalván, a' tűznél erefszék-fel új vajba, és abba lágy tiszta len-tsöp-

pöt mártván, jó melegen tegyék köldökére, egy óráig hanyatva úgy feküdjön.

Méhe miatt ha fultadoz, keserű lapuval köfsék-bé talpait; ha pedig mintegy el-hal, fogoly madár - tolla fűstivel, vagy kinyertyával gyengén orra allyát fűstöllyék. Vifelős lévén, hogy nádrája, vagy méhe erősödjön, és terhe le-ne szakadgyon, hideg vízzel úgyékát néha hívesíttse, és estve le feketkor egy ital vizet igyék, reggel pedig éhomra egynéhány keserű-mondola, vagy baratzk-magot egyék. Az éretlen gyümölts, és igen fű-szerfzamos ételt távoztassa: étele mindenben mértékletes legyen.

Szülésnek ideje közelítvén gyakorollya a' járást, Aprón törtt fa héjjal higan sült tyúk-tojást minden nap éhomra egyék, vagy ha módgya vagyon, fa-héj vizet igyék. Ruháival magát ne szorítsa. Vigyázzon, hogy hafa szorúlva ne legyen; mert kettős léfzen kínnya. Fejér mályvából főt fördőben lágy melegen förödhet. Szülés idején tyúk-epével kennyék köldökét. Sz. János gyökerét (Polipodium) köfsék talpaira. Adgyának enni safránnyal, fa-héjjal, és szeretseny-dióval tsinált-bor leveft.

Ha igen fogja a' szülésnek fájdalma, fejér liliom, vagy gyöngy-virág, vady fa-héj vizet igyék. *Avagy*: Föld-meg a' fekete-ürmöt, jó melegen kösd gyomrára: azomban szíjon orrába valami ptrüfzköltetöt.

Mind ezek hasznosak akkor is, midön a' mássa lassan indul, vagy benn akad. Ha azon gyermek mássa tsak kevés napon alatt benn marad, halál következik. Ezt okozza a' szülésbenvaló erőtlenség, vagy a' romlott vérnek bővsége, és egyéb akadály. Jó ez iránt az oryos Fiziku-

zikusoknál, és tanított Bábáknál segítséget keresni.

Ha az Indiai keserű babbói, Szent Ignátz babjának-is nevezetik (találsz a' patikában) valamir részelsz, vagy vakarsz, és azt vízben megiszod, mind a' szülés, mind a' mássa hamarébb megindul.

Szülés után, ha nagy a' fájdalom, főzd-meg vajas borba a' rozsmaringót, majorannát, vagy csak egyikét-is kösd-be vele.

Hogy a' szülés után ereje nagyobb legyen, kevés sáfrányos boros levest kalánonként egyék.

Jól vigyázva arra gondot szükség viselni, hogy az ilyen beteg bé-takarva melegen tartassék, különben más nyavalya hamar őtét követheti. Erős italt kivált éjjelre néki innya ne adgyanak; mert a' mint tapasztaltatott, a' mély álomból halál következik. Ha gyomra fáj, nem ehetik, mit tégy? Lásd *Gyomor erőtlenségéről*. -E' mellett gyengén kennyék gyomrát, 's hasát lúd, vagy rétze hájjal. *Vagy: A' szék-fű virágot meg-főzvé édes tejbe, azzal kösd-be.*

Ha az has-ragás nagyon érdekli, egynéhány veres hagymát főzz meg, árpa-lisztet, vagy törtt len-magot tévéen közibe flastrom módra kösd-be köldöke táját.

Ha pedig köldöke ki-dagad, a' bodza-fának belső zöld héjját le-vakaryán, és egy zatskóban töltvén, édes tejbe főzd meg, kösd reá. *Vagy: Azon zatskót főzd meg veres borba*

A' materiának, vagy is vérnek folyása által, ha erőlenedik a' beteg, két kezén a' gyűrűs újjait selyem tzérnával kössék - meg erősen. Ha a' vízellet szüntelen erőlteti, főzd-meg vízbe a' fehér-ürmöt, azzal kösd-be ágyékát. Szülés után három heteket nagy változás nélkül, ha el-

tölthet, azután fürödhet. Leg-jobb majoránnából, méh-fűből, és veres rózsából készített fürdő. Ha más nints, zabból főtt fürdő-is hasznos.

Ha teje nints, a' petreselyem levelet főz-meg borba, abból igyék, külső képpen pedig azzal kötheti emlőit.

Ha teje meg-aluszik, vagy meg-reked, a' fodor-mentát törd meg, azzal kössed,

A' tejnek bővsége miatt ha fájdalom következik, kappan, vagy tsak tyúk hájjal tördöszve az örvény gyökér leveleit, ruhára kenvén, kösd-bé vele.

Ha a' dagadás tüzesedik, vagy is kebeled meg-keményedik, fa-olajjal keverd oszve a' tyúktójas fejejét, tévén hozzá aprón morsoltt kenyér bélet, ruhára kenvén, kösd reá. *Vagy*: A' káposzta levelet, és fodor-mentát, jobb, ha fejemályva gyökeret tészel hozzá, főz-meg vízbe, azon képpen ruhára kenvén, melegen kösd - bé véle, gyakorta újjitván.

Szülésnek segítségéről.

Az indiai keserű babból, a' mint fellyebb mondám, annyit vakarván, vagy reszelvén, a' mennyi egy kés hegyre fér, ha ideje vagon a' szülésnek, add-bé innya vízbe a' szülő-aszszony-nak. *Avagy*: Egy garas nyomó rozs virágot, akár tsak meg-rágván, a' szülő-aszszony egye-meg, akár porrá törvén, vízbe vegye-be indittya a' szülést.

Szülés után, ha a' gyermek' mássa, secundina, ki-nem tisztúl.

A' fekete báránynak vagy fekete ketskének szőrét le-metélvén, főz-meg édes tejbe, kösd

hasára. *Vagy*: Serpenyőbe tűzét tévén, vess arra azon szőrből, szagollya a' beteg annak fűtét.

Ha pedig a' méh-anya meg-indúl az Aszszonyba, a' diót két-felé hasítván, veds-ki bélét, és sótan írósvajjal, melly vízbe nem vólt, meg-töltvén, kösd köldökére. Ha bé-szija, ismét töltsd-meg. Midőn a' méh-anya helyre áll, a' vaj meg-marad a' dióba.

T.

Tagoknak erősítéséről.

Kakúk-füből *Serpillum* készíts-fördőt, abban fürödvén, el-esett tagjaid erősödnek. A' gyomrot hasznos e' füvel kötözni.

Talpának fel-töréséről, és fájásáról.

A' dohány leveleit timsóval egygyütt borba főzd-meg, és éjjelre kösd-bé vele. *Vagy*: Egy fázék vizet fel-forálván, és azt dézsába töltvén, vess belé egy marok sót, és két jó marok hamut, melegen egynéhányszor abba áztasd lábadat.

*Tályogról. Lásd dagadásról.**Tályogról.*

Az ökör-fark' füvet meg-szárasztván *Alabastrum*-kövel mozsárba törd-öszve, és együtt mézbe meg-főzvé, kösd reá. *Vagy*: A' lenolaj pogátsát, fejeér - mályva gyökeret, vereshagymát együtt főzd-meg édes tejben, szappant vakarván közibe, kösd vele, meg-fakad.

Vagy: A' napra forgó virágnak magvait öfzve-törvén, édes tejbe főzd-meg, melegen ruha között tedd reá.

Tejnek neveléséről, hogy bővebben legyen.

Rapontz - fűnek *rapunculus* gyökerét főte eledel közzé egyelítvén, azzal ély. Saláta helyett-is azon gyökeret eheted.

Termésről. Lásd szemén - való termérről

Tenyérnek, vagy talpnak hideg miatt lett hasadozásáról.

Égels - meg egynéhány rákot, vagy tsigát, és annak hamuját egyelítsd-öfzve ó hájjal, vagy zsírral, gyakorta kenegesd vele. *Ez is - jó:* Egy nagy répának vágd - ki belső részét, fa - olajat bele töltvén, és mázos edénybe tévén, süsd-meg a' sütő kementzébe: Ezután erős ruha által fatsard-ki mindenesfől olajas levét, azzal kenegesd.

Testnek, vagy különös tagok' száradásáról.

Ennek leg - inkább oka az, hogy a' táplálás természet szerint illendő erek által a' testben el-nem terjed, vagy - is az erek meg - dugulván, az elteő vért valamely tagra nem botsáttják: Szükség tehát ezeket fel - ébreszteni, vagy - is mint egy meg eleveníteni, hogy a' tápláló vérenek szabad járása legyen.

E' végre a' meg - apadt, és száradt részt meleg ruhakkal keményen dörgöllyed annyira, hogy

hogy megveresedgyen; ezután pedig égett borral az ó hájat öfzve-egyelítvén, vagy a' borsót, és mustar-magot igen apróra törvén, keverd faolajba, és melegen azzal kenyed. A' borz, és vad-matska háj - is hafznos, ha vele azon képen kened.

Testnek, vagy valamelly tagnak el-erőtlenedéséről.

A' ló-lába szárában lévő velőt ki-vévén, ó hájjal, és kígyó - hagymával főzd-öfzve, azon zsírra tűz előtt dörgöld, és kenyed el-esett tagodat.

Torok - dagadásról.

A' fetske félszket, és len-magot öfzve - törvén, édes tejbe főzd - meg, tégy sáfránt - is hozzá, melegen kösd reá.

Torok - fájásról.

Ez a' nyavalya leg - inkább hévséggel szokott járni a' vérnek forrósága, és nedvességeknek meg-szaporodása miatt.

Azért jó ez ellen belső tisztító orvoslással élni. Ha nagy a' fájdalom, főzd-meg sáfrányos tejbe a' fejer-mályva gyökerét ruhára kenvén, kösd-bé vele jó melegen, ha meg-hüll, meg-újítván. *Vagy*: Faragj - meg egy darab szappant egy öfzve-marok len-maggal hányd sáfrányos édes tejbe, főzd-öfzve, mint a' pép olyan lézen, ezzel is úgy tselekedgy.

Midőn kezdődik torkod fájása, a' lábaddéli kaptzát melegen kösd reá. *Avagy*: Ha súlyosabb a' fájás, mézet, [tojás' fejerét keverd-

öszve bőven pókhállóval, ruhára kenven kösd reá. Ez a' torok-gyékről is használ.

Belső képpen pedig így orvosollyad: Egy jó marok korpát, egy kalán mézet, bodza-virágot fel-forralván, midőn meg-híggad, lágy melegen azzal gargarizáld. *Vagy*: Pedig a' timsót tiszta vízbe el-olvasztván, szádót azzal gargarizáld a' nyálat mindenkenkor ki-pökvén. *Vagy*: A' veres széklát meg-reszelvén, vagy öszve-törvén, levét fatsard-ki, azzal egynéhányszor gargarizáld torkodat: azon levét a' nyállal együtt ki-pökvén. Probatum.

Ha a' torok-fájás dagadással vagyon, akár kívül, akár belől: A' matska tövisnek vagy is ördög szeker-fünek *oringium* gyökerét ki-ásván, vagdald öszve, és vízbe meg-főzvé, melegen kösd a' dagnatra.

Hofzfas dagadásban sínlődő gyermekeket hasznos, ha ezen füvet vízben meg-főzvé, egynéhányszor abban förösztik.

Vagy: Egy meszely bor etzetet, és annyi vizet öszve-egyelítvén, és kevés keményítőt meg-törtvén, vesd abba: fűgét is ha kaphatsz, tévén hozzá, forrald fel, melegen azzal gargarizáld, vzgy öblögesd torkodat.

Torok fájásról, vagy dagadásról

A' bába ire-fünek *Pimpinella alba* gyökerét főzd-meg vízbe, azzal fetskengyed, és mosogasd szádat, és torkodat, a' daganás-is el-olszik.

Torok - Gyékről.

E' mérges nyavalya nem egyéb, hanem a' nyeldeklő körül lévő apró, hú, soknak tüzeffen-való fel-dagadása, veszedel-

delmes; mert a' testi életnek úttyat el-
fogja. Ebből a' beteg vagy ki-gyógyúl-
vagy pedig hamar meg hal.

Forró betegséggel szokott járni. Leg-első
gond legyen, az ér - vágás: mivel semmi nints
hasznosabb a' forró vérnek meg - tsendesítésére:
Ha egy ér vágás nem tágit, másodszor - is kell
próbálni. Jó a' nyaka alatt - való köpölyözés.
Ha egyebet nem találsz, aszszú kökényt, vagy
barkóztát, vagy tengere szőlőt, vagy sóskát
föld-meg vízbe, annak levével gargarizáld tor-
kodat, vagy csak rotyogtasd abban ezen levet:
Avagy: A' még lehet, azt tartsd szádba. azu-
tán pökd ki, kívül - is mindgyárt kell a' torkot
kötni ilyen formán:

Fetske félszet, fejer lilium gyökeret, fe-
jer-mályva tövét, és ha kaphat egynehány fü-
gét, föld meg erősen új vajjal, vagy tyúk - háj-
jal, és sáfránnal egyelítve, jó melegen ruhára
kenvén, kösd-bé torkát. Az - is hasznos, a' mi a
torok fájásról fellyebb meg-íratott.

Avagy: Az ebnek száraz ganéját törd-meg
fetskének meg-égetett hamvával mézbe, és ó háj-
ba egyelítve melegen kend ruhára, kösd-bé vele.

Ha szünik a' fájdalom, és a' beteg kön-
nyebben lehel. és nyel, föld-öszve az isópot,
úti-füvet, és árpa-kását, tiszta ruhán által fa-
tsard ki levét, mézet-istéven belé, azzal mossa
torkát.

Ha pedig meg-fakad, föld meg jól az ár-
pa-kását, annak sűrű levébe mézet-is egyelít-
vén, azzal gyakran öblítsd, és mosogasd szá-
dat, és torkodat.

Ha a' nagy hévségben nyelve meg-szárad,
és el-feketedik, laposan, és vékonyan szelly kö-

vér szalonnát, azt tartsa rajta: *Vagy*: A' kövér portsin fű-leveleit tedd reá. Az ilyen beteg vigyázzon arra, hogy szélén ne járjon, hasa megne szorúlyon, korpa tziperét hörpögessen, borkövel megfanyitott árpából főtt vizet igyék: Leves étele-is így meg-savanyított lehet.

Vagy: Az árva tsinált forró vízzel megöntvén, jó melegen ruhaközött kösd reá, *Vagy*: A' len-magot meg-törvén, és írósvajba megrántván, kösd-bé vele.

Toroknak, szájnak, orrnak belől. lévő ki-sebedéséről. Lásd szájnak fájásáról.

Tsontnak töréséről.

A' kutya tsontot öszve - törvén mozsárba és meg-szítálván, azon porral jól hintsd be, és fellyül viaszkos vászonnyal kösd-bé, két, három nap, vagy tovább-is maradjon rajta.

Tsont törésének öszve-forraftásáról.

Két levelű-fűvel *bifolium* kötözzed törött tsontaidat. *Vagy*: Fekete nadály, más névvel forraftó-fűnek gyökereit pép formán főzd-meg, és kösd a' törésre.

Tsömöréről.

Ezen nyavallya ellen használnak azok, melyek a' gyomor' erőtlenségéről fel-jegyezettettek, mindazáltal az itt alább meg-írtt orvosság bizonyos tapasztalás szerint nagyon javasoltatik.

Re.

R e c e i p e.

Radix Angelicæ	.	.	.	$1\frac{1}{2}$	Quintl.
— Agarici	.	.	.	1	Quintl.
— Rebarbara	.	.	.	2	Quintl.
— Aloes	.	.	.	2	Lót.
— Mirba	.	.	.	2	Quintl.
— Crocus Orientalis	.	.	.	1	Quintl.
— Gentiana	.	.	.	1	Quintl.
— Theriaca Andromachia	.	.	.	1	Quintl.

Ezen speciéseket öszve-törvén alkalmas üvegbe tegyék, három meszely jó éget bort (a' mint a' patikába nevezik *spiritus vini adusti*) töltsenek reá, üveg száját jó bé-kell dugni nyárba a' nap fényen, télben pedig lágy meleg helyen tartsák mind addig, még piros vér-izint nem vészen magának. Ez pedig, ha jó species, húszon-négy óráig meg készül, azután ötven, hatvan, vagy száz tseppet, sőt egy kalánnal is, ha szükség vehet belőle az ember, főképpen ha erős természetű, vagy a' gomor nyavalyája igen elhatalmazott, húszon-négy óráig meg-tartóztattya az embert minden pestises, és más ragadozó betegségtől, forró, és hideglelésről, igen emészti a' gyomorban lévő, jó emlékezetet okoz.

Az ijedésben fő-képpen a' gyermeknek ha eláll száva, és szíve el-nyomódván el-ájúl, fel-ébrésztli, és vidámíttya. De ezzel Hecticus száraz betegségben lévő ne éllyen.

Tsömör ellen.

A' fejr-üröm ki-nyomott sűrű levét igyad. Hideglelés ellen pedig e' fűvet borba meg-főzni, 's inni hasznos.

Tsuklásról.

Ennek meg-szűntetésére rágj kömény-magot. *Vagy*: tartóztasd-meg a' lélekzetet egy ideig, aztán azt, mint meg-melegült párát nyeld-el. Tégy úgy egynéhánszor, meg szűnik.

Vagy: Tarts hideg vizet szádba, ez - is használ néha, kezeit egy ideig hideg vízbe tartsa a' beteg, nyakára pedig tegyenek hideg vízes ruhát. *Vagy*: A' tüzes zsáratnakot borral meg-öntvén, és melegen ruhára rakván, kösd gyomrára.

Jó orvosság a' terjék-is, vagy a' páparfú magot, kömény magot, fa-héjjat főzd meg borba, kalánnal azt igyad. Használ néha; ha hideg vízzel véletlen meg-öntöd, úgy, hogy meg-ijedgyen.

A' birs-almát erőssen főzd-meg vízbe, kalánkával azt egyed. *Vagy*: Mikor észre nem veszi, rángasd-meg a' haját, hogy ijedgyen-meg. *Vagy*: El-készített bor-köböl a' mennyit háromszor kés hegyen fel-vehetsz. Vesd egy pohár vízbe, azt midön meg-iszod, igyál reá két vagy három kanál etzetet.

Vagy: Tarts egy fő veres-hagymát a' markodba.

Tsuklás ellen.

Kakuk - füvet *Serpillum* kösd gyomrodra, vagy arról igyál.

Turról.

Igy neveztetik, mert a' sós nedveség ki-rágván a' húst, a' fekély - ki tár, annyira, hogy térdednél kezdödvén, és lábadd ikráin le-szálván, bokádnál fúrja-
ki

ki magát. Némelly kissébb, és csak vízkét, némelly nagy, és fájdalmas, néha egy ütéftől meg-esik, a' nedveség meg-mérgesedvén, és gyengébb részre szívárogván, ottan meg-feneklik. Néha el-ragad mérge másra-is, név szerint az egy ágyban való fekvés, és izzadás által. Mennél mélyebb a' fekély, annál nehezebb gyógyulása. Ha pedig meg gyógyulván ismét ki-újúl, jele, hogy az alatta-való tsont, mint a' fa a' szútúl meg-veszett. Ha a' ki-szivárgó genyetség igen hig, mint a' sár-víz, szederjes, és bűdös, akkor veszedelmes a' fekélyes seb.

Ha bőv a' rossz nedveség a' testben, elsőben purgázióval, és ér-vágással kell segíteni, hogy inkább használlyon a' külső képpen alkalmaztatott orvosság. Az alatt a' beteg az ételben, és italban mértékletes légyen.

Ezen nyavalya iránt lehet a' patikát megtisztelni, mellyben szokott készíteni olly orvosság, melly izzadás, és vízellet által is a' rossz nedveséget, melly a' túros részre az egész testből alászivárog, igen fogyasztya.

Jó a' genetség tisztítására a' terpentina olaj: ezt vagy tsöppönként botsásd a' sebbe, vagy tépett ruhát azon olajba mártván, tedd a' sebre. *Vagy:* Az eger fark' füvet, tsengő-fű levelet, farkas-alma gyökeret, vagy tsak egyikét főzd-meg borba, tyúk tójas székével kevés terpentina olajt öszvekevervén, és azon bor közzé egyelitvén, azzal mosad.

Az ilyen fekélyes sebeknek gyógyítására készítettet őröket, és flastromokat, nem külömben olyakat, mellyek a' túrban termett férget, és vad-húst ki-vesztik, és különösen, mellyek a' húst nevelik, találasz a' patikában..

Azomban igen jó néha - néha a' sebet aprón törtt nád mézzel bé-hínteni: mert az száraszt, és tisztít. Továbbá pedig ha a' vad-húst ki-akarod étetni, égesd-meg a' timsót, és apróra törtt temjént, ezzel össze-egyelítvén, azzal híntsed: tsak magányosan a' timsó-is hasznos.

Vagy: Öt, vagy hat tsigát tiszta tserépben, vagy serpenyőben égesd meg, és apróra törvén, híntsd-bé vele a' sebet.

Tüdő-rothadásról.

Tormát meg-reszelvén, és tiszta szín-mézzel össze-egyelítvén, éhomra annyit, mintegy kisdéd dió, abból végy-be. Lásd száraz betegs.

Vagy: Medve-fül fünek *auricula urfi* porát mézzel össze-keverve, gyakran igyad.

Tüdőnek sebeiről.

Végy fél maroknyi betonika-fünek, Deákúl-is az a' neve, leveleit főzd-meg egy itze vízbe fedel alatt, azután szürd-meg, és két kalán szín-mézet ereszfz-belé, gyakran egy fél üveg pohárral igyál abból. Ezzel való élés a' fő-fájást enyhíti, és a' veséknek ki-sebefülését gyógyítja.

V.

Vad-húsról.

Az eger-fark füvel, *millefolium* meg-zúzván, tedd reá: vagy meg-szárasztván, és porra törvén azzal híntsd-bé.

Vágásról.

A' fejér liliomnak leveleit hányd egy bővszájú füvegbe, és arra fa-olajat töltvén, tedd a' nap fényre hadd ázzon: ollajával kenegesd a' sebet, 's leveleivel kössedd, A' friss vágásra, és sebre még hasznosabb a' momordika, *Balsamina*, készített olaj.

Varról, melly az ortzán, vagy más részen vagyon.

A' szurkot, bárány fagyút és viaszat etzetbe tűznél olvaszd-öfzve, kenegesd vele.

Vér-folyásról.

Az Afzszonyokban valamint a' hószám rekedés, úgy ellenben a' vér folyás, ha rendit, és ideit meg-nem tartya, ártalmas. A' fölötébb-való vér-folyásnak oka gyakrabban a' vér bővsége; meg-esik az erőltetésből, név szerínt az idétlen, és nehéz szülésből, vagy verésből, és esésből: több nyavalyát-is szokott hozni. A' beteg e' miatt néha forró hideglelést szenved, néha fel-puffad, és meg-erőtlenedvén, gyakorta el-ajúl, nyavalya ki rontya, és kalál-is következik. A' mint más nyavalyákban, úgy ebben vígyázni szükség arra, mi oka a' vér folyásnak.

Ha a' vérnek bővségétől vagyon, karján eret kell vágni, hogy az alá-felé rohanó vér azal vissza vonódgyon, és a' kár tévő útról elfogódgyon. Az ér-vágás után ket karjait kendővel erőssen kössék - meg, meleg ruhákkal tag-jait

jait dörgöllyék, hogy a' vér-folyás rendetlen út-
tyában meg-gátoltassék. Lásd többet orrnak vér-
folyásáról, és a' vér-pökésről.

Igen hasznos ér-fizorító, és forrasztó orvos-
ságokkal belső, és külső-képpen élni. Az affzú
tserfa leveleit vesd eleven szénre, ágyéka tájját
azzal fűstöld. Jó tsak különösen is a' vad-mák vi-
rág, vagy kövér pörtsin-fű vizet gyakran innya.

Avagy: Főzd-meg, vagy süsd meg a' birs-
almát, azt egyed; vagy savanyó veres borba
ólts egynéhányszor tüzes atzél, tégy belé aprón
törtt gumi arabicumot (talárod a' patikában) min-
denestől egy tsészével jó reggel igyál belőle.

Külső képpen így segéllyed magadot- Tser-
fa, és tsalán leveleiből, úti-fűből tsinálly meleg
fördöt, abban üllý egy idelg. *Vagy:* Pergel-
meg egy-szeretseny diót kis vas serpeayöbe, úgy,
hogy meg ne égjen, törd-öszve mind veres bor-
ba, vagy savanyó fejer.borba, éhomra idd-meg-
A' juh ganéjt szárazd-meg, és porrá törvén,
vesd eleven szénre, ágyékát azzal fűstöld, A'
ló-körömmel-való fűstölés-is használ.

Vagy: A' kömény - magot, szeretseny dió-
virágot, temjént, és gyántát egy mértékbe törd
porrá, a' betegnek egész háta gerintzit mézzel
kend-meg, azután e' porral híntsd-le-fekte-
kor egynéhány este jól takard-be.

Hasznos az úti-fűnek, eger-fark fűnek, és
tsalánnak ki-fatsart leve, akár mellyiket meg-
mézelvén, egy pohárral igyál belőle,

Vagy: A' tüzes atzél egynéhányszor süsd
édes tejbe, azt igyad, vagy a' tsalán leveleit
erőssen főzd-meg veres borba, kösd.be jó mele-
gen azzal két ágyékát. Lábaik-is gyakran mo-
sogasd tsalanból főtt vízzel.

Vagy:

Vagy: Bársony virágnak, *Amaranthus purpureus* akár virágját, akár pedig magvait főzdemeg, azt a vizet igyad.

Vér - hásról.

Ez a nyavalya szokott lenni has-teréssel, kínos fájdalommal, és a beleknek ki-sebesítésével. Oka ennek a gyomorban el-szenvedt, és poshadt étel, ital mellyből támad a taknyos nyál, vagy fekete, és sárga epés sár, melly a belekben el-terjedvén, hamar fenét okoz. Ha a beteg nem ehetik, nem alhatik, és bőv vér megyen tőle, tsuklik, okádozik, szomjóhozik, ez többnyire halálos.

Itten arra kell vigyázni, hogy az orvosság olyan legyen, melly a rozs nedvességet tisztítja, és alá-hajtya: de egygyütt nedvességet tisztítja, és alá-hajtya: de egygyütt szorítson-is, ilyen erejű a rhebarbarum. Ezt pergeld-meg tűzön, vagdald apróra, egy éjjel veres borba áztasd, kifatsarván levét, igyad.

Vagy: Etzetes-vízbe süss egynéhányszor tüzes vasat, noszpolyát, vagy birs-almát abban főzdemeg, tégy hozzá egy marok tölgy makkot-is, ki-fatsarván levét, kösd jó melegen gyomroda, ha meg-hűll, újítsad.

A gyomor-rágás idején, mondolából, vagy ugorka, vagy dinnye, és tök magból útfű-vízel készitet tejet igyál. *Vagy*; Főzess zsenge-fűvel, mezei méntával meleg fürdőt, üll belé, úgy, hogy tsak gyomrodát érje-fel.

Mivel pedig ez a betegség nem a rozs matériának benn szorításával, hanem annak kiüzésével, és kevesítésével gyógyúl; azért hasznos a gyenge tisztító orvosság. A rágó nedvességet bé-szorítani a

belekben annyit tészen, mint a' farkast a' juhok köz-
zé rekeszteni az akolba. De az alatt mindgyárt, a'
mint mondám, a' gyomrot-is melegítő eszközökkel
szükséges erősíteni.

Ha a' beteg vérrel bővelkedik, és bővségben
vagyon, jó eret vágatni, hogy álhasson, mert ez se-
gíti a' beteget, és álvás közben szokott az has szorúlni.

Itala légyen szomjúság ellen ez tüzes vasat egy-
néhányszor süs savóba, vagy korpa tziperébe, azt igya.

Dítsértetik itt a' kristél, de ez a' tanúlt orvosok
mestersége: az-is miből kelletik készíteni, és bead-
ni. A' borjú, vagy tyúk húst főzdmeg riszásával, té-
vén szeretseny-diót belé, azt egyed. *Avagy:* A'
ris, vagy árpa kását főzdmeg édes tejbe, tévén
hozzája öszve-keverve két tyúk-tojás' székét, azt
egyed!

Az árpa-kásának sűrű levét jó gyakran hör-
pölni: a' sebet tisztíttya, és egygyütt hívesít; a'
gazdagok szerezhetnek magoknak kaláris (szirapot;
igen hasznos azt, vagy úgy magában, vagy rózsá-
vízben bé-venni.

A' gyermekeknek főzdmeg tejben a' gumi-
arabikumot, vagy a' keményítőt, meg-sáfrányoz-
ván add enni: üdösd betegnek-is haszná. *Vagy:*
Tiszta vízbe süs kétszer, háromszor tüzes vasat,
ezután a' tűz helyben jól meg égett, és meg-ve-
resedert agyagot meg-törvén, szítáld-meg, azt
azon vízbe vetvén, add innya.

Legjobb ez, vévén két, két, vagy három
öszve marok liszt lángot, négy, vagy öt aprón
törtt szeretseny diót, és annyi tyúk-tojás székét,
a' mennyi elég ezeknek meg - gyúrására, tsinálly
pogatsákat, süsd - meg a' kementzébe, minden
nap reggel, estve, akár tsak úgy magában, akár
édes tejbe morsolván, azt igya a' beteg. *Vagy:*
A' rák haját, szeretseny - diót borba főzdmeg
erőszen, meg safrányozván, aprón törd-meg, ab-
ból egy kés hegynyit, vagy pápa, vagy úti - fű

vízbe, minden nap ketfzer igyál. *Vagy*: Serpenyőbe tyúk-tojás székét rántsd-meg, fa-olajba, azt egyed éhomra. Többször is úgy tselekedgy, hafznát tepasztalván, vagy főzd-meg a' lentsét, annak levét igyad.

Hogy a' beleknek sebe gyógyúllyon, egy löt terpentina-olajat egy tyúk-tojás székével egyelits-öszve, árpából főtt vízzel erefzd-fel, megmézelvén, minden reggel, és estve egy pohárnyi tséfével azt igyad.

Hasonló képpen ez jó orvofság lehet: Egy farka pókhállót tyúk-tojás fejeével rántsd-meg fa-olajban egy serpenyőbe, és jó melegen a' köldöke táját kösd-bé vele.

Ha a' vér-has járvány, a' terjéket ha tsak magát - is ruhára kenvén, hasára kötöd, hafznál. *Vagy*: Gyenge ruhából varj zsatskót, töltsd-meg korpával, és főzd-meg etzetben, ki-fatsarván, tedd hasára, többször is meg-újtván.

Vagy: Vér-fűnek *Tormentilla* gyökerét nyersen jó rágni, és el-nyelni. De hafznofabb, ha azon gyökeret meg-száraztván porrá töröd, és egy kés hegynit kalánba tévén, égett borral, vagy pálinkával öszve-kevervén, egynéhányszor azt iszodt

Vagy: A' fekete retket meg-refszelvén gyúrd-öszve szappannyal, és mézzel, kösd köldökére, hordozza harmad napig. *Vagy*: Szárazd meg a' portz-füvel, és égesd meg az alabastrum követ, e' kettőt apróra törvén, etzetbe add innya.

Vagy: Ugyan azon portz-füvet mézbe, és kevés vajba meg-rántván, ruha között melegen kösd köldökére. *Vagy*: A' dió belet mézbe meg-főzvén, fő-képpen éhomra ladd enni. *Vagy*: Sz. László-füvének, *Gastiana* gyökerét, noha keserű, gyakorta rágjad. Az úti-füvet pedig, kevés árpával vízbe meg-főzvén, szomjúságról azt igyad. *Vagy*: A' mákot mézbe meg pergelvén,

egyed. Ezen móddal hasznos a' lentsé-is. *Vagy:* A' fehér-mályvának *Althea* öt, hat leveleit öszve törvén, borba azt igyad. Ugyan ez a' fáj-dalmas vízellésről is is hasznos.

Vagy: A' mégy-fa gombát meg-szárazt. van törd porrá, reggel, délbe, estve pálinkába egy kés hegnyit végy-be abból.

Ha pedig gyomrod nagyon meg-romlott, elő-re végy bé gyenge orvofságot, melly hányást okoz. Lásd hanyásról Ezután pedig gyomrod, erősítésére reggel, és estve egy Poltura árú terjéket végy bé.

Vagy: A' pápa-füvet *Carduus benedictus* föld-meg jól vízbe kenyér-haj alatt, arról igyál: Gyomrodát, és hasadat mindenkor melegen tartsd. Hasznos ital az árpából főtt víz-is.

Vagy: Szent Jákab-füvet jól meg-főzvé, annak levét igyad. *Vagy:* A' száraz berkenyét, nospolyát, fomot, vagy tsak egyikét fehér ó borba meg főzvé, azt egyed, és levét igyad.

Jó ez iránt a' közönséges bürök, *Cicuta vulgaris*, ha ennek magvait meg-töröd, és porából egy két hegnyit egy pohár borba, vagy pálinkába akár tsak vízbe reggel, és estve bé-vezel.

Vagy: Egy szeretseny-diót gyengén égess-meg, és porrá törvén, fa-olajba felét vedd-bé: mászszor pedig a' máfik felét bé-veheted. Használ a' száraz, vagy pirított kenyeret, túrot, vagy parás lentsét enni.

Vagy: Törj porrá annyit a' veres spanyól viraszból, mennyit egy latnak harmad, vagy, negyed része téfzen, égett borba, vagy pálinkába add in-nya, ha szükség meg-újítván. Lásd többet hanyásról.

Vagy: Baratzk-levelű-fünek *Perficaria* leveleit föld-meg ris-kásával, azt a' levelet gyakran körpögesd.

Vér

Vér-hányásról, vagy vér-pökésről.

Ez természet ellen-való dolog; mert a' vérnek nem rende, hogy a' szajon folyon. Meg esik a' nagy hévségtől: a' vér fel-forván, és meg-ritkúlván ér szakadással is ki-üti magát. Meg-történik a' Férjfiakon az alsó részen-való sülynek, az aszszonyokon pedig a' hószámnak meg-szorulásában: néha pedig az ember' innyéből, vagy is a' fogak' húsából szívárogo. Ha a' vér-pökés genyetséges, rozlíz jel: és ha a' vér-folyás harmad napig szüntelen tart, kevés reménység vagon a' gyógyúláshoz: így az ember lassan-lassan el-szárad.

Orvoslása ez lehet: Ha a' beteg ereje engedi, ór-vágással a' vér folyást más-felé kell elfogni hasznos a' válla között való kőpölözés-is. Igen jó szorító, és sűrítő ereje vagon a' közönséges tsalán-levélnék, ezt főzd-meg úti füvet egygyütt, mézet eresztvén annak levébe, minden reggel éhomra igyál abból.

Vagy: Főzd-meg az úti-füvet, tévén kevés erzetet hozzája, márts ruhát belé, la'gy melegen tedd vékonyra, melly felől a' máj fekszik. Ez a' beteg árpából főtt vízzeljéllyen: hogy pedig szorítóbb legyen, kétszer, háromszor tüzes atzéli ólts belé.

Vagy: A' törtt gyömbért, és kevés mézet eztebe kevervén, mennyi egy dió-hajba fér, add inya. *Vagy:* A' földi epe-füvet *Contaura*, vízbe meg-főzvé, arról igyál.

Vér kelésről. Lásd emlőnek dagadásáról.

Vérnek meg-állításáról, melly a' vágás után a' sebből folyik.

Tiszta ruhát meleg borba mártván, kösd reá, ha szükség meg-újítván. *Vagy:* Az eger-

fark füvet ó hájjal törd-öszve, kösd ,vete: ez a febet-is gyógyítja.

Vér-pökésről

A' kakuk füvet *Serpillum* mézbe, és etzetbe főzd-meg, kevesenként vedd bé. Ugyan ezen fűnek borban főtt itala az Afzszonyok nyavalyáit orvosollya.

Vízkeletésről.

Káposzta lévben főzd-meg a' tyúk-ganéjt, és veres-hagymát, vízkető tagjaidat mosogasd vele.

Vízlelet bontakozásáról.

E' miatt sok baja vagyon gyakorta az embernek, néha vért vizellik, néha akarattya ellen a' vízlelet el-megyén, néha pedig fel-akad. A' vér-vízlelet vagy a' vesékben, vagy a' hólyagban lévő eretkéknek meg-izakadásából történik: néha pedig esésből, vagy ütéstől, vagy az oldalnak romlásából meg-esik. De ennek itt nincs helye: Azért a' nő név szerínt az apró eretkék izakadását illeti; arról beszélünk. A' vérnek bőv vízlelete más nyavalyákat-is szerez.

Előre tehát vágjának eret bokáján, vagy lába-fején; karjait kötsék-meg, hogy a' vér másfelé el-fogodgyon, vagy két oldalára vessenek köpölt, így a' vér felé fog szívódni.

Ditseretes ez: a' rhebarumot pirítsd-meg tüznél, törd apró porrá, egy, két garas nyomót abból vels veres borba, idd-meg. *Vagy*: Törd apróra a' gyántát, a' mennyi egy kés hegyre fér, egy jó kalán veres borba minden nap ehomra igyal belőle.

Ha talám a' vér a' hólyagba meg-aluszik, törd meg a' fejer-mályva gyökret, hafánálhat

levele és virágja-is, főzd-meg vízbe, tévén kevés etzetet, és mézet hozzá, melegen azt igyad.

Ha pedig genyetséges a vízellet, fog használni, ha eledeledben egy mogyorónyi-terpentinát gyakorta tészel. Jól tisztít a juh, vagy kets ke tej, vagy annak savó itala, árpával főtt víz. Ismét a savanyó, vagy fordó bánya víz ital. *Vagy*: Törd-meg a temjént, egyelíts tejbe, gyakorta azt igyad.

A vízelletnek akarat ellen-való el menése meg esik az erőtlenségtől vagy ternefzetnek hidegségégek bővségéből, mint a gyermekekben lehet tapasztalni. Az öregekben ez gyógyúlhatatlan, a gyermekekben pedig idővel megszokott szünni.

Ha a bővelkedő, éles, és evő nedvesség. től vagy az az alkalmatlan baj; szükség azt purgázióval ki tisztítani, és azután szorító eszközökkel élni. Igen jó a gyánta, vagy temjény olly móddal, a mint fellyebb íram.

Dítsértetik ez-is; a tsigát hajával együtt valamelly edénybe meg-égetvén, törd porrá, abból veres borba, vagy atzélos vízbe gyakran igyál. Azon-éppen dítsértetik ha mindenestől a tövifes-difznót meg-égeted, és porát most nevezett móddal innya adod.

Vagy: Igen hévesítsd-meg az új téglát, oltsad tiszta vízbe, meg-szürvén szomjúságról azt igyad. *Vagy*: Közönséges tök, görög, vagy sárga dinnye, és ugorka magokat törd-megerőszen, petreselyem vízzel ereszd-fel mint a tejet, és meg szürvén igyad. Ha e nyavalya történik a gyermekben szoktassák és kényszerítsék őket lefektekor, és éjfélkor, és hajnalkor, vízelleni.

Ha éltes emberben a vízellet fel-akad, annak okaira kell vigyázni. Néha ezt szégyenlethez oly helyen az ember meg-fogja, néha kölkával a teli bél, vagy enyves bőv nedvesség,

és gyenetség a' hólyag' száját el-nyomja, és bé-szorítja.

A' vízelle' meg-fogása nagyon veszedelmes: Mert ha egy hétig tart, az embert meg-öli; mivel ennyi idő alatt a' vizellet az erekre vízfsza - szálván, dagadási az agy-velőben hódulást, hófzas ál-mot, és végre halált hoz. Annál inkább, ha a beteg a' vizellet, és ganaj szagát az orrán érzi, és e' mellett gyakorta tsuklik. igen kevés a reménység.

Ezen nyavalyában mind hasznosok azok az orvos-ságok, kenések, és kötések, mellyek a' vesék fájásról, és arenáról elé számláltattak, kivált-képpen a' jó féle terpentínával ételben, és italban való élés: avagy egy, két hétig purgáló zatskoról-való ital.

Vizelleted ha akaratod ellen-is folyik.

A' fekete rétket meg-törvén, ruhán által ki-fatsart levét igyad. *Vagy:* A' közönséges tök-magbúl sutúlt olajnak itala hasznos. A' rozs virág-is használhat. hat búza szem nyomót egynéhány nap bé-vévén. Láss erről többet a' vizellet bontakozásr.

Vizelésnek fájdalmáról, és nehéz völtáról.

Az apró mályva-fűnek meg-főzött, vagy főtt leveleivel, akár köések, akár pedig italok által élly, így szorulásban, és vízi betegségben e' fű használ, noha lábainkkal tapodtatik, ez nagyon hasznos fű.

Vizellet meg-indításáról.

Lásd vizellet fel-akásáról, *vagy* a' bábér-fának leveleit öszve-törvén és borba áztatván, arról inni.

Vagy: Kakuk-fűre Serpillum tölts bort' és azt igyad. Ez a' fű a' régi köhögést meg-szünteti, ha mézzel egyelited vizét, és róla ízol.

Vízelletről, melly vérrrel folyik.

Az úti-füvet főzd-meg vízben, gyakorta azt igyad, ez az el-száradt embereknek-is hasznos.

Vízelleznek szorulásáról.

A' földi bodzának virágját borba meg-főz-vén, ötször, hatszor arról igyal. Ez a' fővenyet-is ki-hajtya.

Víz-betegségről.

Szedd-meg az aranyos istáp-fűnek *Virga aurea* virágait, főzd-meg fehér borba, gyakran azt igyad. *Vagy:* A' kék-liliom' nyers gyökerének levét egy kálánra valót, minden harmad nap igyál: Nagyon alá-indította, és hajtya a' megrekedett vizeket. *Vagy:* Főzd-meg borba a' büdös szék-füvet *Chamomilla foetida*, és azt igyad.

Vízi betegségben való szomjúságról.

Az ánis magot vízbe meg-főz-vén, arról igyál. Ezen ital belső képpen-is melegít, és a' dajkának bővebb tejet szerez. Ugyan szomjúságról akármelley hőségben a' fekete retket szeletenként metélvén, és sóval meghintvén, kösd talpad alá. Illyen képpen a' Pestis-béli gugának mérgit-is ez ki-szítja, reá ragasztván, és meg-újlítván gyakorta.

Víz-korságról.

Ez más néven vízi-betegségnek mondatik, noha mindenkor nem a' vizes nedvesség ennek az oka, hanem a' meg szorúlt szél, vagy pedig mind a' szél, mind a' víz. Három részre osztanunk kell a' nyavályát: Első az, mellyben a' dagadás a' bőr alatt az egész testen minden felől ki-hat: ha nyomod újoddal, ott marad helye. Második, midőn az embernek hafa, és lábai meg-dagadnak, felső részei pedig száradnak: ebben kevés a' szél, több a'

víz. Harmadik, mellyben sok a' szél, kevés a' víz, a' has úgy fel-fúvódik, hogy ugyan fénylik, és ha ütik, kong, mint a' dob. Többnyire az ilyen betegségnek oka a' nedvességnek nagy bővsége. Néha a' gymornak, májnak, és lépnek nagy hidegsége, vagy a' folyó-súlynek meg-állása. Az asztzonyokban pedig a' hó-izámnak meg-szorulása, néha a' melynek üregében is meg-gyül ez ilyen szenvedt nedvesség. Akármely helyen legyen, fülladást, vagy-is nehéz lélekzést szerez. Ebben könnyebben gyógyúlnak, kik a' szomjúságot tűrhetik, és gyakrabban vízelhetnek.

Jó orvosság ez iránt ez egynéhány nap gyakorlott gyenge tisztító, vagy-is lafsú purgázió. Tsak az egy rhebarbarummal-való élés is sokszor gyógyítja e' nyavalyát. Ebből tehát harmadik, vagy negyedik nap két garas nyomót meg törvén, feje-üröm vízben éhomra végy-bé. Az erős purgázióknak itt nints helye, sem pedig az ér vágásnak, vagy köpölyözésnek; mert a' sebből hamar az ilyen testbe fene esik.

Jók az izzasztó orvosságok. Törd-meg darabosan a' fenyő-magot, és meg-főzvéen erős borba, annak levéből egy tsézfével, vagy-is pohárral egynéhány nap egymás után jó melegen igyál: le-fekvéen, magadat jól takard-be, hogy izzadgy.

Vagy: Főzd-meg erősen vízbe a' köleskását, vizét le-fzürvéen, tölts annyi bort hozzá, ismét fel-forralván, abból melegen öt, hat kanállal egyél; le-fekvéen, takard-bé magad'.

Ezek felett ditséretesebb az azorvoság, melly a' vizellet által tisztítja a' rozsz, bőv

nedvességet. Illyen a' kik-lilíom gyökerének leve: egy gyökeret meg-tészelvén, vagy más-képpen öfzve-törvén, és levét ki-fatsarván, azután annyi fejer bort hozzá töltvén, tégy belé kevés nád, vagy más szin-mézet, minden reggel egy tsészével igyál belőle.

A' víznek a' teszből-való ki-hajtása jobban fog használni, ha egygyütt a' gyenge gyomrot erősíted: e' végre jó erős borban fél-font malosa-szőlött főzd-meg mint a' pépet. törd által szítán, egy apróra törtt száraz tzitromat, vagy fa-héjat, és sáfrányt egyelítvén közibe, abból annyit, mint egy gesztenye, gyakorta végy-be. Jó a' terjék-is.

E' betegségnek főbb orvoslása a' szomjúság szenvedése; Tsak magányosan-is ez használhat; mivel pedig igen kínos ez a' türés, és ritka főképpen az Asszony, a' ki ezt el-tűrje; azért örvény gyökérrel, közönséges, vagy bárány ürönmel tsinált bort igyék, vagy tsupán tsak ürömös vizet.

Vagy: A' szőlő venyégét hamuvá égetvén, meg-szítálván tedd atzélós vízbe azon lúgot egynéhányszor szürd által tiszta sűrű ruhán, vagy szürke papiroson, minden reggel melegen abból igyál, nagy hasznát fogod érezni, körösfának hamva azon képpen használhat.

Vagy: A' földi-bodzának gyökerét főzd-meg tiszta vízbe, azt igyad, nagyon ki takarítva a' senyvedt nedvességet. Egygyütt ez-is: a' ketske száraz ganéjnak, kömény-magrak, földibodza aszszú gyökerének apróra tört porából. és rozs lisztből etzettel főzz flastromot, jó melegen ruhára rakván, borítsd-be hasát vele, lehet azt ismét meg-újítani.

Ha széltül vagyon a' dagadás. készets illyenflastromot, aszszú tehén ganéjt, bűdös-követ öfzve-törvén, borba jól főzd-meg, hogy sűrű legyen, melegen ruhára kenvén, borítsd-be

hasát vele. *Avagy*: Három, négy ló galamb kapor-magot, ganéjt, bűdös-követ, salétromot, szék-fü virágot meg-törvén, erőssen főzd-meg borba, tégy hozzá kék liliomnak, és földi-bodza' tövének ki-fatsárt levét, kevés mézet-is, és újonnan meg főzvé, még sűrű lészen mint a' pép, jó melegen ruhára kenvé, akármelly dagadt tagodat köttesd-bé vele.

Víz-korságról, melly vízi-betegségnek-is nevezetik.

A' fenyő-magot, zsályát, és isópot öszve-törvén, és a' fekete reteknek ki-fatsárt levét főzd-öszve vízbe, midőn meg higgad, azt igyad.

Vagy: A' folyó-víz szélén megrgyúlt habos tajtékot szítával meg-szedvé, a' dagadást kend vele, ha el-szárad meg újítván. *Vagy*: A' bárány-ürmöt ketske-tejbe főzd-meg, egynéhány-szor napjába azt igyad.

Vagy: A' bőrvény-füvet. *Vinca pervinca*, melly folyó-fünek-is nevezetik, télben, nyárban zöld, főzd-meg vízbe, és egynéhány-szor abba fürödj.

Vagy: A' földi-bodza gyökerét borba meg-főzvé, reggel, estve egy pohárkával abból igyál. Illyen formán hasznos a' borba meg-főzött majóránának itala.

Avagy: Más fél-ités új mázos-fazékba egy itze jó féle bort töltvé, ánis magból, fenyő-magból különösen mind egy-gyikből tégy hozzá annyit, a' mennyit öt újaid között fel-tsiphetíz, ezek meleg helyen fedő alatt forrás nélkül húszon-négy óráig ázzanak egygyütt, meg-higgadván, reggel, és estve egynéhány nap egy-egy pohárkával abból végy-bé.

NÉMELLY KÜLÖNÖS KÖZ JÓK- NAK FEL JEGYZÉSI.

A' hová a' levendula fű tétetik, 'oda a' moly nem közelít.

A' száraz vad-kendernek fűste minden férget el-üz a' házból.

A' barmok sebeiben lévő férgeket a' bűdös la-boda - fű meg-öli, ha meg - zúzva azokra köt-
tik.

Szelíd zöld-kendernek leveleivel törölgesd-
meg a' lovakat, a' férgek reájok nem szállanak.

A' kertiló herét, mivel jó illatú fű, és ar-
talmassal levegő eget el-üzi, hasznos házakban szá-
rastól egygyütt tartani.

Maszlag fű, más névvel tsuda-fa, tsuda-fű,
mérgező levén, magvai meg-ölik az embert, ha
meg-eszi. Házi apró marhák, fő-képpen a' polyka-
fiak e' fűnek magvait meg evén, hamar el vesznek,
tehát méltó volna mindenütt kigyómlálni e' fűvet.

A' méhek-tzitrom, vagy méh-fűvet *melissa*
annyira szeretik, hogy, ha köpüjök, vagy kas-
sok e' fűvel meg-kenetik, azokból soha ki-nem
szöknek.

Napra, forgó:-virágnak virágit fű-szerszám-
mal, és vajjal ha meg-főzöd, olly ízűek lesznek,
mint a' spárga. Ezen virágnak magvait szedd-ösze,
ki-présélvén, olaj leszsz belőlek, mint a' tök-ma-
gokból.

Ökör-fark *asphodelus* gyökerének fűstétől az
egerek a' háztól eltavoznak.

Az örvény gyökerének fűstétől a' szúnyogok
ki-takarodnak a' házból.

A' melly ló belső romlása miatt magát
földhöz vágja, tedd nyelve alá az ördög-borda

fűnek *Filix mas* gyökerét, emésztete meg-indulván, fel-kél.

Difznók-döge ellen. A' paprágy-fűnek *Polypodium* gyökerét öszve - vagdalva keverd a' difznók eledele közzé. *Vagy*: A' hegyi-petreselyem fűnek *apium montunum* gyökerét hánnyák a' difznók eledele közzé. *Vagy*: Szent Lázló gyökerét *Gentiana* meg-főzvéa, eledelekbe add enniek Beteg, és bádgyadt marháknak-is ezen fűnek gyökerét meg-főzvéa, hasznos szájakba tölteni. Próbáltatott.

Juhok-döge ellen, most fellyebb, nevezett paprágy-fűnek *Polypodium* gyökerét maga porával, és sóval meg-bíntvéa, tegyék a' juhok eleibe, hadd nyalogassák.

A' melly tej nem tiszta, a' ragadó fűvet *Aparine vulgaris* húzzák keresztől benne, minden gazt ki von belőle.

A' skárlát-fű *Scalaria* ha mustba vettetik, a' bornak muskatal íze lesz.

Hogy a' méhek meg-ne tsipjenek, kend-meg magadot a' vad, vagy-is bűdös ízék-fűvel *Chamomilla fetida* azt a' fűvet a' méhek soha nem szállják meg: mert őket meg-öli, a' mint egyéb legyek nemét-is. Ez a' fű eb-kapornak-is neveztetik.

Kehes szarvas marháknak a' közönséges tüdő-fűvet, vagy a' termő tüdő-fűvet *Pulmonaria arborea* sóval meg-bíntvéa, add enniek, meg-épülnek. *Vagy*: A' fekete-üröm fűvet porrá törvéa, sóval egyelítve, vagy zöld fűvet sóval: meg-bíntve, add a' kehes marháknak, kehek elmúlik.

Tej hozó fűvet *Polygala* a' marhák meg-evén, bőv tejet adnak.

Ha dühös állattól ember, vagy más állat meg-marattatik, tyúk-ízem, vagy-is tyúk-begy fűnek *Anagallis* ki-nyomott levévei a' febet mo-

sogasd, porát pedig eledelbe add enni. A' bõlts orvosoktól nagyon javasoltatik.

Midõn a' kiseded gyermek hat, hét, vagy nyóltz hetes, a' fõrdõbõl ötet ki-vévén, ha kezeit, és lábait õszve zúzott nyers ürõmbõl kifatsart lével meg-kenegeted, és azzal jól dõrgölöd, életében azon tagjait a' hideg nem fogja fanyargatni. Sõt, ha azon idõnek alatt egész testét úgy kenegeted, jövendõben sok fekélytõl meg-szabadúl, és teste tisztán marad.

A' fetske-fészket, ha az embernek, a' ki nem alhatik, szívére teszed, úgy el aluszik, hogy fel-nem ébred, még róla el nem veszed.

A' méh-tsipésnek helyét fejr-mályva levélvel dõrgöld, és kennyed.

A' tzirok-fünek magvai ha meg öröltetnek, és liszte búza liszttel õszve-egyelítetik, jó kenye-re lefesz, noha jobb azon magokkal tyúkokat, és galambokat hizlalni.

A' bûdõs-kõvet, gálitz - k õvet tõrd-õszve, közibe mézet tévén, és lisztes hintvén, hányd-el ott, a' hol az egerek, és patkányok, kárt tesznek, ez által el-vefznek.

A' szõmõltsõ el-vefz, ha a' kék kükõritsnek ki-nyomott levélvel kenetik. Azonképpen az eb-tej fünek *ofula* teje hafznál, ha a' szõmõltsre tsöpögeted.

Tõzök, az az különös munkával tûznek készített marha-ganéj hamujával dõrgöld-meg erõssen tetves, avagy fekélyes marhának bõrét egyszer, vagy kétszer: még jobb, ha elõre dohány vízzel meg-mosogatod. Ha pedig a' marhán seb vagyon, és féreg, vagy - is nyü esik belé, a' nevezett hamut bőven hintsd reá, erõssen avval verd - be, a' nyü el-vefz, és a' seb meg-gyógyúl. Még, jobb ha elõre a' férget átskával ki hányod,

Hogy szavad meg-tisztúlyon, a' ruta-füvet, zsályát, isópot, és kömés-magot öszve-törvén, és vízbe meg-főzvé, annak levét, midőn meg-higgadd, melegen reggel, estve igyad.

Ha a' tetük, és serkék kivált a' gyermek-fejét meg-szályák. lúgban forrald-fela' bárány, vagy fejer-ürmöt, kétszer, háromszor mosd vele fejét. *Vagy*: Kevés vaját, és kényesöt öszve-kevervén, azzal kenyed. *Vagy még jobb az*: A' kotsord fünek tövéből, a' melly kása ki-forr, bőven találhadd a' mezőben, főzd-meg vajban, azzal kenyed. Próbáltatott.

A' kék kükörts-füvet *Colchycum* viragjával egygyütt meg-zúzván, ha vak körmöd vagy, kösd reá, egy éjjel maradjon rajta: más nap pedig vialzat boríts, és köfs reá. Ez a' fű öfzi-kükörts; minden része mérges. Ennek hajával egygyütt öszve-törvén, kösd reá.

Mézben és vízben meg-főzött viola az ház szorúlást meg-nyíttya, és a' szomjúságot el-ölttya, ha azt ifzod.

A' ki az orbántz betegségtől akarja magát általmazni, egy darab fekete szappant hordozzon zsebébe.

A' ki görtsben szenved, karmafin színű selyem zsinórt lába bokájára kötve viseljen.

A' bodzza-fának gyenge növést meg-fzedvén, ha etzettel, és fa-olajjal meg-öntöd, és mint a' falátát eszed, belső részeidet, és véredet ez eledel tisztíttya.

Sebnek gyógyítására hasznos ez: az a'fzú fekete-üröm leveleit porrá törvén tégy közzé árpalisztet, és serpenyőbe szín-mézzel kevéssé főzd-meg, és ruhára kenvén, kösd reá.

Ha az ártisoka *Cynara* gyenge leveleit az ágyban el-hintetnek. *Vagy*: Száraival az ágy-nak

nak fájai meg-dörgöltetnek, a' poloska onnét el-tá-vozik, vagy éppen el-vesz.

Ha a' retket meg-tisztítván, és hordóba bortsátván, eggy ideig ott hagyod, a' bornak roszzs izít el-vévén, magához vonnya.

Marha dög idején a' farkas-alma fűvet *Aristolochia longa* gyökerivel egygyütt vízben meg-főzvéen, levét add innya a' marhának. *Vagy* A, dió-fán termő-tapló gombából egy kenyérben minden marhának adgy-bé

Ha etzetet akarsz hamar tsinálni, törd meg a' tzékla gyökerét, vesd a' bor edénybe, kevés idő alatt, etzetté válik.

A' borban meg-főzött sóskának itala a' sárgaságot tisztítja.

A' veres-hagymának ki-fatsartt levét akár-melly sebre hasznosan lehet tsepegtetni.

Történetből a' kigyót valaki ha el-nyeli, tentát igyék, ez meg-öli benne. *Vagy*: Lában fogva köttessék-fel az olyan ember, szája légyen nyítva, és feje alá-tétessek meleg tej, ennek szagát meg-érezvén, ki-jön.

A' zöld, vagy-is a' mint mások nevezik, görög dinnye magot áztasd édes tejbe, jobb íze lesz. Hapedig vérben, vagy veres rózsa vízben áztatod, veres leszén béle.

A' sárga-gyapár-fűvet *Stoechas citrina* kösd a' lónak, vagy más marhának nyakába, hordozza azt, a' pondró kír-húl sebéből.

A' vad-gefztenyét nyakadban, vagy zsebedben hordozván, a' guta-ütes, és fő-szédülés ellen hasznát veszed: ilyen móddal a' görtis ellen is hasznos ez.

A' velős-kontzot meg-száraztván, kenyér héjjal törd-öszve, borba kevervén, mosogasd fogaidot, fejerék lesznek.

A' ruta - füvet tedd ágyadba, és almáriómodba, a' poloskákat el-kergeted.

A' ruta füvet vízbe meg-főzvé, és ezzel a' házat öntözvé, meg-ölöd a' bolhákat.

A' kakuk-füvet áztasd borba, kevés napok' alatt jó etzeted leszén.

Apróra törtt fok-hagymára tölts vizet, azután pedig ezen vizet le-szűrvé, áztasd abba a' káposzta, rétek, répa, és egyéb magokat, se bolha, se más féreg ezek ki-jövének nein fog ártani.

Fában óltást akarván tenni, vágj-hóld töltén jó féle termő fának tetejéről, vagy közepéről napkelet részről olly ágakat, mellyek egy esztendőbéli jövések, a' bimbót mutatnak, egynéhány nap nedves, és hideg helyen földdel békötve tartsad: az óltás légyen jó reggel hóld újság első fertállynak táján. Az óltó ágokat ha meszebb akarod vinni, sárban takarván zárd-be valamelly edénybe.

A' fáknak ültetése leg-hasznosabb Sz. András, vagy bőjt más havában: arra kell vigyázni, hogy tövének ágai le-felé igazgatva legyenek, és semmi üres alatt ne maradgyon, gyengén úgy kell a' földbe be-tapodni.

Tapasztalván, hogy a' fa nem vastagodik, a' mi száraz vagy on rajta metéld le, és tisztítsd-meg: a' fa-héjját pedig tavasz kezdetén két, három helyen hasítsd-meg végig hofszára.

A' fáknak kövérítésére leg-hasznosabbnak állítatik a' dísznó, ketske, júh, és galamb-ganéj.

A' levendula-víz, vagy tisztán meg-ízúrt kevés lúgot tölts a' téstába, midőn kovászt téfzel a' kenyér meg-nem fog penészedni: vagy a' kömény-magot meg-törvé, egyelíts a' kovászbá.

A' puskaport ó hajjal törd-öfzye, kend-meg vele hofszára a' herélt lónak háta geréntzit, a' mén-ló azon lovat a' ménesben fogja kergetni, és üldözni.

A' juho k döge ellen hasznos ez: a' fetske, vagy is tzina dónia-füvet *Chelidonium* meg-száraztván, törd porrá, és sóval egyelítve add a' juhoknak.

Difznóknak orvoslása, ha nem ehetik, ez: a' dohányt, fejer-ürmöt, fok kagymat, ruta-füvet, öfzve-törvén, és vízbe meg-föfzván, lágy melegen fött vizet töltsd a' szájába.

A' jó lónak jele, ha fúj, lábával á' földet veri, frissen fordul, és ha lábaddal dobbantasz mellette megrezzen.

Sóval, vagy mézzel kend-meg a' lónak laboláját, ki-nem veti, mert a' sót, és mézet szereti.

A' pirított kenyeret borba mártván, add a' lónak, hamaar el-nem fárad.

A' tojást meg-sütvén, melegen tedd, és szorítsd az ebnek szájába, azután a' tojás meg-nem efzi.

Ha az ebnek füleit, és egyéb részeit a' fejer ürömből ki-nyomott lévvel meg-kened, a' legyenek töle el-távoznak.

Eheztesd-meg a' matskát, úgy inkább vadásza az egereket. Eger vadászónak tartatik azon matska, melly a' güzüt meg-ölvén, meg-nem efzi. Ezen állat a' meleget szereti. Vigyáznunk kell, hogy a' tűz-helyről az eleven szent magával ki-ne vigye. Ha éjjel a' szomszéd házaknál jár, ki-kell heréltetni.

Ludat höld-újsag' kezdetén zab-lisztből tsinált eledellel leg-jobb hizlalni, néha fővenyet egyelíteni az eledelhez hasznos, mert a' gyomrát tisztítja.

A' kék galambokat nem annyira üldözi az ölyv; azért nem fejer, hanem kék szinűeket hasznosabb tartani.

A' kenyér-bélt pálinkába mártván, add-bé a' kappanynak, tégy alá tojasokat, ki-költi. *Vagy* ugyan a' kappanynak hájáról a' tollat ki-tépvén, veregesd meg tsipős tsalánnal, helyheztesd alá a' tsirkéket, midőn a' fájdalom meg-szűnik, el-fogadgya, és el-nem hadgya azokat.

A' tsirkéknek ki-keleése höld újsága kezdetén leg-hafznosabb.

A' tyúkokat ha kender, vagy tsalán magokkal tápláld, télbe-is meleg helyen bőven tojnak.

A' nyöftény-páva el-izokta rejteni tojását; mert ha kakafsa fel-talállya, öszve-töri, erre lehet vígyázni.

Fejér-ürömnök ki-fatsart levét egyelítsd-öszve fa olajjal, kend-meg vele az helyet, a hol poloskák egybe gyűlnek, onnét el tavoznak.

A' szaporá-füvet, *Verbena* vízbe meg-főzvé, azzal híntsd-meg belől a' háznak részeit, a' szúnyogok nem fognak háborgatni.

Azonképpen el-tavoznak a' lóvaktól-is, ha ezeket a' közönséges tökk levelének vízben főtt levével meg-mosod.

Egy kalán búza-lisztet, ugyan egy kalán ól-tatlan meszet, és fél annyi nád-mézet egyelíts-öszve egy kis tálba vizet töltvén tedd azon helyre, a'hol az egerek alkalmatlankodnak, ezen eledeltől el-vesznek,

A' ketske-szarvából, vagy körméből tsinály füstöt a' káposzta között, a' hernyő el-vesz.

Törd-öszve a' ketské-bak szarvát apróra azzal híntsd-be a' gyermek fejét, a' tetük elvesznek.

A' vetemény-plántát a' bolhák nem emésztik, ha hamúval bé-hínted.

A' száraz-füvet, melly bolha-fünek-is neveztetik, *Conyza* meg-szárasztván, azzal füstöl-yed a' házat, minden-féle féreg ki-üzettetik,

A' veres hagymát tedd a' vakondak lyúkába, onnét el-fog távozni.

Az aprón törtt sót és fekete szappant jól keverd-öszve, kend azon motsokra, melly a' ruhán vagyon, engedd meg-száradni, ezután elsőbe tizta lúggal, végre pedig lágy meleg vízzel mosd ki, a' motsok el vesz.

A' bűdös férgesek ki-vefznek a' nyofzolyából, ha dohánynak (*Nicotiana* így neveztetik, mert Nicocius az 1560-dikban Amerikából hozta-be Európába) főtt levével meg-öntöztetnek. A' rűh ugyan annak főtt meleg levével meg-mosogattatván a' baromról-is el-vesz. Azon-képpen azzal mosattatván az ember feje az apró sergéktől meg szabadúl. Sebekre-is hasznosok főtt levelei, kevés dohány, vagy-is liszt pora szemet tiztít.

Kis ujdora vévén az éh nyálat, szemeidet, minden reggel azzal kenvén igen hasznos.

A' lentsébe, és borsóba muska nem esik, ha közibe téfzel egy eleven rákot, és azután midőn meg döglik, egynéhány napok múlva ki-veszed. Próbáltatot.

A' melly vízzel az írósvajat ki-mosod, azzal híntsd-meg a' káposztát, a' hernyó el-vesz.

Ha borod zavaros, és nem tiztúlhat, más hordóba le-vonván, a' bőrvén fűnek *Vinca per-vinca* leveleit botsásd belé, aknáját, vagy-is szájját bé vervén, nem sokára meg-tiztúl. Próbált dolog.

A' rozs-virágjának hasznairól.
és erejéről.

A' rozs-virág' szedésének módját ha tudni kívánod; ez.

Hogy midőn a' rozs virágjában vagyon, mennyen-ki a' szedő, és maga eleibe kötendő

tízta fejeér furtza lévén, aztat helyben fel-köt-vén, és egyik kezével tartván a' furtzot, más fikkal egybe fogván a' rózsának fejét hajtsd a' surts félibe, és f. p. gyengén meg-rázzván, a' ki mar-gától belé hűll, az sem a' szedőnek, sem a' rozs-gazdájának ártalmára, vagy kárára éppen nem lesz, még is a' szedő eleget szedhet kívánsága szerint, ha továbbra-is úgy mégyen.

Mint hogy pedig ezen virágot a' kövér nedvesség miatt (mellyet magában foglal) Por-rá nem lehet tenni, elsőben meg kell aztat száraztani; de arra kell vigyázni, hogy nem a' nap fényen, vagy melegen, melly az erejét ki vonná, hanem légyen az ő száraztása gyen-gén meleg házba. Meg-törése végbe mehet va-lamelly kis masárotskában, a' mint hogy meg is kell töretetni, a' mint meg-szokták a' Spanyol-tobákat törni, és szítálni.

Elsőben. Ezen rozs-virágból készített egy *Dofis* por, melly hat, vagy leg-alább öt *Grán-dól*; az az: annyi búza-szem nyomó terhből álló port tézzen, és mondám az ártalmas, és kínos kolikát igen rövid idő alatt, és tsak nem tíz minúták alatt egészen el-óltya.

Másodszor. Minden-féle hidegleléseket, és fő-képpen a' tavasziakat három, négy, öt, vagy hat, az őszikét pedig, ámbár negyed napi lé-gyen is, tízen! kétszeri bé vételével egészen el-óltya, meg-gyógyítja, és a' mi leg-ditséretesb ő-benne az, hogy a *Hektikával*, vagy is száraz betegséggel egygyütt járó hidegleléseket ki-haj-tya az emberből. Az hideglelésben ezt a' port kétszer kell bé-venni napjában, a' forró hideg-ben pediglen háromszor, és azt minden nap; mind addig: míglen izzadást okoz a' betegnek, az izzadás után reménlhetni a' jó egészségel. Jól-lehet pedig ebből a' porból egy *Dofis* rövid idő alatt gyakorta i-ki-írtotta; mindazáltal, vannak

új példák, mellyekegyebet adnak előnkbe, hogy tudni-illik némelleyek fő-képpen az Affzonyi rendek közül más fél-óra alatt, három *Dofist* bévettenek (azért nem kell kétségben esni, ha talám az első bé vétel meg nem mozdíthatná;) mert mindenik léfzen valami munkálkodással, a mint másokban is vólt, és az első hányásra, a második tisztulásra, az harmadik pedig nagy foróságra, azután izzadásra indították a beteget.

Háromszor. A' benn való roszsz, és ártalmas nedveségektől meg-romlott gyomrot, újjonában, vagy ha régi vólna is, a' romlás, úgy hogy az enni-válót nem fogadná is, de ha kétszer, vagy háromszor bé-véfszen ezen hasznos Porból, nem tsak gyomrát előbbeni egészségére visszsa hozza, hanem éhségét farkashoz hasonló éhezésé változtattya, a' mint ennek Próbáló *Doktora*, állíttya, bizonyíttya. A' vér-has nyavalyájában kivált eredetén mindenkor két óra alatt egy *Dofist* kell bé-venni, hogy így a' gyomor valamit erősödjék, ez meg-erősödvén elég léfzen napjában két *Dofis*.

Nagyedszer. A' fő-szedülést, melly némelleyeket fok esztendők alatt is kínozni szokott, ebből négy *Dosis*. egélszfen meg-gyógyíttya. A' meg romlott gyomrot mind eddig, egy, vagy két *Dofis* porral helybe hozatott, de ha a' mellett a' beteg egyéb nyavalyát is szenved, a' *Dofisokat* továbbra is gyakorolni kell.

Öödször. Az arénát, és abból következett akár mi féle nyavalyákat, mellyek a' *Veséjét* szorongatni szoktak az embernek, tsudálatosan ez a' por meg-indíttya. És annak köveit rövid idő alatt el oszlattya, és el-úzi, es a' kik abban a' nyavalyában sinlődnék, naponként két *Dofist* elég ha bé-véfszenek, ha pediglen a' kettős *Dofis* felettébb a' természetet terholné, a' mint már

történt, és tapasztalva próbáltatott, egy *Dofis* vételével meg-kell elégedni.

Hatodszor. Az embernek vizeletét akadályozó veszedelmes szorongatásit, és meg-rekedésit, ha szintén ágyba fekvő vólna is miatta, két, három órák alatt meg-szabadította, fájdalmát el-óltya. *A' Fő-szedülésben, nehéz lélekzésben, Náthában, Has-szorulásban, kétszer napjában éllyenek ezen porral.*

Hetedszer. A' fulladást, melly a' melyében az embert megszorította, és nehezen-való lélekzetet okoz, egészen ki-írta, meg-gyógyította.

Nyóltzad szor. Igen sokak, fő képpen az Afzszonyi rendek közül, ezen por által, hogy a' hagymáztól meg-szabadultak, tudva vagyon sokak előtt

Kilentzedszer. Az is tapasztaltt dolog, hogy ágyba fekvő álom nélkül lévő betegeket nagyon segített ez a' por, és leg ottan hogy bévették álmat hozott, és alunni eresztette őket.

Tizedszer. A' vizeletet ez a' por ki-mondhatatlanul hajta, és ha az első *Dofis* meg-nem indítaná tsak kevés idő alatt; tehát a' *Dofis* ok minden két órára újjítassanak meg mind addig a' míg megindította; azután pedig napjában elég lészen egy *Dofis*.

Tizen-egedszer. Az hagymázban lévőknél ez a' por mindgyárt munkálkodik ugyan, de mivel ezen nyavalya, már meg-ereszti, már-is meg-nehezíti, és sokszor a' beteget, és sok képpen ostromollja; azért a' kik ebben sinlődnének, ezen porral egynéhány napokik szükség, hogy éllyenek.

Tizen-kettőszer. A' vízkörságban lévőkről, melly nyavalyától én magam négy személylyeket egészen ki-gyógyítottam: *indnunk kell:* hogy a' korosoknak két *Dofis* porr ebből napjában nem elégséges, a' kisdedeknek pedig, kik a' hú-

szadik esztendőt fellyül nem haladták bőven elég; azért is a' koros rendbéliek három *Dofist* vegyének napjában. Ha pedig valaki víz - kórságban lévén, minekelőtte ezzel a' porral élne, hívesítő orvosságokat vett vólna-bé, a' mellyek talám mind eddig a' gyomorban haszontalan hevervén, már meg-nédvesedtek, és enyvesedtek, és így nedvességekkel, és enyvességekkel minden utat el-zártak, mellyeket ugyan ki - mozdítani, és elrekeszteni az én porom igyekezik, de nem bírván véle, az olyan betegnek semmit nem fog használni.

Még egy tsudálkozásra méltó dolgot találok én ebben a' porban, tudni-illik: hogy az Aszszony emberekben az hólnapi folyást a' férfiakban pedig az arany eret meg-indította, ha bé-vészi arra a' végre, ha pedig úgy kívánnya, hogy meg állitassék, vegyen ugyan ezen porból, és meg-állította azokat.

Azt-is tudni-illik; hogy a' rozsnak - virágja, ha porrá nem törik-is hasonló haszonnal lehet bé-venni; ha pedig mindazonáltal valaki porrá akarja tenni, egynéhány árkos papiros között kell meg-száraztani, nem nap melegén, hanem meleg házban, ne hogy a' tűz melege erejét ki vegye.

Végre: nyilván való *Próbák* vannak, hogy ezen pornak ereje által a' *Hektikából*, az-az száraz-betegségből tökéletesen ki-gyógyúlnak.

NB. Vedd észre, hogy a' midőu a' rozsvirággal magadat orvoslod egyéb orvosságokkal ne élly.

V É G E

MU-

MUTATÓ TÁBLA.

	Levél.		Levél.
<i>Agyék fájásról</i>	3	<i>Békkáról, vagy más mér-</i>	
<i>Ajúlásról, vagy el ha-</i>		<i>ges féregről, ha az</i>	
<i>lásról</i>	3	<i>emberben vagy on</i>	12
<i>Almatlanságról</i>	4	<i>Beled, ha le-jár</i>	12
<i>Arany-erről</i>	4	<i>Belső részek romlása-</i>	
<i>Arenáról</i>	4	<i>ról, és sebeitől</i>	12
<i>Azszonyok bővebb to-</i>		<i>Bibortsos fakadékos,</i>	
<i>jéről</i>	6	<i>artzáról</i>	13
<i>Azszonyok' fehér fo-</i>		<i>Bilisről. Lásd Purga-</i>	
<i>lyásáról</i>	9	<i>izio</i>	16
<i>Azszonyok' hó-szám</i>		<i>Bor-italnak meg-útálá-</i>	
<i>fel akadásáról</i>	9	<i>sáról</i>	13
<i>Azszonyok' hó szám'</i>		<i>Böfögősről</i>	13
<i>rendetlen járásról</i>	9	<i>Bübájas vesztésről</i>	13
<i>Azszonyok' külöm-fé-</i>		<i>Dagadásról</i>	13
<i>le bajairól</i>	10	<i>Dagadásról, melly tü-</i>	
<i>Azszonyok' nehéz szü-</i>		<i>zes szokott lenni, tá-</i>	
<i>lése idején, ha nagy</i>		<i>lyognak-is lehet ne-</i>	
<i>hévsége vagy on</i>	10	<i>vezni</i>	14
<i>Azszonyok' sok fele</i>		<i>Dühödésről</i>	16
<i>változásokról</i>	11	<i>Dühös eb márásról</i>	16
<i>Azszonyok' születse u-</i>		<i>Egésről</i>	16
<i>tán hasznos ital</i>	11	<i>Egéséről valamelly tag-</i>	
<i>Azszonyok' születse u-</i>		<i>nak</i>	17
<i>lán-való tisztulások-</i>		<i>El-esett tagokról</i>	17
<i>ról</i>	11	<i>Emlőnek dagadásáról</i>	17
<i>Azszonyok' tisztulá-</i>		<i>Epéről, vagy Bilisről.</i>	
<i>sáról születse után</i>	11	<i>Lásd Purgatio</i>	116
<i>Azszonyok' vér folá-</i>		<i>Esésről</i>	18
<i>sáról</i>	11	<i>Etel ki-hányásról, vagy-</i>	
<i>Békája kelvén valaki-</i>		<i>is nem emésztésről</i>	19
<i>nek nyelve alatt</i>	12	<i>Etel kívánásáról</i>	19
<i>Békkáról, mellyet vala-</i>		<i>Fagyott tagokról</i>	20
<i>ki meg-iszik, és ben-</i>		<i>Farzsábanak gyógyi-</i>	
<i>no vagy on</i>	12	<i>tásáról</i>	20

MUTATÓ TÁBLA

	Levél.		Levél.
Foje a' kinek serkés, vagy tetves	20	inkább szakának nevez- tetik	36
Fojed ha varas	20	Golyváról, vagy-is to- rok-dagadásról	37
Fokdlyról, vagy túrról, melly a' láb-szórán his pattanásból leffz	20	Görtsről	37
Fendről	21	Gugáról	38
Plasstrom, melly minden sebre hasznos	21	Guta-ütésről	38
Fitzamodásról, melly a' kézenn, vagy lá- bon történik	22	Gyermeknek külső, bel- ső nyavalyáikról.	39
Fog-fájásról	22	Gyermeknek nyúgha- tatlan álmatlansá- gáról, melly a' mint mondgyák igézetből származik	48
Fogak' innyének mog- orósításáról.	25	Gyermek' száraddás- ról	48
Foijosórról	25	Gyermek' vesztésről	
Forró betegségről	25	Lásd idetlen szülés- ről.	73
Forró betegségről	25	Gyomor erősítő bor, vl- num medicatum oi- vos bor	48
Forró betegség ellen	25	Gyomor' erőtlenségé- ről	49
Fő-fájásról	26	Gyomor' fájásról	50
Főkopaszúságról	28	Gyomor' fájásról, vagy hányásról.	52
Fő'fűl' tövödagadás.	28	Gyomor' gyengeségé- ről	52
Fő szédülésről	29	Hagymáz betegségről.	53
Főnek ütésből vagy e- sésből, lelt sebeiről	29	Haj - hullásról. Lásd kopaszúságról	81
Tövényről. Lásd aré- náról.	30	Haj-nevelésről	54
Fűlladásról	30	Hályogos szemről	34
Fűlben-való séregről.	31	Hányásról	55
Fűl-fájásról	31	Hányás ellen	55
Fűlnek nehéz hallásá- ról	32	Has-monésről	55
Fűl-zugásról	32		
Fűl-zugásról, és nehéz hallásról	33		
Gelesztákról	34		
Golyváról molly tso- mózásnak, {vagy-is			

MUTATÓ TÁBLA.

	Levél.		Levél.
<i>Has-ragásról</i>	56	<i>Irr minden-féle sebre.</i>	77
<i>Has-szorújáról</i>	56	<i>Kolésról</i>	77
<i>Hévségről, vagy - is szomjúságról</i>	57	<i>Kolésról, mellyet rész- szerint pokol-vornak</i>	
<i>Hidogtelésről</i>	57	<i>is lehet nevezni</i>	78
<i>Hidogtelés előtt</i>	59	<i>Kolevénnyről</i>	78
<i>Hidegtelelésről, mellyet a Magyarok hagy- máznak neveznek</i>	59	<i>Kéz' r' szkelésről, vagy erejének el eséséről.</i>	
<i>Hidogtelésről, melly minden napi</i>	60	<i>Lásd a' reszketés.</i>	118
<i>Hideg telésről, melly harmad napi</i>	61	<i>Kéznek sugorodásról.</i>	
<i>Hideg-telésről, melly negyed napi</i>	63	<i>Lásd sugorodás.</i>	128
<i>Hidog-vett egész test- ről, vagy különös meg-fagyott tagról</i>	66	<i>Kéz - tsont törésről.</i>	
<i>Himlőről</i>	67	<i>Lásd szár tsont tö- résről.</i>	137
<i>Himlőről, melly nem akár ki-ütni.</i>	69	<i>Kígyó kibon vagyon.</i>	78
<i>Hólt-tetemről</i>	6,	<i>Kígyó marasról</i>	79
<i>Hószámnak fel-akadá- sáról</i>	69	<i>Kólika ellen</i>	79
<i>Hószám-rekedésről</i>	70	<i>Kopaszásgról</i>	81
<i>Húgyozásról. Lásd ví- zellet fel-akadás.</i>	166	<i>Koszról</i>	81
<i>Hurútról</i>	71	<i>Köhögről</i>	82
<i>Idétlen szülésről</i>	73	<i>Köldök-fájásról, vagy tsömréről</i>	83
<i>Idétlen születet gyer- mekről</i>	73	<i>Köröm-méregről</i>	83
<i>Ingó fogról</i>	76	<i>Köszvényről</i>	83
<i>Iny-fájásról</i>	76	<i>Lábnak ki sebesedésé- ről. Lásd irr, és fla- strom minden - féle sebre.</i>	77
<i>Inynek, melly fog-hús- nak - is neveztetik, nyavalyáiról</i>	70	<i>Láb, vagy más' tag' el- eséséről. Lásd, resz- ketésről.</i>	118
		<i>Lábról, melly túró és fakadékos. Lásd túr- ról</i>	156
		<i>Lábnak sugorodásáról.</i>	
		<i>Lásd sugorodás.</i>	128
		<i>Láb,</i>	

MUTATÓ TÁBLA.

	Levél.		Levél.
Láb, vagy kéz sugoro- dásról.	87	Nyelvnek békájáról és, egyéb dagadásról.	101
Láb-száron-való daga- dásról, melly ütésben esik és ki-sebesedik.	87	Nyelved ha ki - sebose- dik, vagy főképpen a' forró - betegségben meg - dagad, és meg- feketedik	102
Lélekzetet ha nehezen veszel	87	Nyelv - tsap' le - esésé- ről	102
Láb dagadásról.	88	Nyelv - tsap' le - eséséről, és meg - dagadásáról.	
Lépnak és májnak nya- vályáiról. Lásd Máj dagadásról.	90	Lásd a'fellyeb valót.	
Magról, melly a' főzfi testében meg - szorúl, és mint a' fvény kí- nokot szerez	89	Nyílallás ellon	103
Mag, vagy ondó - fo- lyásról.	90	Nyílallásról	103
Máj - dagadásról.	90	Nyomásról, melly al vásban történik	104
Máj' hévségről	91	Okadásról, mellyet o- koz a' tsömör	104
Melancholiáról	91	Oldal fájásról	105
Mely - fájásról	92	Oldal - fájásról, vagy ólat - sértésről.	105
Melyben - lévő súlyról nyál ellen	94	Oldal nyílallásról	105
Melyben - lévő akár- melly nyavalyákról, és fogyatkozásokról	94	Orbántzról, mellyet sz. Antal tüzének - is hívnak	107
Mely - rekedésről, vagy fúlladásról.	94	Orrban - való súlyról	109
Méreg ellen	95	Orrnak vére folyásá- ról	109
Mérges ételről, vagy italról, melly sokáig a' gyomorba hever, és fergeket nevel	97	Orr vér folyás ellen.	109
Mérges harapásról	97	Otza - dagadásról.	109
Nátháról	98	Ortzán - való verefség- ről, vagy fahadek- ról	109
Nyavalya - törésről	99	Pestisről	110
Nyavalya - törés ellen	101	Pestis ellen	115
		Pokol varról	115
			Po-

MUTATÓ TÁBLA.

	Levél.		Levél.
<i>Pokol varról, vagy pokolszökecséről</i>	116	<i>Sebekről, mellyek főképven újjak.</i>	126
<i>Petrüszentésről</i>	116	<i>Sérvésről</i>	126
<i>Purgázióbról, melly alól tisztít</i>	116	<i>Sömöröggről</i>	127
<i>Rágásról</i>	118	<i>Sugorodásról</i>	128
<i>Repedésről</i>	113	<i>Sükatségről, és nebézhallásról.</i>	129
<i>Repedéséről a' kezeknek, vagy lábaknak</i>	118	<i>Sülyről, melly a' vég-hurkában vagyon</i>	130
<i>Rededéséről szájnak, és tsots-bimbónak</i>	118	<i>Sülyről</i>	133
<i>Reszketésről, kéz, láb, vagy egyéb tag ocséséről</i>	118	<i>Sülynök gyógyításáról</i>	134
<i>Rokkanásról. Lásd cséséről</i>	18	<i>Szájnak büdösségéről</i>	134
<i>Rothadásról</i>	120	<i>Szájfájásról</i>	134
<i>Rothadt inyről. Lásd inyről.</i>	76	<i>Száj' rothadásról</i>	135
<i>othadásról a' testnek és abban lévő rák ellen</i>	120	<i>Szakadásról</i>	135
<i>Rühről</i>	120	<i>Száradásról</i>	135
<i>Rüh ellen</i>	121	<i>Száradt testről, vagy tagokról. Lásd testnek és tagok' száradásáról.</i>	150
<i>Rühös tostrát</i>	122	<i>Száraz betegségről, vagy Pthysisről,</i>	135
<i>Sárgaságvól</i>	122	<i>Száraz betegségről.</i>	136
<i>Sciaticáról</i>	124	<i>Szár - tsont' törésről</i>	137
<i>Sebről</i>	125	<i>Szédülésről</i>	137
<i>Sebből folyó vérnak megállításáról</i>	125	<i>Szél-ütésről</i>	137
<i>Sebnekgyógyításáról</i>	125	<i>Szem-fájásról</i>	138
<i>Sebről, mellyben lyukak vannak</i>	125	<i>Szemfoggyatkozásról,</i>	140
<i>Sebekről, mellyek belsők</i>	126	<i>Szem-könyvezésről.</i>	140
<i>Sebekről, mellyek fehélyesek</i>	126	<i>Szemnek hőségéről.</i>	140
		<i>Szemedbe ha por, vagy más gaz esik</i>	
		<i>Szemoid ha könyveznek</i>	141
		Sze-	

MUTATÓ TÁBLA.

Levél.	Levél.
Szemon-való árpáról. 141	Tejnek neveléséről, hogy bővebben legyen 150
Szemon-való termés- ről, főképpen - való himlőzés idején. 141	Termésről. Lásd sze- men-való term. 141
Szemon-való vérről, és verefségről 141	Tenyérnek, vagy talp- nak hideg miatt lett hasadozásáról 150
Szemnek verefségeről 143	Testnek, vagy küiönös tagok' száradásáról 150
Szem-tisztításról 142	Testnek, vagy valamelly tagnak el-erőtlene- déséről 151
Szemnek ütés által lett dagadásáról 142	Torok-dagadásról 151
Szeplőről 142	Torok-fájásról 151
Szeplő, vagy-is ortzán- lévő fótokról 142	Torok-fájásról, vagy dagadásról 152
Szív badgyadásáról 143	Torok-Gyékéről 152
Szív-dobogásról 143	Toroknak, száznak, orr- nak belől lévő ki-sebe- sodáséről. Lásd szájr- nak fájásáról 154
Szív-fájásról 143	Tsontnek töréséről 154
Szív-nyitallásról. Lásd oldal nyílallásról. 145	Tsont törésének öszve- forrasztásáról 154
Szomjúságról Lásd hévségről. 57	Tsömörről 154
Szömötsről 144	Tsömör ellen 155
Szörféregről 144	Tsuklásról 156
Szülésnek környül-álló dolgaíráról, és ozután következendőknek ta- náts-adásáról 145	Tsuklás ellen 156
Szülésnek segítségéről 148	Túrról 156
Szülésután, ha a gyer- mek' mássa, secandi- na, ki nem tisztul 148	Tüdő-rohadásról 158
Tagoknak erősítéséről 149	Tüdőnek sebeiről 158
Talpnak fel törésről, és fájásáról 149	Vad-húsról 158
Tályogról. Lásd daga- dásról 14	Vágásról 159
Tályogról 149	Varról, melly az or- tzán, vagy más ré- szen vagyon 159

MUTATÓ TÁBLA.

	Levél.		Levél.
<i>Vér-folyásról</i>	159	<i>Vízellet meg-indításá-</i>	
<i>Vér-hasról</i>	161	<i>ról</i>	168
<i>Vér-hányásról, vagy</i>		<i>Vízelletről, melly vér-</i>	
<i>vér-pökésről</i>	165	<i>rel folyik</i>	169
<i>Vér-keelésről. Lásd em-</i>		<i>Vízelletnek szorulásá-</i>	
<i>lőnek dagadásáról. 17</i>		<i>ról.</i>	169
<i>Vérnek meg-állításá-</i>		<i>Vízi-betegségről</i>	169
<i>ról, melly a' vágás u-</i>		<i>Vízi-betegségben-való</i>	
<i>tán a' jobboldal folyik</i>	165	<i>szomjúságról</i>	169
<i>Vér-pökésről</i>	166	<i>Víz-korságról</i>	169
<i>Vizketésről</i>	166	<i>Víz-korságról, melly</i>	
<i>Vízellet' bontakozásá-</i>		<i>vízi-betegségnek - is</i>	
<i>ról</i>	166	<i>neveztetik</i>	172
<i>Vízelleted ha akaratod</i>		<i>Némelly különös köz</i>	
<i>ellen-is folyik</i>	168	<i>jóknak fel-jegyzési</i>	173
<i>Vízellésnek fájdalmá-</i>		<i>A' rozs - virágjának</i>	
<i>ról, és nehéz völtá-</i>		<i>hasznaltól, és erőjé-</i>	
<i>ról</i>	168	<i>ról.</i>	181

A' MAGYAR ORSZÁGI MÉH-TARTÁSRÓL.

I. SZAKASZ.

Mivel a' mi minden részben megáldott Hazánk, 's szülött földünk, a' Méheknek természet szerént-való édes Anyja: ahoképest csak rövidde a' Méhes gazdáknak még is hasznos jegyzéseket tészek, mellyek szerént a' magok javokat, elébb mozdíthassák, házi állapotjokat is inkább boldogíthassák. A Méhtartás csak azokon a' helyeken hasznos, a' hol a' Méhek tavasztól fogva késő őszig magoknak elegendő eledelt találnak. Bár hallgassak én itt a' Mézzel folyó Somogyról, Bátskaságról, szomszédos Bánátról, Jászok' 's Kunok' földéről, Taaló, Mura-, Rába, Tó-, Sár közökől Tisza, Duna', Vág', Dráva-, és egyéb apró folyó-vizekről, Mátra-, Meszes-, Bakony-, Vért test, Somlyó', Metset', Harsány', hegyek' tájékáról; a' sonykolyos Tótok, a' Falukon szélteben, sőt házanként futkozó 'Sidók, az országos vásárokon 'sibbongó Görögök, Rátzok, és Örmények megfelelnek képebben; mert nints Magyar a' ki a' hasznos kereskedésre adná magát. Egygyik úgy nézi azt, mint őtet megneemtelenítő élet' módját, a' másiknak nints kedve, hogy az abból következő boldogságot által látván hozzáfogna. Mi van hát egyéb hátra, hanem hogy a' mézzel, fonkollyal-való kereskedést ezután-is, a' mit mi illy megnyúgovással elmúlatunk, azt ők sok nyúghatatlansággal magok hasznára fordítsák, mi pedig ezek' keze által véghez-menő kereskedés

a miatt,

miatt, a' mit elvesztettünk, valamennyire visszanyerhessük: arra a' végre szükséges a' Méhek' természetét a' Méh-tartó Gazdának esmérni és az azokkal való bánást-is vóltaképpen megtudni. Innen a' falusi Gazda annál szerentséesebb lesz a' Méhészségben: mentől közelebb jár a' természethez.

II. SZAKASZ.

A' Méhek természetéről, 's mivóltáról.

A' Természet maga a' Méhet hármassorra osztotta. Az első sorban csak maga van egyedül az Anya méh, még pedig minden fúlánk nélkül, nem annyira a' munkára, mint az igazgatásra való állat, a' kasból ritkán jár ki: bajos is őtet egyébkor meglátni, hanem midőn a' rajját vezeti: még is néha, mikor a' sok roszt idő után felderül, dél után három, négy óra után, gyakran kijő, egyet, kettőt fordúlván a' kas előtt, kigánéja magát, vissza megy. Ez kitől esik teherbe, még ez máj napig is bizonytalan. Teste' állására nézve is különbözik a' többiektől; mert a' hasa vége hegyes, a' mi a' többiekben gömbölyű, szárnyai olly rövidek, hogy csak fél testét fedezik bé, színe pedig, ha még fiatal, arany sárga. Míg ez él, ugyan ég a' munka: ha meghal, vagy belső zenebonában, vagy egyébként el-találna veszni, véle egygyüst az egész társaság gyászba borúlván elpüsztü. Az Anyátlan Méhekről alább lészzen a' szó.

A' Második sorban a' köz polgárok, vagy is munkás Méhetskéek vagynak, a' kik néhányszor húszt, és több ezer fejekből is állanak. Ezek két féliek t. i. nagyobb sárga, és fekete kisebb apró Méhek. Az illetén sárga Méhek' nemét ne tartsd, hanem inkább apró barnákra tégy szert. Ezeknek
hom-

homlokok széles, a' fejek három szegű, mint színte két oldal szemek. All-kaptzajok nagy, és kiállók. Lábok hat, a' mellyek között a' két leg-hátúlsó mintegy lapátos, hogy rajta a' ragado-mányt elvihessék. Ez a' lapátja sem a' Méh-anyak, sem a' heréknek nintsen.

A' harmadik sorban pedig a' herék számlátatnak, és ezeket a' szemes ezes Méhészek gunárokknak, mások száraz dajkáknak hívják, a' több Méhekről pedig azt tartják, hogy nyöstények, és csak tavaszszal költenek magoknak kan-méheket; mikor szükségek vagy on reájok, a' szaporítást elvégezvén; ismét terhessen maradnak másik esztendőre, és úgy osztán őszszel a' heréket ha megmenölnek is, elkell nékiek veszni Demeter nap táján. Testeknek mind nagyságára, mind alkotására különböznek a' két elébbeni lakos-társaiktól. Fejek gömbölyű, szemek tzikkelyes, és olly elterjedtt, hogy a' fejek csak nem tsupa szemből áll, álla-kaptzajok igen kitsiny. A' köpüből, 's kasból igen ritkán mennek-ki, hanem csak, mikor igen szép verő fény van, dél tájban. A' kastól meszse nem távoznak, hanem mint a' kotlyós tyúk a' tojásokon ülnek. Ha ezek tavaszszal igen idején láttatnak: jele a' bő esztendőnek; mert a' Méhek azért nevelketék olly idején fel a' heréket, hogy annál hamarább kezdhessenek a' tojáshoz. Közönségesen Aprillis' elein jönnek elé. Ha a' rajzás után a' herék rakásra nem öletnek: jele, hogy nints a' társaságnak Anyja. Ezeket megértvén, ki-ki által láthatja, hogy a' herék a' természettől az iffjúság' nevelésére rendeltettek.

Valóban tsudálatos ezeknek rend-tartások, tsudálatos, rendes a' munkájok, tsudálatos természetek, és még egymást is esméri. Királyt választanak magoknak, még pedig ollyat, a' ki a'

több Méheknél szebb, erősebb, szembe-tünőbb nagyobb, hatalmasabb, korona helyett szép jegy vagyon a' homlokán, egynél többet nem szenvednek, hogy hasonlós ne essék seregekbe, ha van több a' kasban hőz-akarathból megölik.

Ettől az ő választott Királyoktól mindnyájan függnek, ennek engedelmeskednek, ezt udvarolják, a' méznek javával tartják, oltalmazzák; ha a' Király kimegyen a' kasból, az egész Raj, mint sok ezeres nagy tábori sereg véle elmegyen, követik, mindenfelől körül-veszik az erősebb Méhek, mint valami Test őrző Gárdisták a' veszedelemtől őrzik életek' vesztésével is nézni se' engedik másnak, ha reptében megbádjad szárnyaikkal segítik, hátakra veszik, ha ő megáll, megállnak, ha megyen, mennek vele. Ha otthon a' kasban vagyon, test őrzők vannak körülte, kinyújtott fülánkokkal, mint valami fegyverrel; otthon a' több Méheknek munkájokat nézi, igazgatja őket, dolgokat rendel mint fő Úr, minden dolgok az ő rendelésével folynak, mennek, s lefznek.

Midőn új kasd adnak nékik, abba szép rendel mint egy regulás sereg bétakarodnak, fenekét, oldalát virágokkal, nedvességekkel megkenik, erősítik, hogy valami ártalmas állat hozzájuk ne férhessen, szájját, ha nagy viafzszal kissébbre kerítik, azután lépeket tsinálnak belé. Ezeknek tsinálásában rendet tartanak, először azokat a' lépeket tsinálják, mellyekben a' Királyok születni szoktak; másodszer azokat, a' mellyekben magok szaporodni szoktak; harmadszer azokat, mellyekben a' herék teremnek, ezekben kamarátskákat, lyukakat, házakat tsinálnak, mellyekbe finom mézet raknak, a' Királynak fellyül szebbeket, nagyobbakat, jobbakat, magoknak azután kissébbeket, a' heréknek pedig alább-való'at.

Ren-

Rendek' vagyon a' munkában, az ifjabbak ki-
járnak, virágokat egyegetik, némellyek a' viazf-
szat készítetik, némellyek a' hordott mézet hely-
re-rakják, némellyek az utakat tisztogatják, a' sze-
metet kihordják, némellyek a' meghóltakat vi-
szik ki.

Rendek vagyon a' felkelésben, lenyúgvásban,
reggel egy őrző, vagy költő bongani kezd, arra
mindnyájan felkelnek, ki ki dolgához lát, estve
midőn haza jöttek, ugyan egy őrző a' kas körül
mint valami sípoló bongást tsinál, erre mindnyá-
jan elhalgatnak, mintha parantsolnák, el-nyúgofsz-
nak. Szeretik az egygyességet, egymásnak szeretői,
a' sok heréket, tolvaj, vesztegető, heverő, sokat
evő Méheket gyűlölik, számkivetésre küldik,
vagy megölik. Láttuk a' szeléd Méheket, lássuk
a' vad Méheket-is.

Vagyon a' szeléd Méheken kívül még vad-
méhetske is, értsed a' valóságos vad, sárga,
tarka, nagy dongó Méheket; nem pedig azt, a'
melly nem szerette Méhésztől elvadulván; Raj
korában elfzőkött, vagy szeme-láttára felkereked-
vén, elment.

A' vadd dongó Mész is két-féle: az egygyik
nagyobb fajta, seregestől fészkelődik a' földnek
színére, hol mai megmohosodott helyre tavaszszal,
az esső ellen avarral, 's ugarral jól bétakargatja
házékoját. Színte úgy Anya van, de még is
minden rend nélkül apró golyóbis forma göngyöltt
tsupa sonkoly lepeibe, jó édes és hasznos mézet
tsinál, fijasít, ereszt, de őszszel a' földbe búvik é,
vagy elvész, tsak oda lesz', és láthatatlanul ma-
rad egész tavaszszig. Fészket a' vad Mésznek kön-
nyű meglelni: mert valamint a' szeléd Mész lá-
bait megrákja, és terhessen a' viazfktól, és méz-
től megyen haza-felé, és fészke felett magát a'
föld-

földbe letsapja; haza érkezésén nagy sibbongás esik az othon-való apróságok között. Őszfel he-
reje is vagon. A' több nemeiről a' vad dongó
Méhnek az irást bizom a' természet' vizsgálókra.

III. S Z A K A S Z.

*A' Méhes Kertnek alkalmas helyek meg-
választásról, és annak alkotásáról.*

A' melly Gazda Méhes-kertet akar állítani: jól
körül-nézzé az egész környéket, ha alkalma-
tos é a' Méh-tartásra? Külömben a' képzelt nye-
reségből kára következik. A' Méhes-kertnek szem-
be nap-keletre kell lenni, hogy mikor a' nap tá-
mad, mindjárt egyenesen a' kas-lyukra süssön,
hogy a' Méhek örömmel kijöhessenek, és sütkö-
zödhessenek tavaszfel a' verő fényen a' hideg mi-
att, nyárban pedig hogy esőtől, harmattól meg-
vizesedtek. Az illetén formán épült Méhes-ker-
tet már a' nagy hévség déiben csak oldalazza,
délután pedig éppen hátat ad a' nap. Ha lehet
hegy-oldalba' forrásokhoz közel, inkább völgybe',
mint hegyre építsd Méhesedet: mert a' friss szel-
lő ámbár tápláló kenyere a' Méhnek, de a' szél
a' hegyeken nagyon leveri a' Méheket, azonki-
vül is, mikor kímégyen a' Méh üressen, akkor
felfelé hadd repüljön, mikor terével jön haza, le-
felé örömelebb erefzkedik fáradtan-is. Erdőhöz
fe' tsináltasd közel, fe' a' mételyes forrásokhoz,
a' melly télen, nyáron zöld szokott lenni, és ízere
kesernyüs. A' síkokon házi-kertekben is megkell
ezeket tartani, hogy se' szél, se' por, se' árnyék-
lék, vagy ganéj-gőz ne érdekelhesse. A' Méhes-
kert annál jobb, mentül együ'yübb annak alko-
tása, nem is szükség hogy négy szegű falai legye-
nek; elég ha a' sővény, vagy nád-kerítés' oldala

tehen-ganéjjal az északi-szél ellen megmázoltatik, csak hogy semmi magas fák, körül kerítés, gézgaz, dudva, ott ne akadékoskodjanak, az első víztől a' kasok, és köpük megmentessenek, legfelyebb három rend alatsony köpüknél egymás felett közel egymáshoz ne is rakattassanak. Egy két edényben mindennap friss víz tartassék, a' harmadikba' ganaj levet, a' negyedikbe' sós vizet is szoktak sokan tartani. Sokan a' Méhekhez jól tudók is olly értelemben vagynak, hogy mihelyest a' Méh eresz alatt van, a' kívánt gyenge szellő nem éri, azonban a' rekenő meleg néki fekszik, a' deszkáról nem győzik a' sok nyári tsimaszt, és lepke-fészket szedni: ha az eresz gazzal, szalmával, vagy fással van fedve, a' Méhek belé-akadoznak, ha náddal, a' vad-méhek a' nád-tsűvben költenek, ha 'sindellyel; azon az első kopogás alkalmatlankodik Méheidnek, a' ketske-darás az ilyen fedelek alatt költ tavaszszal, addig, míg a' föld-lyukba fattyait nem hordja, nem bántja Méheidet, de azután fiait is Méheidre szoktatja, mivel már oda szokott. A' Méhkas ugyan romlik alólról, ha a' tsupa pufzta földön van, de minthogy az eleven nyers földnek az a' természeti jóvólta, hogy nyárban a' nagyon meg-melegedett, és elfáradt Méhetskéket megfrissítse, mételyes víztől, jég essőtől, még-harmattól, ragyától, ártalmas fűvektől megvesztegetéseket elűzi. Ugyan ezen okból ők az ő Méheseikben minden eresz nélkül tartanak Méheket, kit sorban, kit széllyel; a' kertben a' hol fér, takarot, vagy 'suppot három élű sashól tsinálván olly hofzszan, melly a' kaslyukán is alól érjen; a' kasra reá tetszik, egy kis vékony vefzszöböl tsinált gússal által-kötik, hogy a' szél ne ingass, a' lyukánál a' supból elvagnak egy darabot, hogy

hogy szabad járása legyen a' Méhetskének, nyáron az igen nagyon melegekben a' kasok' allyát meglotsoltatják, hogy a' hangya távzzék-el tőle, és a' méhek is egy kis frissítő nedvességet érezzenek.

IV. SZAKASZ.

A' Méh - Kasokról, és a' Kópükről.

Mindenütt a' hol a' Gazdák a' Méh - tartást haszonnal folytatják, fennálló Kosarakkal élnek, a' mellyek gyékényből, szalmából, reketze - veszfökből ifzalagból fonatnak, vagy köttetnek. Már itt méltán támadhat az a' kérdés, e' sok nemű Kosarak között mellyik legalkalmasabb mind a' Méhekre, mind pedig a' Gazdákra nézve? A' szokás második természetűté válik az emberekben, és nehéz volna valakit attól egyszerre elidegeníteni, a' mihez Apja, Nagy - Attya; születésétől fogva maga is szokott és szomszédjától is csak olyat látott. A' szegény egy, két, három Anya - méhet tartó paraszt, télen az erdőre fáért ha megyen, egy odvas fa - darabra akad, Méhes kópünek szánnya, meg ismálja, egy pénzében sints, az egér is bajosan rájaja - ki ez néki hasznos, és legjobbnak tartja: de a' mezőségen lakó emberek éppen nem úgy tartják, sőt irtoznak a' fa - kópütől is, tudván azt, hogy akarni szorgalmatos gondviseléssel nem ellenzhetik, (hanem ha terpeninával kenegetik meg, de azt a' Méh nem szereti) hogy a' moly a' hát néhutt által ne fukálja, és azon majd észre vehetetlen lyukatskában féreg ne teremjen, melly a' Méhet idő nap előtt elveszti; mert az ugyan köz veszedelme mind a' kópü mind a' kas vigyázatlan gazdájának, hogy? alatta, 's benne kivált essős időben féreg

és lepke teremjen: de a' fa-köpü hajlandóbb arra, hogy férget, a' lepkét neveljen. A' Kasok' gondviselésére mindenkor megkívántatik, hogy azok télen, nyáron száraz helyen tartassanak, legalább fellyül az eső ne verje, tyúk, galamb felé ne költjön, szútól, pók-hálótól, minden-féle bogártól tisztán tartassanak, kutya, mataka, egér belől megue húggyozza: mert a' Méhek benne megnem maradnak. Sokan a' veszfőből font Kasokat nagyoknak tartják, a' köpüket nehezeknek mondják, a' szalmából fűzött Kasokat magok a' Méhek is szeretik, és ha a' szükség kívánnya, alól tett szalma-karikákkal meg is lehet nagyítani nagyobb tágaság végett valami drót horgatskákcal, hogy ezek a' szalma-karikák elne tsűszszanak. Hogy pedig a' Kosár, és a' fenék deszka közt semmi olyan hézag ne maradjék, a' mellyeken az idegen Méhek, darások, és hangyák magokat bévehetnék: mind a' Mész-kosárnak legalsó abrntsa, mind a' potoló magános karikáknak a' deszka felől-való talpjok, posztó széllel boríttatnak-meg.

V. SZAKASZ.

A' Méhészről, és annak Tisztéről.

A' Méhes-kertben megkívántatik egy gondos, és értelmes Méhész, a' ki nem tsak a' kasok közt járjon ottan-ottan idő-töltés végett a' pipát szájában kassogtassa. Esmérni kell néki a' munkás Méheket, a' Heréket, a' Mész-anyát, és a' tolvaj méheket; és, mellyek a' munkás méhek, Herék, Mész-anya, pintzétskék; mellyekben van tojás, vagy már hernyó bogár, vagy az ifjú Anya hol tártatik, nem uralkodik-e a' méhek közt valami nyavalya? A' méhek körül-való tisztogatást
ne

ne restelje, ha akarja a' méheket egységben, és épségben megtartani. Az üres köpüket tisztán tartsa, ha tsergedező tiszta patakotska nints ott a' szomszédságban, akkor egy két, három, 's több fa-edénykébe naponként friss vizet töltsön, egyben ganaj-levet is tartson: mert a' Muzkák, Lengyelek sőt az erdős helyeken lakó Magyarok is az erdei méheket rothadt és bűdös vízellettel (abban megferesztvén egyet) szoktak felférkézni. Minden szükséges eszközei készen legyenek: úgy mint vékony gyapjú kelztyü, szúnyog-háló, vagy ló izórból szövött, 's kávákra barát-tsuklya formán készült süveg, lajtorja, abroszok, a' kasok 's köpük' fenekeinek békötetésekre, üröm az öfzve kergetésre és a' süveg, vagy kalapsatt pupja és végre a' heréléshez jó éles, inkább keskeny, mint széles, hofszú nyelü, egyenes, tompa végü, és a' foka felé horgas kés, a' mellyel a' fejt-táblák 's lépek egyenesen vágattassanak. A' tudományát pedig a' Rajok' befogatás' idejére határoztam elő-adni oda alább.

VI. SZAKASZ.

A' Raj-méhek megvásárlásáról.

A' mindennapi tapasztalás bizonyítja, hogy egyik méh munkásabb, és tenyészebb a' másikkál. Mellyre nézve, ha ki jó Méhes-gazda akar lenni: mivel a' vevésben gyakran hibázhatnak: ezen kalmári szemességeket tartsa-meg: soha közel helyről Rajt ne vásároljon: mert egy órai járó földről is vízfza-mennek, ha olly helyre vásárol Rajt, a' hol majd minden harmadik háznál Méheket tartanak, egy két kassal hozzá se' kezdjen: mert a' szomszéd Méhek mindég tolvajkodni rá járnak. Ez az egész vidéken, a' kinck legrakottabb Méhes-

hesse van, legtöbb méze is van: de nem a' számos Méhek' szorgalmatosságából, hanem a' lopásból. Ollyatén Rajt se' vegyen, a' melly tsak most vert ki; mivel nem tudja, ha jó fajta és ha jó munkás-é? Hogy még az idén elegendőt hordhasson, van-é Anyja? Nem hibás-é az? A' régi Rajok' megvétele tehát tanátsosabb Özfzel, vagy Tavaszszal inkább: mert ekkor megnézheti a' has fekvését, gazdag-é? szegény-é? nehéz-é? tisztas-é? és sok-é benne a' Mész? A' próbált Méhesgazda tsak az emelítésből is megtudja, mellyik a' jó. Némelleyek abból tudják megítélni, ha a' kasba belé nézhetnek. A' mellyet nem minden gazdák engednek meg a' vevőknek, nem tudom mitsoda babonából. Mások fontra vetik az egész kást, vagy köpüt, vagy tsak megkongatják annak az oldalát és a' füleket oda tartják. Ha a' kongatás után hozszas, és erős 'Sibbongást hallanak, abból megtudják, hogy a' Méhek számosan vagynak. A' fontra vetés így eshetik meg: a' gazdag kas, vagy köpü negyven fontott mind öszvenyomni. Innen a' köpünek nehézségét kivonják, és a' maradékból a' méznek, és Rajnak nehézségét is megítélik. A' fiatal Raj elég ha 30 - 33 fontos. A' Rajnak idősségét a' lép-fejtnek színe megmutatja. A' 45 fontos régi, és 35 fiatal közül jobb mindenkor az utólsót választani; mert ebből a' fajtának szorgalmatos volta is megtetszik.

VII. S Z A K A S Z.

A' Mész. Kasoknak, Köpüknek, 's magmehednek tavaszi kirakásokról, 's kibotsátásokról.

Tavaszzal az erdős helyeken, a' hol a' som, és egyéb fák elébb virágoznak mind a' me-

zö-térségeken, hamarébb ki lehet őket rakni: de a' mezős síkokon megkell várni, míg a' tengeribaratzk-fák kivirágozzanak. Akkor, ha a' napkelet szép, tsendes állapottal mutatta magát, bátran kilehet rakni őket a' járkálásra, és tisztulásra, hogy így a' Méhek még az nap öt, hat óra alatt magokat kijárván, megtisztuljanak. De ha vigyázatlanul akár mitsodás időben kirakatnak, úgy elhullanak, hogy hat hétig sem vehetik fel magukat, az erefztésben nagyon hátráltatnak. A' ki-rakásban illy rendtartásson; ha van öt Méhed; három jó, és két szegényebb, a' két szélére a' két jobbakat, a' közepére-is egy jót, és így egész százig - - száz-ötvennél többet egy helyen soha se' tarts, ez-is sok, ámbár alkalmas legyen is a' hely, és az az egész környék, a' Méhek' legeltetésére, ennyit egy jó Méhéz megbír őrizni, ha az erefztés' idején két, három napszámost segítségére melléje adatsz, és magad-is vigyázz mellettek. Ha illy renddel rakatod ki, mind a' darástól, mind pedig a' tolvaj-méhektől megmented őket: mert a' jó erős Méh, a' szélétől visszaveri a' bélopódott tolvajt, nem bátorkodik egy könnyen többet próbálni; de ha a' szélsőnél prédára kaphat, megdolgozza Méheidet. Némellyholmi babonával is élnek a' ki-erefztéskor, példának-okaért, hogy a' tolvaj a' Kast hátán tartsa, mások' ráját Méhéfével behajtsa, 's eltsalja: de mi az ilyenektől mint jámbor Keresztények lemondván, hagyuk el. Jobb a' Méhet ártatlanul tartani, 's gondviselés mellet a' szaporodását a' jó szerentsére bízni.

De ezt a' következő ártatlan kis tzeremóniát megteheti; mikor már helyén van a' Méhed, és kivonod a' téli dugóját, akár a' 'sup' alá dugdod, akár pedig tedd a' Kas alá, de el ne vedd.

Erezd-

Ereszd ki azt Isten' hírével tsuka-fogón, vagy farkas' gégéjén, a' mellyet a' Kas' lyukába úgy oda tsinálj, hogy bajosan vegyék észre. A' kotza-díznónak a' zugóján is jó kibotsátani, és a' veres posztót ha megkened, vagy kakas' vérbe mártod. Ekképpen a' Méhek, az ő telelő helyekből kirakattatva lévén, mikor kell az ő nálók, és hosszán lenyúló lépeket elvenni, és feltisztítani, és azon lemetéltt lépeknek minémű hasznát lehet venni, és mikor van annak ideje? Lássuk a' következő Részben.

VIII. S Z A K A S Z.

A' Méheket ha megkell herélni, mikor van annak alkalmatossabb ideje, és hogyan megyen véghez.

Ha jó meleg idő szolgál a' méhekre mindjárt más nap a' kirakás után fellehet metélni, de előbb vígyázó szemmel vizsgál-meg azt, ha nem penészes-é? nem pöros-é? a' lépek nem töredezették-é? egér nem járt-é benn? Mert a' Mész szobba azt a' lépet félben hagyni mint sem az egér' rágtá lépet kifóltozza. Az ilyen dirib darab lépeket felfűzik, jó száraz, szellős helyen egész eresztésig eltartják, és akkor öt, hat darabotskát a' kosokba felszegeznek, és azokkal a' befogattandó új Rajokat három hetekkel is a' munkában eléb' segítik. A' Méhekkal Tavaszszal olly gyengén kell bánni mint a' tojással szoktunk; mert már Februariusban tojik a' Mész Anya, Susanna a' jég-törő Mátyásnak Mész tojásokat mutathat, a' mellyekkel a' munkás-méhetskéek először is a' felsőbb pintzéket töltik-meg, és úgy jönnek alább alább, úgy hogy már Aprilisben az alsó pintzékben is tojások vagynak. Már ezen okból felvág-

ni a' lépeket nem igen javasolhatom; mert látnivaló dolog, hogy a' fejtél a' Rajnak nagy részét kiveszi; hanem; ha szükségben ahhoz jól tudó és késű, szem-fűl Mész kivigye, vizsgálja, mozgassa egy helyből más helybe készen. A' Herélést némelleyek estve jobbnak tartják, mikor a' méhek lenyúgodtak A' metszés mindenkor a' felső táblákon kezdődék: és hogy a' vágás annál jobb kéz-ügyében legyen, a' kas óldalt kell lefektetni, a kas vírradtig itt hagyatik, hogy a' méhek, a' mi eltseppent, éjjel felszededegethessék. Ha lehet valami fél-helyen mulató házban menjen végbe, hogy a' méznek szagát megne érezzék a' több méhek. Másképpen bizonyosan a' prédára eljönnek.

IX. SZAKASZ.

A' tapasztalás azt mutatja, hogy a' méheket-való vándorlás igen hasznos, sőt szükséges.

A' Mésznek tudni kell, hogy lehet Tavaszszal a' méheket legeltetni. Somfa, mindenféle fűz-fák, rekettye-fa, gyümölcs-fák, tavaszi virágok igen idején-való eledelt adnak a' méheknek. Ugyan-is Tavaszszal szorgalmatoskodnak a' méhek a' Raj-szaparítás felől, és ha eledelt bőven nem látnak, nem igen tenyésznek. Őszszel ismét ez a' baj újra elő-fordúl, és ha a' méhek ilyenkor megszükülnek: bizonyosan nem a' hideg, hanem az éhség miatt vesznek el: mert a' mit nyáiban gyűjtene: többnyire azt meg-is emésztik, addig tenyésznek. És így a' télre-való méz-gyűjtést késő hadják. Már ha ekkor eledel nints közel, vagy a' köpüket ilyen jó helyre által vinni

ni elmúlatjuk: magunk lészünk okai az ő elhalásoknak.

A' köpükkel-való vándorlást így gyakorolják a' gondos gazdák. Mikor az eledel a' méhes-környökén fogyatkozik, akkor kivált a' mező földön megtekintik, a' parlag földeket *legelőszőr is*; mivel ezek termik a' hasznos virágokat, úgymint: réptze, Vad sallya, Gyújtován, Pefzertze, Bogátskóró, Tíztesfű, Penisz-fű, Somkóró. *Másodszor* A' Buza, Rozs, Árpa, Zab-termő földeket. *Harmadszor*: a' Köles-földeket. *Negyedszer*: a' marhajáró földeket; mert ezeken a' megnevezett földek' nemein az elztendőnek részei lizerint a' méhek' legeltetésére sok-féle hasznos fűvek találtnak, de főképpen a' lapos, vízes, és mottsáros közbe-közbe találtató ligetes helyeken. A' hol sok sárga, a' fekete ökör-fark kóró, és tsengő-virág nagy bőséggel teremnek nem tanátsos kirakni a' méheket. A' vándorlás rend szerént estve szokott lenni, még pedig későn estve a' köpü szájánál sereglő méhek, víz lotsoló seprütskével a' kasba bé-hajtatnak. E' meglévén a' kasok fel-emeltetnek, és a' fenekek ponyvával vagy abroízszal, 's lepedővel jól beköttetnek, hogy egy is ki ne repüljön. Azután a' szenával vagy szalmával puhított szekérré, nem tsak ímígy amúgy, 's akár hogy felhányatnak, hanem szorgalmatosan fejek alá fordítva, mind élékkal rakattatnak-fel, hogy a' rázás által a' lépek megne repedezzenek, és a' Méh férgek a' lépek között el ne veszfzenek. és az egész sereg a' vígyáztalanság miatt anyatlan ne maradjon. Ha pedig a' méhek éhen vólnának, minekelötte békőfőztetnének, hogy az alább megírandó mód szerént megmézeltessenek. Az ilyen készülettel 2. 3. mért-földnyire is elvitethetnek.

Már Méheidet illy renddel elkészítvén, azt egészen voltaképpen lenem írhatom, de takaros-
 san helybe hagyva megmutathatom. A' Nap' fel-
 jövetelével állj szembe, és a' kasnak a' száját Nap-
 keletnek erányozván, balra egy kevéssé Éjszak-
 felé haggyad, hogy a' Nap, felkeléskor mindjárt
 jól megmelegítvén; dél után már hűvösbe árnyé-
 kozza, mikor a' méhek játszani indulnak. Ez az,
 minden aköz tudóktól jóvá hagyattatott helyhez-
 tetése a' méh-kasoknak, a' gyeptől szépen meg-
 nyesettett eleven földre. A' kasoknak pedig há-
 ta megé, bizonyos Sántz-forma hányásokat kell
 készíteni, hogy a' következő forgó szelektől fel-
 ne forgattassanak. Arra is reá vigyázzon a' mé-
 hes-gazda, hogy a' méhek olyan helyre le ne ra-
 kattassanak, a' hol felesen szoktak a' zöld-békák
 tartózkodni: mert azok is nagy ellenségei a' mé-
 heknek, és nagy ártalmokra vagynak. Lássuk ar-
 ról többet.

X. SZAKASZ.

A' Méhek' ellenségeiről, és azoknak eltá- voztatásáról.

A' méhnek a' daráson kívül is számtalan ellen-
 ségei vagynak, úgymint: minden tisztátalan
 állatok, ketske, fertés, juh, szarvas marhák, és
 minden földön járó szárnyos állat, kivéven azok
 közül a' lovat, és pávát, a' kik ha megnem en-
 nek is, szagokkal, ganéjlásokkal, vízelletekkel
 megháborítják őket. Illyenek a' házi, mezei szár-
 nyos egerek, a' kígyó, gyík, varas-békák, szita-
 kötő. lepke, hangya: mindenféle virágba járó ke-
 mény hátú szárnyos-férgék, bogarak, vagy a' tzin-
 ke, küküllő, fetske, veréb, tyúk, rétze. puija,
 moly, pilangó, hernyó. A' pók igaz sok kárt
 okoz.

Ökozhat a' hálójával a' kasban, de ha nem közelít a' méh-kashoz, felhelyen ne rontsd le kalibáját; kivált a' tarka kereszties póknak, sőt ha másutt találod is, tsináld szépen papirosba vidd a' méhesedbe, ennek természeti ellenkezése nagyon a' méh' halálos ellenségével a' varas-békával, és ez a' kis pók a' nagy bolond békát megölvén kertedből, kivesszi. A' varas-békának olyan szokása van, hogy nyáron valami eny-helyen fák, vagy füvek alá egy kis gödröt és a' föld színén, oda tojik, a' pók fellyülről mérgét reá ertzvéni, megöli. Végre nem kell a' Méhnek nagyobb ellenség az embernél. Izzattan se' magad ne mennj, se' más férjfit kivált betegest bé ne ertsz méhesedbe, és Afzszonyi-állatot Tavaszról fogva Szent Mihály napig, azután semmi bajtól nem félhetsz. Ártalmas az is a' méheknek, ha a' malomhoz, tsap-székhez, mészár-székhez, az útfához szekérút mentében vagynak. A' méhek mint tisztaságot, mint magánosságot szerető-állatok, ezeket nem fzenvedhetik, a' munkájokban akadályoztatnak.

A' tolvaj méheket a' jó Méhész megesméri ezekből: hogy fekete színűek; különösen zúgnak; a' köpübe, 's kasba, mint a' nyil, egyszerre bélopódnak; ellenben pedig az igaz lakosok pihenni szoktak a' kas' szájánál, de a' tolvajok igen idején, vagy estve igen későn, mikor már a' más méhek elűttek, a' kas körül tekeregnek, keresvén a' rést a' hol bélopódhassanak. Tolvaj-méh az is, a' mellyet haragjából egy Méhész, más Méhész' Méheinek prédálására küld. Tolvaj-méh lesz az is, mikor Tavaszszal Méheidet mérges füveknek mézbe kevert porával megkurúsolván a' közönséges kár-tételre helytelenül kibotsáttya. E' kettőtől még a' jó okos, 's tanált Méhésznek is gondot ad ám Méheit megőrizni. Tolvajt sza-

poríthatz a' roszsz herélés által, úgy a' helytelen tudatlan mézelés által, ha a' méz ellotsolódik: a' szomszédok egyszerében ott teremnek, azt felszedik, és ez az ő természetek, hogy a' hol tsak legkissebb mézet találnak is, azt ott nem hagyják. Ni a' gondotlan vígyáztalan, mitsoda megteríthetetlen károkat okozhat a' magad Méhesében? Tolvaj méh az is, mikor a' Méhek jól mézelnek ugyan, és van is elég mézek, de valami időnek változását megérezvén, a' tulajdon magad Méhe egyik a' másakra jár, öli, hordja, vesztegeti. Ha észre veszed, mellyik jár a' másakra, azonnal hints a' méhek közzé lisztet, vagy hamut, és vígyázd meg, hová, mellyik kasba megy, a' leszsz a' házi tolvaj. Azután egy kis vékony fa-nyáron süss meg egy darabotska szalonnát, 's azzal a' forró 'siros fa-nyárrsal, a' taútsán alól egy hüvelykes tenyérynire, a' melly tájjon a' Méh-Anyát tudod lakni, szúrd-által a' lépet hülön-külön helyeken kétszer, háromszor is, add tudtára, hogy kárba jár, megtsendesedik. Végre jó a' Tolvaj Méhet dísznó ganéj' porával is hinteni.

XI. S Z A K A S Z.

*A' Méhek' nyavalyáiról, és azoknak megés-
mértető jeleiről, 's Orvoslásairól.*

Noha a' Méhek' nyavalyájai az időnek külömb-külob- féle részeiben szoktak megtörténni, de a' Kanikulákban leginkább bajoskodnak e' következendőkkel, úgymint az *Anyatlanság*. Ha télen meganyatlanodott a' Méh, hogy elne veszzen, e' következendő elkészültt mézzel egy héten egyszer, 's kétszer egy egy kés' hegyen hintsed-meg. Mikor nyárban a' rajjal több Királyné kimegyen, fogdos ki belöle 2. 3. tedd tiszta szín-
méz-

mézbe, és szedd le az Anya-kupájában való hárttyát, és benne megposhadt méh-kenyeret, tégy hozzá veres virágú isóp-gyökeret, porrá törvén, és egy kevés jó-féle szeg-füvet, és gyömbért keverd-öszve mind egy pohárban. Nem tsak az Anyátlan méhet tsalogadhatod véle, hogy azt gondolja, néki hogy Anya van, egész az erefztés idejeig, a' mikor meganyasíthatod; hanem megkenvén fát, vagy kast, oda szállíthatod ezen mézzel a' Rajadat, a' hová színte akarod. Hogy Anya nélkül légyen-é valamelly Raj? Így próbáld-meg: estve későn menj a' kérdésben forgó kashoz, a' mellynek oldalát megkotzintván, tedd a' kashoz a' füledet, ha hallod, hogy a' méhek tsendes zúgással vagyok benne, bizonyos jele az anyátlanságnak. Ha pedig a' kotzintás után puska-por móljára egyszerre felzúdúlnak, akkor nintsenek Anya nélkül. *Avagy*, ha Nap-keletkor a' gyanús kashoz közelítesz, és ha látod, hogy a' ki-járó lyuk körül, a' zsupjától-fogva az alláig, szerte széllyel fuskósnak a' Méhek, bizonyos lehetfz benne, hogy árva ott a' Kas; mivel ollyankor az Annyok' keresében fáradnak. Végre ha alattok a' föld', vagy a' defzka-pad' színén holmi igen vékony, 's lágy só forma lép-hulladékok a' Kas' felemelésekor láttatnak, bizonyos jele, hogy ném Anyátlanok, de ha darabos, és apró lentse formának a' hulladékok, el-hihed, hogy a' Kas árvaságra jutott. Más az, az illyetén Anyátlan Méh, tsak két újnyi lépet sem tud rakni, hanem tsak here-lépet, a' mellyről az említett dirib-darabságok lehullanak. Az Anyátlan Méhket Istenben bóldogúlt Tsátsi György, hajdani híres Méhész a' Debretzeni földön így Anyasította-meg: egy két fljók Anya-méhet megfogott, a' Kast felfordította, annak oldalát megütögette,

hogy a' Méhek a' Kas' oldalára felgyülekezzenek, és a' megkívántató, mindenkor magával kézenlévő égett-borból, vagy pályinkából a' szájába vévén, azt fujta közzéjek mint a' füstöt, a' markában-lévő fiók Anya-méhet a' Kasba tette; s azután a' Kast ismét helyére visszafordította, és mintha magokkal nevelkedett Annyok lett volna, úgy elfogadták.

A' Méhek' *Meddőségének* lássuk a megesmérető jeleit: ezek ugyan büszkén járó Méhek, a' méz hordáshoz is hamar kezdenek fijasítanak-is, de csak ösz felé, és akkor is csak annyit, a' mennyi szükséges a' maga Kassa-béli seregeknek kipótolására. Azért leírásokkal az időt én sem vesztegetem; mivel a' meddöböl soha jó fajtát nem lehet várni; hanem mivel hogy öhövér szokott lenni, öszfel öld-meg, és pusztítsd-ki Méhesedből a' sárga bogarú Méhekkal egyetemben.

A' *Bádjadtságot*, vagy *has-szorúldst* csak a' nagy szárazság, és nagy hévség szokott a' virágok szük vóltához-képest okozni, mellyből nem csak ez, de még más nyavalyák-is származnak. Est-, és reggel tájban, ha a' Méhész a' Méhek előtt járkálván, látja, hogy bádjadtan szállinkóznak-bé a' Kasba, reggel a' nap' felkellével a' kívánatos harmatra ki nem rohannak, valóságos jele az a' rajtok uralkodó nyavalyának, melly a' felakadásban, vagy has-szorulásban se' mézet nem hord, se' maga nem eszik, ha valamit bé-szív; kifoly belőle a' száján, vagy a' Kasnál maga kioádja, melly által a' szomszédok tolvajságra is inadítatnak, a' méz' szagára oda menvén, felnyalja, és azt gondolja, hogy az ő szomszédja neki mézet szarik, rajta megyen, ez beteg lévén, elkergeti, megöli, és mézét elprédálja. Az ilyen bádjadtt Méhednek tsinálj korba-tziberét, szeg-füt,

fa-héjjat reszeli belé, szilva levet, komló virágot, hangya-tojást és mézbe törtt kénesöt, de azt legkevesebbet, törd-öszve jól gyengén; főzd-meg szappan-fü virággal, mézzel, ha meghül, edesít-heted azzal lotsold has szoruló Méhedet.

A' has-monést a' Méhek essős időben kapják, mikor a' virágok tellyesebbek, és székesebbek, már a' kis Mész jól is lakván, a' lábán való tehertől el is fáradván; ha hamar jó időre fordulván, megmelegszik, jól ifzik, akkor nem válogatván a' tiszta vizet, csak hogy ihassék, 's a' hasát el-tsapván, megfososodik; mellyben el is veszhet; ha nagyon erőt vészen rajta, de ha egy két nap tart, még más nyavalyáktól is az illetén erőttetéssel kimenekedik. Ha pedig rajta nagyon elhatalmazott; úgy orvosolhatod: kámforoséget-bort végy egy pohárba, tégy hozzá szerepseny-diót, Szent Ignátz' habját, etzetet, anist petresem gyökeret, kevés írósvajatskát, keményen keverd öszve, főzd meg, meghűtvén, ha nagyon izetlen egy kis tűzkorral lehet timporálgatnod, megkóstolhad.

A' Mész első megbűszködését vagy a' kötőlon maradt tojások, vagy pedig a' lépben ugyan kiköltt, de hátúljokkal vízfizafelé esett férgek okozhattak, a' mellyek magokat ki nem rághatván, idejek eltelvén megdöglöttek, és megbűszhöztek önnön lép-kamaratskáikban.

A' második rendbéli megbűszködését a' Méheknek, melly veszedelmesebb az elsőnél, a' gyakran zápor, ragya, és a' jég-essők okozzák. Az ilyen észre vehető bűdös Méhek' orvoslása ebben áll: a' bűdös Kast felfordítván, verje-fel a' Mész-Gazda a' beteg Méheket más üres Kasba, tegye az előbbeni helyére, a' hol harmad napig megmaradhat. A' melly lépet azon Kasban ma-
gának

gának tsinál, azt is vegye el tőle, és verje harmadik Kasba, tartsd jól szín-mézzel, és más jó egészséges Méhnek a' szélekről leszelt lépét szegezdfel néki, meggyógúl, és a' munkálodáshoz fog.

A' *Mételyt* a' Méhek a' nem folyható poshadtt, kék - színű vizek' italából kapják, és a' melly határokat a' jég-esső megrontott, azokon is megmételtyesednek. *Orvosság*: végy vas port, vagy tser.fán termett üres hernyó fészket, a' mellyik közelébb leszsz a' kezednél, vizes borban főzd-meg, hűtsd meg, megsózván azzal lotsold-meg mételtyes Méheidet. Ez is ragadó nyavalya; mivel tavazfíszal elkapja a' mételyt, lépeinek megpenyészedéséből is. Esmérető jelei majd azok, a' mi a' hasmenése, tsak hogy a' fosások enyvesebbek, nagyobbak, és feketébbek, hogy a' hová esnek, ott ráfázadnak, sokáig meglátzanak.

A' *Záporoság* a' Méheken nem tsak tökrágzaskor, hanem egyéb töltéses virágok' kinyílásakor is uralkodik rajtok, mellyeket a' Méhéfizek, Méh vesztinek is hívnak. A' midőn kibújnak lisztesen maradnak, akár harmad, akár esső érje, a' dekek, de kivált hátúljokra nagyon ráfázad, és szinte megvarasodik a' Méhen. *Orvossága*. Szedj egészfézen ki nem nyílt fejr-liliom, és tök-virág bimbóját egy jó öszve marokkal, vagy akármi töltéses virágoknak majd majd kinyíló bimbókat, és sós rósa-etzetben tedd egy tiszta edénybe, főzd-meg, ha nem elég etzetes hígítsd-meg ismét rósa-etzettel; és lotsold meg vele a' záporost, lehül róla: más külömben nem hord addig küzködik, míg elvész. Ez a' nyavalya majd igen egygyez a' tetvességgel, és talán abból származhat.

A' *Himlözés*, tsak a' Rajokat bántja, az egész testeken apró kóles kása forma sárga pettegetések tapasztaltatnak, szájok, és álla-kaptájok el-

elfzélesedik, szemek előtt álló két kis bototskájokat letsüggeszük. *Orvoslása* az, a' mi hasztorulásé. *Avagy* tartsd őket szín-mézzel bőven, mellybe tsuka-fogat, veres posztót kutya-borz', 's töviskes-difznó' porait ha kevertél, felgyógyúl himlős Méhed, lépeiben is lehet kivagdálni, ha mind nem is.

A' Bibirtsós Méhek aprók, és feketék, tsak here-lépet, de azt is igen keveset raknak. Ezt másként némezetséges nyavalyának mondhatom; mivel *a fortibus fortes procreantur* az illetén bibirtsos Méhek beteges; tsonka bonka, megromlott Anyától származnak. *Orvossága*: Déltájban doboltassék-fel más üres Kasba, benne maradván estvéig, akkor üsse ki a' Méhes-gazda a' gyepre, de távol a' többiektől, hogy ottan éjtszaka megmaradjon, hogy így más nap, a' melesleg-lévő Kasokba haza szálinkozván, ezek által, az azokban lévő Méhek megszaporodnak, az időt is híjában nem töltik. *Avagy*, Keress egy más egészséges Anyát, ama' hibást fogd-meg, és azt kettő szakasztván, annak toronyával kend-meg az egészségest, és azt tedd a' férgek közzé, elfogadják. *A' feldobolásról* alább fogok szollani.

A' Méshe megvakúlása tavaszszal a' fagyalfavirágtól, nyárban más ártalmas füvektől esik rajtok két, három hétig sinlödven, magoktól is kigyógyúlnak, de jobb rajtok segíteni akkor; mikor rakásra búvik, mintha fázna, a' Kasból ki nem jár, 's földre lehúl, nem mász, seggét felfordítja, szárnyát rezketteti: mert másként késő lesz, egy tartós eső néki jő, éhel is elveszhet. *Orvosság*: Kánforos égett borban imer gyökeret, levendulát, szöllő-veszszó vizét, eb-téj füvet, Rozmaringot, tömjént főzz-öszve, azzal lotsold-meg.

A' Mész megvetést az idő, szük virág, szük méz okozza, úgy öszszel, mind tavaszszal, nem bír-

bízában eledeléhez, toronkás fiait nem melegíti, éretlen korokban a' lép-skatulyákból, vagy már éppen eleyen korokban is kihúrtzolja, a' mellyről mondják a' Méhészek, hogy *magvetött a' Méh.* Az ilyen Méhén tavaszszal mézeléssel lehet segíteni, de here port keverj közibe.

A' Méhek' nagyobb nyavalyáihoz, tartoznának még többek-is, mint az essős időben tartó tsömör, két szomszéd Méhkának egygyik a' másikkal lábón állva való veszekedések, mellynek a' két Kas' közébe, ha fekete ürmet, tziptust, vagy levistikumot nem tennél, meg is öinek egymást, s' más efféle betegségeiket bizzuk a' füvekben s' fákban fekvő erőkre, mellyeket az okos Méhek önként megkeresnek.

XII. S Z A K A S Z.

A' Méhek' munkálkodásiról, s' fajzásiról.

A' Méhek a' miből építenek, a' matériálé majd nagyobb részént velek kell lenni, a' mint egynehány szempillantások után látjuk, hogy valami ragadós mézgával, mellyet fákról, s' fűvekről gyűjtenek, a' Kast először megsepervén, annak falait símán megvakolván, mindjárt a' Méhek leg-első épülete, vagy is lép fonkolya tűnik szembe. A' lép fejt pedig nem egyéb a' tiszta viasznál, a' honnét világos hát az, hogy a' viasz mézből lesz, nem pedig a' méh lábokon hordott holmi egygyet másból, hanem a' valóságos magoknál-lévő, s' leg-jobb szín-mézből készíttik a' lépeket. A' mézet a' Méhek' a' virágokban készen soholt se' találják, hanem a' viragok' hordotskáikból valami édes nedvességet szívna-ki, és azt az alatt míg haza jutnak, gyomrokban méznek el-készítik. Hordanak mondom

az ő lábokón, vékony forma matériát, a' mellyből szaporítanak is, és magokat is táplálják, de abból nem csinálnak lépet, sőt inkább azt, a' már előre elkészültt lépekbe rakják, a' mellyet islőgnak, Méhkovásznak, parasztosan Méh-kenyérnek hívnak. Már a' melly pintze kamarába akar szaporítani, a' Méh abba mintegy kosárba fészeknek hord Méh-kenyeret a' fenekére, és oda tojik, a' tojását üli, melegíti, míg ki nem pattan; lesz belőle egy kis fejér, szederjes színű fajt-féreg forma Méh pondró, a' mellyet osztán a' kotlós Méh körül-rakván mézzel, és meg-növése ideig tartó elegendő Méh-kenyérrel, fellyürül bé-borítja viaszfal, hogy az ott járó Méhek meg ne tapodják, és ott szépen meg-szárnyosodik, ha benn nem fül a' burokjában. Innen bizonyos az, hogy nemzõ port mézzel, és vízzel, olzve-gyúrván, eledeleire a' Méh-hernyótskáknak fordítják a' Méhek.

Lásuk végre mimódon készülnek az eresztéshez, és mitsoda renddel rajzanak. Szent György nap után a' jó Mag méhek az eresztéshez készülnek. Azért a' Méhedet ne sokat piszkáld, ja' tisztogatásban-is igen vigyázó légy: ne-is fordítsd fel nagyon a' Kast szájával fel felé, hanem csak annyira, hogy az el-húllott Méh-kenyeret, mellyet, a' hangyák, és más férgek meg-lepnek, le-seperhesd, a' Kas' szájja elejét tisztán tartsad. De ha bizonyos okokból meg-akarod őket nézni: dél után három, négy óra tájban leg-jobb, mivel a' Méhek-is a' dologtól, 's melegtől el-bájadván, tsendefésében vagynak, és a' begyek-is tele van. Ha már látod, hogy *borítottja vagyon*, a' Méh-fzeknél annyit tészen, hogy már az Anya-házai közzül, mellyek a' lép' széleire, hol egy hol kettõ, mintegy juh-tsetse fel-vagynak ragasztva, és rakva, az ilyenek közzül mondom, némelylek

meg

még bé nintsenek rakva, hanem csak valami erős forma lép vagyon benne félíg formán, de vannak olyak közöttök, a' mellyeknek felső részek is bé-borított.

A' melly Kas Méhednek ilyen béborítottja vagyon, az legfellyebb nyóltz nap alatt erefzthet, ha a' rofsz idő nem hátráltatja, első rajt, másodikat két hétre, harmadikat harmad napra, negyediket, ötödiket, úgy fordúlhat minden másod napra.

XIII. S Z A K A S Z.

Az Erefztést, vagy Rajzást miről lehet megismerni, hogy mikor, és mennyi időre lehet sen az első Rajt várni és hányat.

Mikor az Anya-méh, a' lép rakást megrállítja, már-már az erefztéshez készülvén, a' lépek' elein, fok mintegy vékony és hofszas mogyóró formányi Anyaházak rakattattak; már a' mint említettem némelly részét bé-borítja, némelly részében pedig, valamelly savóhoz hasonló forma nedvesség látszik, el-hihed, hogy el-közelítet az erefztés' ideje, ha a' kasban a' lakosok-is annyira meg-fokafodtak, hogy a' helynek szük vólta miatt, a' heverni nem szokott méheknek egy része, hogy a' dolgozóknak akadályára ne legyék hívalkodni, és tsorogni kéntelen. Ha a' kasban annyi gyűjtemény találtatik, hogy az új fajzat abból meg-rakodhatik; bizonyosan új Rajt várhatfz, és akkor el-menetele előtt három négy nappal magát a' régi Anya-méhez tsatolja, mellyet barnás sárga színéről meg-külömböztethetfz, a' mint a' 94-dik Esztendőben írt Pesthi Kaleudáriomban is emlegettem.

A' jókori eresztés kezdődik Orban' nap táján, végeződik Illyés' napja-fele, noha Augustusban, sőt Septemberben-is látunk tsiri-biri Unokarajokat, vagy a' tavalszal hátra-maradtakat, a' kik Aprilisban Heréket nem neveltek, holott a' Herék egyedül azért tenyésztetnek, hogy a' munkás méhek' fajzásit fel-neveljék. Mikor már a' méhek a' nevelő dajkákról szorgalmatoskodnak, igaz jele az, hogy a' tsetsömök is fognak következni. A' Here-fiasítást, és a' Méh - fiasítást a' lépek', szélein meg-ésmérhed: mert a' Méh-fiaké színültig van a' léppel, de a' Heréké kiül mint egy borsó. Némellyek, ha látják, hogy a' Herék nagy számmal vagynak a' kasban, eresztéskor mindjárt, mások még előtte kezdik ki-tisztítani a' lépekből a' Heréket, egy éles késsel színültig le-vágván szélessen, a' mellyeket a' munkás-méhek a' kasból mint valami dögöket ki-hordanak. Jó ugyan az illyetén Herézés, de mások ismét ki-hagyják költeni, hogy a' méhek kedvekre bújalkodjanak a' Herékkel, tsak akkor vagynak nékik segítséggel, mikor a' méh maga kezdi ki-vernü, úgy hogy már o'sonna után a' kas' szélén olyan tsomó Here rajzásokat mint a' két öklöd meg-láthatsz, a' mellyeket, mivel fulánkjok nintsen, ott kezdeddel meg-ölhetsz.

Ha pedig a' Herék nagyon meg-lépnék az Anya - kas - méhedet; fogdofs meg belöle egynehányat, dörsöld - öfzve, ábrázatodat, kezedet kend-bé véle jó, dobold akár más kasba, akár ha bö a' kas; annak az oldalára, a' vén fekete lépet szeddkü viaszna; mert mézet ugyan nem kapsz, azt-is meg-nézheted, ha van-e Anya? És így a' vén méhből: egy fris újjat tsinálsz.

Még minekelötte a' Rajokról kezdjek szölni, és azoknak bé-fogásokról, eat az egyet a'
méh'

méh-szaporodásról meg-jegyzem. Egy kas Anya-méh, ha az idő szolgál; egy jó méhes-gazda kezében szaporodhatik tízre. Azokat ugyan mind magokban gondoltatván; Anya-méhnek meg-nem hagyhatod, hanem ha jó mézes-gazda kívánsz lenni: ne sajnáld fáradságodat a' méhek körül, vedd hízóba útol éri a' többit, és így jó fajta Méhre szert tehetsz: mert másként a' telet ki nem állja. És így próbát-téven, hogy télben ne bajoskodj véle, Őszel vedd hízóba, a' szegény rajt, az-az: szent Mihály nap tájban, tzelodat azonnal el-érted. Látsuk meg hát a' Rajok' mi-voltát.

XIV. S Z A K A S Z.

A' Rajok' nemeiről, és azoknak bé-fogásairól.

A' Rajok négyféléiek: úgymint az idején-való Raj, melly néha Aprilisban vagy Májusban ereszt, a' honnét-is idején való Raj a' neve: mert a' rendes rajzas idejét meg-előzi. Ez az idején-való eresztés mitsoda okokból származik, azt én nem vitatom, hanem tsak azt mondem, hogy az ohos méhes-gazda, a' ki a' méhek' zúgását es-méri, meg-tudhatja, mellyik Méh-kas fog ereszteti illyetin idején-való Rajt: mivel a' Rajzás előtt-való napokban a' kasban valami látsú, de még-is a' levéli-béka' szavához nagyon közelítő tartós sípolás hallatik. A' melly sípolás mennel inkább-meg-inkább hallatik, annyival bizonyosabb az eresztés' jele. Ha ez a' sípolás az eresztés után még tovább-is hallatik: bizonyos jele a' majd utánna következendő Rajoknak, a' mellyek igen jók szoktak lenni; mivel egész tavasztól-fogva éppen Őzig a' mézelésre elég időt nyernek magoknak.

A' második rend-béli Raj, mivel igen kényes, és öt, hat, hét, néha tiz fontot nyomó számos néppel-is gazdag, tehát annak bé-fogását rövideden itt le-írom. Mikor már ki eresztett az első Raj, ha csak igen magasan nem jár; soha se' erőltessd a' hamar meg szállásra, hadd járja ki magát, míg valahol meg-tsopartozik, azután az a' végre el-készített tiszta kast vévén, tiszta szalmával fűsöld ki jól, úgy hogy a' kas fel-melegedjen, és a' fűst által-járja, azután Méhfűvel dörgöld meg belől mindenütt, tzitrom fűvel-is jó; ha egyéb nints: híntsd-be sós etzettel a' szádból méhészeisen, de akkor ne pipázz, azután a' kasba tsinalj kereft-fát kettőt, hogy egyik a' kas tsútsától, mintegy arasznyira, a' másik alább azon egy tenyérnyével kereftbe esék, a' kas' szája pedig ezen kereftnek negyedére, szinte kellő közepére hagyattasék.

Már az ilyen kasnak az allyát veres posztószéllyel vond-bé, még jobb vólna, ha a' posztószélhez egy tenyérnyi gyólts-is varva vólna, a' melly a' kasban belől van, affelől azután tartsad alá éppen a' Rajnak a' kast, úgy hogy a' függője a' Rajnak már akkor-is a' kasban légyen, egy-szerre rázd belé, ha a' fát nem rázhatód-meg; holmi ágból tsinaltt seprútskévélf piszkálgasd le serényen, elsőben fűst nélkül, ha nem akar le-szállani; tégy oda, a' hol a' Raj ki szállott, egy zöld levelét a' Leviflikomnak, azonnal ott hagyjak, mikor már bé-sepattered, vagy ráztad, állj killjebb akkori helyekből, de a' kast le-ne fordítsd, hanem fel-felé szájjával, a' hol látod, hogy még vagynak tsavargó méhetskék, hadd menjenek belé, és egygyet, kettőt a' kezedben rajta kerekbe fordítván, mintegy fél. oldalaslag tartsd még egy kis korig, a' kast alább-alább a' föld' színére ereszt-

eresztvén, a' kas' szája' szélét tsak hakkal, szép tsendelsen fordítsd fel a' kast. Ha tsak ugyan még-is maradnának azon helyen holmi szállangó méhek; a' hová a' Raj szállott vólt, fő-képpen ha más Raj ki-jövetetelétől-is tartasz, soha se' tzi-frázd, a' kinn szédelgőket süstöld-bé, és akkor mindjárt vidd a' Méhesbe tedd az álló-helyére, ha akarod ott hagyhatod estvig.

Ha pedig a' kasból újra egészen kiszáll; vagy arra, vagy más helyre, rázd bele a' kasba, fujd - meg tiszta vízzel, meg-marad, tsak nézd-meg; nem esett-é-el az Annya? Meg-láthatod pedig könnyen: mert akármi hirtelen esék-ki közülök, soha sintsen ő tiz, hús bogár nélkül, sőt meg-kenvén kezedet ahoz - való füvekkel, mikor tsak magát a' Méh - anyát ki-fogod, akkor - is öt, hat mászkál a' kezeden, sőt ha akarod; mind az egész Rajt kezedre szállíthatod, és úgy a' kasba az Annyát belé - vetvén rázhatod.

Ha tsak ugyan még is a' meleg miatt kinn tovább is magát akarná szellőztetni, lotsold-meg, és vizes kezeddal sodord meg a' szárnyát, meg-szégyenelvén magát, azonnak seregestől a' kasba takarodik. Ennek a' rendes ideje Szent-Iván nap előtt szokott leghafznossabb lenni: mert hová későbbben esik-meg a' Rajzás, annál kevesebbet bíz-hatsz hozzá. A' jel itt ez: ha a' sejt táblákban a' Méhek' fészkei láttatnak, és a' sejt lépben mak forma Anya-méh házak-is vagynak, (a' mint már többször is említtem) bizonyosan eresztének, ha valami szerentsétlenség nem éri őket, melly miatt (a' pedig egy éjtszaka is megtörténhetik) a' méhek a' tsetemöket a' kas' fenekére dögölve alátaszítják. Ez idő' tájján tartozó kötelessége a' Méhésznek, hogy reggel 8. 9. órától-fogva, dél-után ni 3. 5. óráig talpon légyen. Mikor már a' méh-

nek

hek estve reggel a' kas' száján seregelnek, kivált a' meleg éjtszaka után ha kevés bogarak láttatnak a' kasba ki 's bejárni, és azután a' kas körül szokatlan sokaságú méhek zsibonganak, vagy ha már annyira megyen a' dolog, hogy a' méhek sebesen kireppennek, és mint nyúghatatlanok, meg mindjárt visszarepülnek, igaz, és tsalhatatlan jelei az erefztésnek.

A' harmadik rendbe tartozó raj, a' *másod raj*, melly ha jó akar lenni legfellyebb nyóltz 's kilentz nap múlva az első raj után kiver, és sokszor a' sok Anya miatt két három tsomóban is telepedik meg, a' mellyért a' kasba ütni is őket igen bajos; de azért a' második erefztésből ketőt, a' harmadik erefztésből hármat, négyet is együvé fogj: mert ezeket is meglehet egygyeztetni, a' mint alább megmutatom, és még Mag-méheknek is alkalmasok lesznek.

Az utolsó rendbéli raj, a' *rajnak raja*. Ez rend szerént igen nyomorúlt szokott lenni: mert későn erefzt, és az illetén fiatal raj ritkán lehet léges, azért (a' mint már többször is említettem) jobb, és hafzosabb őket a' rajzásban megakadályoztatni. E' pedig így megy végbe: megvizsgálom a' kasokat, minekutánna az első, második, harmadik rajokat elerefztette; és valahol here-félszkeket látok; azokat jóéles késsel szokás szerént felvagdalom a' borítékjokat. Ezen a' Méhek megszeppennek, látván, hogy a' herék rakásra öletnek. Más nap nagy tsendesség következik a' kasban, és a' megkeseredet Méhek a' megöletteteknek kihordásához fognak. Míg ebben foglalatoskodnak: letesznek a' rajzásról, és az Anya-méhet, a' mellyel útnak akartak indulni, megölik; mivel így se' vezérjek, se' dajkalkodó heréjek nem lévén, ők is szorgalmatosan a' mézeléshez fognak a' köz hafzonra.

Ezeket az unoka rajokat, úgy a' harmadikat, negyediket, ötödiket azoknak nagyságok, kitsinységek, és az időnek mivoltához intézzed: ha sovány idő van, kisdéd rajat, egy jó kasba üthetfz kettőt, hármad, jobb ha egy jó rajod lesz, mint a' sok tsiri-biri, semmire valók, a' mellyeknek se' mézek, se' viaszok' hasznát nem veheted.

Mivel a' Méh.tartásban nem a' költség, hanem a' szorgalmatos gondosság folytatja a' gazdagságot; a' hozképest (noha a' Méhéz' kötelességét egyáltalában majd mindenütt emlegettem) itt még egy kevéssé a' rajok befogásába egyeledem, hogy a' Méhész az elől-adott rajbotsátás' jelenségeit észében tartván, vigyázzon, ha az Anya-méh megszáll a' Kasz reá kell borítani, a' Kas tetejére pedig egy kopott kalapnak a' sajtját, erre a' karimára a' raj egyszerre megszáll, de ha az Anya-méh elvész, a' raj visszamegy a' régi Kasba, és vagy más Méh-anyaival fog-újjonnan kiindálni, vagy benne marad örökre. A' szemes, bátor Méhész a' széllyel-való rakás tsumók között az Anya-méhet kikeresi újjával, azt a' Kasba béteszi, és így az egész Méh fogást is elvégezi. Sokszor minden rázás, söprés nélkül egy kis bárány örömmel a' Kasba lehet hajtani. A' befogással nem kell sietni, míg a' raj meg nem tsendesedik: mert a' több Anya-méh van a' rajjal egynél, a' várakozás alatt a' Méhek öfzve bekellenek, a' szükségtelen Anyát eligazítják, 's nem is tanátsos az első rajokat egy Kasba venni.

Ha egyszerre több raj rohan-ki a' Kasból, a' mellyek külön szakadva jönnek-ki, vagy a' levegőben öfzve-keveredtek, tsak azt várja-meg a' Méhész, míg az első tsapat valahol megállapodik, és az abroszszal takarja-bé, hogy a' másik tsapat tal öfzve ne keveredjen. Ha pedig már megkeveredtek,

redtek, nagy Kast kell nekik adni, vagy miha-
lyen ebből a raj fellegből valahol egy Kasra való
megtelepedett, azt fogja-bé, és vigye békötve jó
mezőre, és hagyja ott. A' még a' levegőben 'sib-
bongó részek, egy másután ugyan ott megtele-
pednek ezekkel, és a' következendőekkel is,
mint az elsőekkel úgy kell bánni.

Egyszerre öt iz-béli raj zavarodott öszve, és
mind az öt egy magános gallyon szállott-meg:
kényszerűségből a' Méhész öt óráig várakozott, míg
mind megsendesedtek akkor a' gallyat lefűre-
szelte, tsendesesen a' gyepre letette az egész Méh-
tsomót, körülötte pedig öt üres Kasokat a' föld'
színétől felemelve helyheztetett, így az öszve ke-
heredett rajok öt részre oszlottak, a' kelleetlen
Anyákat megölték.

A' Második, harmadik, és egyéb tsiri-biri
rajokat mindjárt ereztéskor jobb megegyeztetni:
mert ilyenkor a' Méhek megegyeznek: de a' má-
sodik, és harmadik rajokat keresztfára nélkül va-
lo Kasokba kell ütni, meg kell várni egy kevéssé,
ha a' raj a' dologhoz fogott-é? vagy elkészül (a'
mellynek az a' jele, hogy vele több van egy A-
nya méhnél) ha látom, hogy elkészül: mind en-
nek, mind pedig a' megegyeztetendő kasoknak
fenekét bekötöm, arnyékos helyen fejjel mind
alá fordítom, és estvig ott hagyom; estve pedig
lábra állítom, hogy felmenyjenek. Azután a' kas
mellét a' szaporítandó kasnak, körüléivel egy
megegyező gödröt ások és erre tsendesesen reá
tészem az erőtelen raj Kast, keményen megütöm
a' Kas' fejét, hogy egyszerre mind a' gödörbe húl-
janak. Ugyan akkor az üres Kast elkapom, a'
másikat a' gödör szájára állítva úgy hagyom. A'
Méhek félóra múlva a' fölyül tett Kasba felszáll-
ván, öszve-barátkoznak. Míg az ereztésnek ideje
tart,

tart, addig adjon a' Méhéíz Anyátlannak; mert azután nem lehet rajtok segíteni. Az Anyátlan Méhekről már szóllottam oda fellyebb a' Méhek' nyavalyáiban.

XV. SZAKASZ.

A' Rajzás után a' Méhek' gondviselésére még mi kívántatik, hogy hasznos legyen a' Méz-szüret.

A' Méheidet Orbán nap tájban (a' mint említettem) igen megtudhattad, mellyik mennyit, és mikor fog erefzteni, a' már akkor látzó Anyaházról, de, ha azután még, se' Medárdusra, te' szent László napra nem rajzik, baja van, bizonyosan elhiheted, a' mellyet így próbálj igazítani: ha látod, hogy Anyás, és bogaras eléggé, fogd-el elsőben a' munkától, egy héten tartsd bezárva, két, három nap alatt is rá gondolja magát a' heverésben a' szaporításra.

Ha pedig a' rajja kéfzen volna; de az vagy igen Anyás volna, vagy az alkalmatlan essős idő miatt ki nem merne jönni; lotsold meg juh téjjel, vagy: szedj egy tsemó tojasos hangya bolyt, vagy fézfket és apródonként szod a' lépe közé erefzteni-fog. Ha pedig meddö találna lenni, hagy békét a' mint fellyebb is meg írtam.

De azon-is meg-ne ütköz, ha a' várt időre mindjárt tavaszal nyakra-főre Méheid nem erefztenek: vagynak ugyan olyanok-is, a' kik sokszor erefztenek, a' tavalyi lép' igen kevés fel-fogásával, igazításával, újjításával: vagynak azomban olyanok-is, a' kik, míg a' Kasokat új léppel tele nem rakják, addig nem erefztenek, és míg a' rajokat-is jól meg nem dolgoztatják, és az illyetén

tén Méhek igen jó fajták, ha keveset eresztnek is, nagyra kell betsülni.

Ha azon mesterkedel, hogy csak szaporítson, tselekedheted, hogy hatot is ereszt, csak hogy osztán reá vigyázz az időre, és néha mézéd - is, még annak a' rajja abban az esztendőben unokával dítséri s közöni szorgalmatosságodat. De még a' Pár - raj - is meg - ereszt kevés segítséggel: az ugyan már igen szegényen marad, ki kopván a' hordani - való időből, hanem ha fajtájára nézve meg - akarod tartani; segítsd - fel míg a' dér le nem esik, mert azután soha a' Méh. méz lyukat bé nem borít, se' nem hord, hanem csak élődik.

Addig hát míg a' dér le - esik, vedd hízóba, két hét alatt annyira meg - javíthatod hogy télen semmi bajod nem leszen a' tartogatásával. Melly így megy véghez: az olyan szegény forfú Méheknek szedd le a' szélső üres lépeit két felől, és azok helyébe más Kasokból a' horgas késsel szedd mézzel teli lépeket, és kivált vese lépet, szegez a' sejtés Méh kassába, harmad nap alatt oda forasztja, a' mellett mind addig reggel és estve mézéd, míg látod, hogy a' maga régi lépei közt is van már borított lépe - méze. Mikor az eresztés jó divatjában van, hat, hét raj is öszve száll, akkor készíts Kasokat, és oszd fel egy egy Kasra a' menyit gondolíz elegendőnek lenni, hagyad ott, rakd a' Kasokat egy más mellé; éjtízaka eligazítják ők magok dolgokat, csak hogy más nap jókor reggel nézegesd meg és hord külön - külön mindeniket helyére, vagy pedig ha már egygyik ki bortsátott, és a' másik is ugyan akkor akar eresztetni, egy abroszszal kösd - bé, és fogd bé elsőben azt, a' melly eresztett, és azután eresztess a' mássikkal rendre. Ha pedig igen sokat találna eresztetni a' Méh; az utolsó kicsiny rajok -

nak öldösd - ki a' Méh - annyára , hintsd a meg
salótromos vízzel , vagy káinforral , nem ereszt.

Szent István Király naptól - jogva Egyed na-
pig , a' lyukas kasokat , ha veszfőből fonattattak ,
meg-tapasztasd , a' kijáró száját csak annyira
hagyasd , a' mellyen egy Méh bátran ki járhas-
son. Most kezdik a' Méhek a' heréket ölni , a'
Méh darásak pedig a' Méh-kasokra jární , mint
tulajdonokra , a' izelek-is nagyobbban fújnák , a'
tágos lyukon fok gíz gázt hordanak a' kas-alá a'
tágos száján. Ha pulzta földön tartod őket , szo-
rofsan tsináld - bé , tömd körül földdel , ha desz-
kán , marhaganéjjal tapaszt - le Pipával , vagy
akármí füsttel ne jári a' mehesbe , mert azzal
betegséget okozhatz nékik. Tégy nékik valuba
fős vizet , és abba hányai apró veszőket , vagy
nád szálakat , rá repülvén , bele ne fúljanak ;
már most szükséges a' só a' Méheknek , noha a'
szózás felől fokféle az értelem. A' kik deszkán
tartják , azok lágy só tésznek alá , mások borral
lotsolják , és lágy sóval hintik bé. De talán a'
valuban jobb a' sós víz ; mert a' mikor nékik
teszik , meg keresik. Mások ismét egy kis tsu-
porban Isópot , 'Sályát borban jól sózva szoktak
főzni , és azzal meg - lotsolják , főzodik - is , tisz-
tál - is.

XVI. SZAKASZ.

A' Méhek' ki - dobolásának módjáról.

A' ki dobolásnak ideje tart egész tartó felsza-
badításig , a' melly Egyed nap tájban esik.
Annak módja : mikor a' Méhed jókor az ereszt-
tést el - végezte , és ha jel - tisztítván Lörintz napra
tele hordta a' Kast léppel , mézzel , azután úgy - is
teak heverne , dobold fel , vedd - el a' mézét és
hord

hord magának annyit, a' mennyivel kitétel; így az Anya-kas Méhedből egy új rajt tsinálsz.

Magyar országon így szoktak a' dobolással bánni: mikor annak ideje el-kövérekezik, egy más sorjában vermetskéket, vagy is gödrötskéket tsinálnak, a' hányra szükségek vagyon, a' Méhes-kafokat tsúttsával le felé fordítván az egy arafznyi vermekbe belé-botsátják, más üres Kafokat, azoknak a' szájára helyheztetvén, ruhákkal körül-kötvén, az alsó Kason lévő lyukon által, egy kevés, valamelly rothat-fa, vagy rongyból tsinált füstöt belé-fújnak, és így a' Kasnak mind addig veregetik, míg a' Méhek a' felső üres Kasba jel nem takarodnak. Az illyen új Kafokat, a' mellyekbe a' ki-dobolt Méhek már fel-szállottak; azt előbbi helyekre vízszá-helyheztetik, de a' tele Kasból ki-szedett lépes mézet, ha fiasított, lépei is vagynak. Azokat abba a' Kasba, a' mellyikben vólt, fel-szegeznek, vagy más üresbe. Ezt a' dobolást igen tsinosan, és nagy hamar-sággal tizen-egy-két óra tájban, mikor a' Méhek a' mezőn legelnek, a' Mész bogárral kevesebb bajok vagyon; mivel a' fel-dobolt Kasnak helyére addig, míg a' dobolás tart, egy üres Kas tesznek, hogy a' több munkás Méhek nyakán ne alkalmatlankodjanak. Az illyen ki-dobolt Méhek-ből igen jó fajták lesznek. Sarlós B. Alszony nap után, akár vén, kettőnél többet nem erefszvetnek vélek, hanem le-tsetselik jókor 's fel-metelik a' hére-lépeket a' már meg-mondott mód szerént, hadd gyűjtsenek télre eledelt. Ha pedig a' tenyészésen alább nem hagyvának (noha néha ezek a' késeiek-is jók lehetnek, de a' ritka szerentse) akkor kevés Tziprust, eb-téj-kórrót borban megfőzik, 's avval gyengén meg-párolják, el-felejtik a' fiasítást, mézeléshez fognak; Az igaz, hogy

a' Méhek három, négy hétig. bóldog időben a' rajokkal az erefszésre készen vagynak, es ugyan annyi időre meg is tudják magokat mézelní: de bezzeg két, három hét alatt el-is veszhetnek ám a' roz' időben: kivált a' melly határom fok első, ragya, jég-efsők, minden harmat nélkül-való éjtszakak, nappal pedig hévségek járnak, a' virágok meg-fonnyaziatvaaa, mézes esztendőt akkor nem várhatunk.

XVII. SZAKASZ.

A. mezők meg-ragyázásának esméretéről.

A' mezők ragya által romlottnak mondatnak akkor, a' midőn az úgy nevezett ragya - szél, és nap-nyúgott közül támad, melly a' tsalának, vad-kendernek, 's egyéb füveknek hegyit meghervasztja. Ragya - első által is nem tsak nappal, hanem még éljtszakákön is a' mezők hasonlóképpen meg-ragyáznak; úgy az ártalmas ködök is hasonló galibákat okoznak a' munkás Méheknek: mert az illetén időben a' pékok fok keleptze fonalakak fonnak a' virágok közt, melly miatt a' munkás Méhek szabadon nem járhatnak veszedelmek nélkül, míg valami hasznos esők, és északiszelek által szellyel nem szaggattatnak, ahoképest illetén tájban is hasznos lehetne a' Méhekkel-való vándorlás ha alkalmasabb helyre által tétetnének.

XVIII. SZAKASZ.

A' Mehéjzeknek a' Méhekről-való Tudományokról.

A' közönséges értelem szerént, háromfélek: úgymind Ősi, tanúlt, 's maga szerzette Tud-

domány, Ösinek nevezzük azt, a' melly jegyzései, vagy tapasztalásai voltak, vagynak most is, és lefznek-is egy formán minden-féle Méhészeknek, még is sem a' volt Méhészek, sem a' mostaniak okát nem adhatják, miért kell annak a' dolognak úgy lenni: és nem másképpen, hanem csak hogy a' Méhészektől hallotta, példának-okáért: ha az Anyaméh le-esett az ereztésben a' kast reá szoktak borítani, és a' kas-tetejére egy kopott rossz kalapnak, vagy süvegnek a' fajt-kariáját tenni. Ezt a' Méhek akár minek gondolják lenni, mi nem tudhatjuk. Elég az hezzá, hogy a' Raj a' süveg-karimára egyszerre le-száll, és az Anyaméhnék szavát meg-hallván, alább-alább mégyen, még éppen ahoz nem jut.

A' másoktól tanúlt Tudomány, hogy a' mit mások tudtak, és meg-próbálták, a' ki méheket akar tartani elsőben, ő-is tanulja-meg, de azzal meg ne elégedjék, hanem magától-is szemeskedjék; mert még sok titok fekszik el-rejtve a' természetben, a' mit jónak lát, fordítsa a' méhek hasznára, 's magának könnyébségére idővel. E' légyen tehát az a' maga szerzett tudomány.

Innét a' Méhesekben ártalmas tartani e' következendő fákat. 's fűveket, ú. m. Fagyal-fát, Kőrös, Ketske-rágó fát, Nyír-fát, Kutya-fát, mindenféle Gyöngys-fák, a' Körtvély-fán kívül, a' Méhet magtalanná teszik. Ellenben a' Hars-fa, Ákátzfa, Fenyő fa orvossága a' Méheknek. A' fűvek között ártalmas a' virágzó ruta, Puszpáng, Anis, Tuba-rósa, Kék-léliom, Tulipánt, Maghagymák, a' földi tökön kívül minden tökör-fark-kóró, eger-fark-kóró, és még többek. Ezek helyett jobb és egészségesebb, a' Méheknek a' Narzissus, Levendula, Sállya, Isóp, Ménta, Istenfája, femi pedig hamarébb meg nem rontja a'
Mé-

Méheket mint az Afzszony, kivált a' Hó számos, ha a' rajt kasha úti, a' Méhes-kertben tsúfva mázkálván, ott gyomlál a' Méhek' tanyája körül. Ez ugyan fokoknak tréfának látszik, de nem úgy van a' dolog: mert fák', virágok' elfzáradásával is a' tapasztalás ezt fokszor már igaznak találta.

Vólnának még az illyété dolgokról némelly jegyzések, a' mellyekről ifjabb elztendeimben tellyes meg légedéssel a' kezemen forgott könyvekből olvasgattam únalmas óraimban; de azokból egynek kettőnek említése legyen most elég. Illyen a' minden-féle vízzel óltott szén a' beteg mehek orvoslására, ha a' tört szénből, gyújtóvány fábút, koriándromból, ezer-kis-jó-füvet *Centaurid t*, sós borba, vagy etzetbe hozzá tévén, minthogy tisztulás kedvéért azon kívül is a' méhet sós etzettel kell lotsolgatni.

Ha tehát a' Hóldnak két ujságát valamelly vaszka méhed el-érte, és nem javúl, de ugyan tsak nem is javúl ám meg, ha írósvajas pogátsával tartod is, hanem akkor füstölj fel két alá-valót, nem ganajjal, mert annál jobb a' vén fákön, kivált a' tölgy-fán termett gomba füstje, és nézdmeg a' kettő közzül, mellyik rofsznak a' lépe kegyesebb, arra a' másikat ki-fzedvén; a' mi lépetskéje van úsd-rá, és zárdbé tsak egy nap is, hadd fogadják-el. Ha az alatt öfzve nem békelnek, lotsold-meg a' szúrokkal-való füstölés után édes Juhtéjjel, öfzve szokik. Ha pedig öfzve nem szokának, jéle az: hogy több Anya-méh van egnél a' Kasban azért tovább-is tartsd zárva őket, még meg-ölik egyik Méh-anyát, ki-választván ök a' jobbikat, ha szinto femmi mézek a' léppen nem vólna is, nem kopálnak, mert egy éjtzaka is úgy meg-töltik a' begyeket, hogy öt', hat nap, ha mindég eső esnék is, éhséget nem fognak szenvedni. A' tanúlt

nült Méhészek az illetin öszve - házósításokban a' fölösnek - való Méh. anyát ki - szoktak fogni, addig öszve fem verik. Ha már egymást el - fogadja, tégy egy tsumó Bakkórot a' kas alá, meg - épül, és jó. Anyaméhed lesz a' két roszból, a' mellyek Öszre úgy is el - vesztek volna.

Másod ismét édes gyökeret, medvetalpú tövis gyökeret, 's llya' - levelét, Vénus' hajának gyökerét, lenre fel - futó Aranyka gyökerén termő tsumótskozásokat, szőlő - vefszőn termő leveles kacsot, mellyet a' vintzellér Mátka - kóknak hív nem fejér, hanem fekete Ruta - levelet borban jól megszokták főzni, és egy kis lót vetnek bele, le - szűrik, két, három esztendeig - is el - áll, és ezzel öszve - vert méheiket meg - lotsolják. Lás erről a' méhek' nyavalyáiról többet az *Anyátlanak* meg - orvoslásában. Erefztés előtt a' Méhek' főzésát sokan szükségtelennek tartják, mivel a' jól - tévő természet Tavaszal az ő fajzásokhoz elegendő lót ad a' fáknak 's füveknek tsipos nedvességeikből, a' minémü a' szék - harmat, üröm, foska, és más eféle virágokból addig még a' mézeléshez fognak, akkor már (a' mint másutt is említettem) bőven valuban sós vizet tarthatsz. Szurok két, három helyen magassan a' fára fel téve mindétig légyon, hogy a' nap meg - süthesse, a' Méh annál könnyebben meg - rághassa, és majd minden hétben szurokkal gyengén meg - is füstölhed őket reggel. kenyér ebéd tájban.

Végre látsuk meg a' méhek' betegségéről a' Méhészek' közöséges tudommányát, a' mellyet így készítenek: egy pohár tiszta égett - bort vesznek, egy meszel serbe, egy marok komlót, és hínárt, tisztán le - szűrik, és égett - borral öszve - töltik, egy pohár lós etzettel, víz - mohát, fok - hagymát, bűdös - követ, timsót égetve, gólya - húgy fűvet, vagy vi-

rag"

ragfát, rutát Isten-fáját, fályát, vad tziprust, vagy ehelyett szappany-füvet, de keveset, kört-vély-fa gyöngyöt, porrá jól őszve-törnek, egy jó pohár mézet, egy darab olyaszott borznak a' sírját, és egy kevés bárány ürnököt őszve-raknak, és igen keményen egy táliban őszve - rontsolnak, ha igen sűrű serrel fel-hígítják, és azzal lotsolják a' beteges Méheket. Már a' többit bízzuk az áldott természetre, a' mellyben mi előttünk sok titkos erők el-rejtve fekszenek.

XIX. S Z A K A S Z.

A' Ma Méhek' választásáról, és azoknak gondos eltételéről.

Mi Magyarok csak a' régi, Ősi szokás mellett az Anya, vagy Mag méhek' meghagyásában megmaradunk tovább is, hogy minden Rajt inkább, mint három, négy esztendő Méhet hagyunk magnak; ha van benne mód válogatni, de ha nints: ha nem Raj-is, csak e' következő esmértető jelei meglegyenek. Ha a' kas szinte léppel tele nem lesz-is. de lépei éles, vékony, tiszta sárgás, fejr-színü zsíros forma mind lége, mind bogara, és lépjeiben méze bőv legyen a' melly kék, szederjes fejr-ségünek, mint sem barának látzattasson, a' lép' fogási, ha nem tömpék, nem egygyenlők, minden jegy, fólt nélkül épek, a' kashoz sok helyen foglalva, a' bogarak nem egy helyben, hanem széllyek rajtok előszolva vagnak, már az illyet magnak meghagyjuk, de legalább öt, hat itze méze legyen: mert másként ki nem telelnek. Ha pedig sok bogarai vagnak, azok feleségelést várnak. A' sok bogarú kast fordítad-fel, kotzogasd-meg az oldalát, mikor megzúdúl, a' lépeken belől egy helybe marad,

rad, kevés ott a' borgár, de ha a' lép' szeleire leszáll berzenkedve, már ott elég a' bogár. Azért a' mellyek arra valók, és magnak is nagyok vólnának, kivált az első Rajokat, a' meddöket úgy éppen az apróbbagat, és magnak alkalmatlanokat, a' minémödek az anyátlanok-is, és bikortsosok, ha lehet inkább pösetek mind bűdös kőfüstével rakásra öljük: mert a' gazdaságra nézve a' szorgalmatosságnak tsak az a' vége hogy mézet szedjünk, mézet adjunk, mézet hagyjunk a' méheknek téli eledlekre elegendőt. A' Magnakvaló méhek minden esztendőben egyenlő számmal lehetnek, ha a' vélekvaló gazdaság már jó lábbon áll. De gyakran egyik idő a' másiknak elensége lévén, nem mindenkor hagyhatunk egy forma jóságú méheket magnak, kivált sovány, és száraz időben, azért a' szükség is parantsol sokszor az embernek, hogy alá valókra is rá szorúnlunk, és az ilyenek is elő segéllést várnak, még pedig őszszel, minekelötte elrakattassanak az ő telelő helyekre: azon gyengé kasokat nap lementt tájban oldalra fordítván, így hogy a' lépek élivel felfelé legyenek, bizonyos edénybe mézet töltvén, azt veszfő, kóro, vagy nád darabokkal behíntve, tegye a' Kasba éppen szinte a' lépekig, azt akkor éjtszakán a' Méhek felhordván, más nap reggel a' Kasok ismét vízszáfordíttatnak, hogy a' Méhek magokat kijárhassák. Így kell vélek banni, a' míg a' szükség kívánja; úgy egész télen nem lesz' semmi baj vélek.

Mindenek felett pedig úgy rakd el Méheidet, hogy ha a' Kalsa igen tele lévén, léppel a' földet érné, most kell őszszel felválni nem tavaszszal, a' mint már arról többszöt is vólt a' szó. Ha már jó móddal felvágtd, és elraktad: vigyázz az egetekre, hogy kárt ne tehessenek

ben.

benne, a' végre jó a' fa-matska, jó a' vízzel-való eger fogás, tsapó törötkék, és más efféliek. De nevezetesebb, és tán leghasznosabb az egerrek' elpusztítására ez a' Méhéfz tudomány: végy egy alma fa tányérát, vagy egy darab síma deszkát, a' mellyen egy tserép, fazék (szilke) elférjen, és borítsd a' deszkára, egy diót két-felé hájtván, a' béliét belőlről hagyván petzkeld-fel vele a' fazékat szélénél fogva, az eger alá-búvik, és belőlről rágván a' dió-belet, maga magát megfogja, az egeret a' fazék alól vedd-ki elevenen, mellyet így vihetsz véghez, hogy rázd-meg jól a' fazékban, felvén kezembe a' deszkátskával egygyütt, és ofztán okossan nézz alá a' fazéknak, és forgatván tsúfztasd, mert az eger valamellyik szegletében magát megvonván, ha egy kevéssé felémeled a' fazékat, a' farka ki ér a' fazék alól, és azt megfogván, farkánál-fogva szépen kihúzhatsz, azután tsak gyengén bány vele, hogy a' izorongatásban megne dögöljön, gyertyánál, vagy párszénél apródonként perseld-le a' szőrét, és perselve ereszd útnak kopaszon, megérezvén szagát a' többi egerrek elpusztúlnak, és tovább mennek onnét.

Már következik itt a' Méhek' telelése helyéről-való szó: a' pedig tsupán tsak a' Méhegazdának tehetségétől függ: mert némellyektől több némellyektől kevesebb telhetik. A' Méhek sokan földbe szokták tenni, a' melly jó-is volna, hanem hogy bajos, megnézni, téiben felszedni, és ismét jól letsinálni nem lehet, megeshetik az is, hogy alólról, fellyülről felázik, penyészedik, az eger lefúrja magát, megvesztegeti, itt a' földben az igaz nagy tsendességben telelne, de barát a' Méhek ott orvosolni lehetetlen. Némelyek szaraz pintzébe rakják: mások ismét a' ház-
hij-

hijján, padján, pallasán telettetik. A' ház-hijján, vagy padláson őrizd Méheidet a' tyukoktól, galamboktól, a' mellyek kothodatsolásokkal, túrbirkolásokkal, repdesésekkel a' Méhet felháborítják, úgy az eleven matska jó, de jobb a' fa matska télből a' Méhek körül: mert igaz az ugyan, hogy a' matska lassan, leselkedve jár az egér után; de ha egyszer elkaphatja, bezzeg dörömhöz, ugrándozik, mormol, kivált a' kis tiztuska-fiú, a' vén matska pedig néha restes, pedig még-is szükséges a' Méhes kertben, kivált nyáron, van olyan matska is, a' melly kígyót, gyíkot, varas hékát, pókot, vakondokat, patkánt eggyaránt rakásra öl. Tengeri-nyúlakar, teugeri-disznókat-is jó tartani a' Méhes kertekben, mivel azok ámbár egeret nem esznek, de még-is olly természeti ellenkezéssel vagynak egymáshoz, hogy egy tanyán soha meg nem alkuszna, ki kell az egereknek onnét puszítani. Innen sokan, a' kiknek téli Méhesek nintsen, tsak a' nyári ereszt alatt telettetik, hótól megőrizvén hogy meg ne fúljanak, a' napfénytőlők kirekesztvén, hogy rájuk ne süthessen, már ha-ganéjjal a' kas környékét megtapasztván az áldott természetre bízván Méheiket, valami ellenzöt tesznek előlről, hogy télen a' szél, eső, és őh olly szabadjába ne érhesse. A' szegény sorsú, kevés Méhet tartók a' mag-méhet; a' ház-héjján, egy darab kötéltre, vagy madzagra felkötve, és azt a' kötelet bojtországánál jól megrakják, hogy a' ruhával békőtözött, levegő-égben függő Kashoz az egér ne közelíthessen. Már a' mellyik mód ezek közül kinek tetszik, azt válassza, szabadságára hagyom a' Méhes-gazdának.

No még egygyet a' Méhekről, mikor a' Méhek már Octobernek elején a' derek miatt megsünnek a' kijarástól, akkor valami dombos, száraz,

raz, és ha lehet homokos helyen és az ember egy olyan mélységű gödröt, a' melly a' Has' hosszasságánál egy lábbal mélyebb, fenekét béteríti szalmával, a' Kasnak a' száját bédugja, és a' szatmára lábbal leállítja. Hogy pedig az, a' melé menendő földtől megne rothatják, körül rakatik szalmával. Ezután az egész Kas bétakartatik földdel, és még jó szorossan lábbal meg is taposztatik, hogy semmi levegő-ég bé ne mehessen. Ha a' kas csak félig van: szénával tele-tömetik, hogy a' nagy üreg hideg ne legyenek a' Méhekre. A' több részeit a' Méhekkal-való bánásnak itt elhalgatom, mivel látom, hogy a' Somogyi, Baranyai, és Balaton melléki Méhes-gazdák is a' tapasztalásból igaz tanult Méhes-gazdák lettek a' Méh-tartásban.

XX. SZAKASZ.

A Méhek' megöléséről, és azoknak télenvaló mezelésről.

Lássuk már a' Méh szüretnek módját mert öf-szel megkell őket ölni, és pénzt kell belőlök tsinálni, ha tehát megöled, ne a' mint mondám bödös kövel, hanem pöfeteg füsttel fojtsd meg őket, egy fél-ásó nyomnyi kerekded gödröt. (vermet) áss, színültig bélepje, de belé ne eshessen, egy darab pöfeteget, egy bakarasz hegyes fába vonj-belé szúrd-le a' készített gödör köze pére, gyújtsd meg, azután mézzel a' kast borítsd rá, körül-körül tömögesd-meg jól földdel, hogy a' szellő, és füst, ki 's be ne járhasson, mikor már megszédülvén meghóltak, a' Kast ütögesd-meg, hogy a' lép közzül a' Méhek lehúljanak, földdel bétemetvén őket, hogy többé felne éledjenek, 's azután harapó vas-fogóval vond.ki a' kereft-fáját, a' lép a' mint a' Kasban van lapjára, üsd

a' földhöz a' Kasz egy kevéssé, mintegy előre rántván, hogy a' lép a' rugasztásaitól leváljon, szedd-ki dé'sára, vagy hordóra, tekenőre a' mézes-lépet, a' benn-lévő dirib-darab méz, viaz lép hulladékokat vas-kalánnal, vagy görbe késsel szedgedesd-ki. Az illetén Méh-ölés, vagy Méh szüret estve, essős időben, jókor reggel, inkább homályos: mint napfény napokon gyakoroltassék, hogy a' Méhek rajtad ne alkalmatlankodjanak. Fő gondod légyen az is, hogy, mikor a' lépes mézet a' Kasból kifzeded; fiasított lép, vagy Méh-kenyeres sejt, ne légyen közte, hanem férgéből kitisztítsd: mert a' többi mézet elrontja, megkeseríti.

Még a' mézelésről (noha imitt-amott már vólt arról szó) rövideden egygyet, kettőt szóllok: mézelik a' Méhet tsnpa szín-mézze' is egy tányéron, vagy más módon a' Kas alá mézet tévén; de a' szín-méztől majd lehetetlen, hogy a' Méh a' mézbe ne keveredjen, a' mellyért a' több Méhek őket nyalogatják, lábát, szárnyát szopogatják, el is szakasztják. Mások a' szín mézet egy kevés borral felhígítván, és megmelegítvén lotso-lás által, harmad, negyed napban egyszer, három, négy jó kalánnal egy Kas számára szoktak készíteni. Egyebek válú formán kivisett fába, a' mezőségiék bürök-tsüvébe mézet tévén harmad napra-valót adnak néki. Az érzékenyebbek a' Kasnak népes, vagy népetlen-vóltához egy darabban lépes mézet kereszt fákkal. és apróbb fa-szegekkel a' lépék' széléhez értetve felszegeznek. Így a' Méh annyit eszik, a' mennyi kívántatik néki, a' lépes-mézen, mint a' maga lépen szélteben járkálhat, és az ilyen tele mézes-lép kamarátskából, tíz, tizenkét Méhetske egyszerre jól lakhatik. A' szegényebb Méhes gazdák, kiknek sem mézek (melly nélkül, se' télben, se' nyáron a' gondos Méhes-

gazda nem lehet) sem szemes által látások a' tél', 's tavasz' jövedő-béli következtései eránt nem lévén, azok sültt tsirke-kappan, 's néha tsak varjú hús által-is kitelelterik, fél sültében kétféle vágván, húsát, tsontját öszvertörvén, hogy méz megjárhassa, egy darabban meghagyván hűlni, a' Kasba felszegezük a' Méhek megeszik, és szerentésen megmaradnak. Végre mások szirup módra főtt szilva, körivély lévvel: avagy tsak kerti, és kő sziklán termett édes gyökér főtt levével, de a' végre, mivel igen hígító, i'sópot, és 'sallyát-is vetvén közébe, nem alább-való elő-menetellel a' télből kikapatják, a' bimbós tavasznak virágos mezeire.

A' Mézelésben, még azt az egygyet tartsd-meg szemesen, hogy adj enni a' Méhnek, míg tellyességgel a' maga takarmányából, 's gyűjtött mézéből ki nem fogyott: mert azután ha a' Kassát félig-tömöd szin mézzel, a' méz-lépeket táblánként a' Kasba felszegezed, mézes pogácsával, nád-tzukurral tartod-is, meg is elvész. Erről az értelmes Méhészek azt tartják, hogy a' Méh anya se' Kassában, se' Kassán kívül idegen mézet nem eszik, úgy hogy már a' bogarak az éhség miatt mind lehullanak, még-is mindenkor van egy kis lépes-méz a' Méh-anya Izámára hátra maradván. Ez a' mi régi Magyar öleinktől reánk maradt Méh-ölésnek, Méh-mézelésnek rövid tudományja.

XXI. SZAKASZ.

A' Méhek' tsipese' megorvoslásáról.

Tapasztalt dolog az, nem minden állapotban jó az embernek a' Méhek körül járnai úgymint izzadt testel, kivált ha sok hagymás szalonnával mindjárt reggel jól megtaktad a' begyedet, vagy

essős,

essős, 's nedves időben a' Kast felfordítod, és abban valamit akarasz nézni; a' Kas' széléről, vagy más módon valahonnét holmi közéjek hull, azért felette nagyon megharagusznak. Mindazonáltal, ha csak ugyan megszúrnak, a' mint megtörténik gyakran. Imé a' végre a' Méh-tsípésnek orvoslására, jegyezd-meg itt ezeket: Hogy pedig a' Méh meg ne tsípien, hamarjában-való orvossága ez: a' heréket szedd-össze 10. 12. tördd, morsoldd-meg kezedbe, és azzal kend-bé kezedet, és ábrázodat egészszén. *Avagy*: hirtelen kezedet, ortzádat mosdd-meg sós vízben, még jobb magad' vízzelletében, Méhészesen, és a' fünek porával híntsd-bé kezedet, ábrázodat, azon a' napon a' Méh meg nem tsíp. Ha pedig már megtsípelt, vondd-ki a' fülánkját, és az egész Méhet a' tsípés helyén dörssöld a' testedre hamarjában. Mások ismét tíz, tizenkét Méh-férgeket egy kis övegbe vetvén, és fa-olajat arra töltvén, azzal kenik a' tsípés helyét, de mivel e' nints mindenkor a' kezednél, ha megszúr azon ígyekez, hogy ott agyon tsaphasd, és azon tagodra dörssöld-el; 's használ. Ha pedig hirtelen elrepültt, boszszúdat rajta nem tölthetted, mindenkor találsz a' Kason olyan lézzengő Méhet, egyet azok közül üss agyon, dörssöld-el a' tsípés helyén a' szúrta tagodra; az-is jó a' dagadás ellen. Ha reá mehetsz a' szúrás után, húzdd ki hamarjában a' fülánkot, annak a' tsípés helyét a' magad nyálával kendd-meg, vagy erőssen dörgöld meg; így sem dagad meg. Legbizonyosabb orvossága pedig, ha a' tsípés helyét erős bor-etzettel meglotsolod, és az újjoddal reá dörssöld. *Avagy* végre a' megtsípelt testre hideg gyepett tenni legjobb sokak' értelme szerént.

XXII. SZAKK SZ.

A Viasz-készítésről, a télre-való szín, és lépes-méz eltételéről,

Lássuk hát még végre a' viasz-készítést, és a' tél-való szín, és lépes-méz' eltételét, és mivel mind a' kettőt a' házi szükség tőlünk úgy kívánja, hogy a' viaszszat eladjuk pénzen, a' konyhára, és a' Méheknek felsegállítására télben, nyárban mézünk legyen a' háznál. Mihelyest a' Méh szűretet, és a' Méh ölést elvégezted, azonnal a' Méh-kasból kifzedett üres lép-sejtet, akár kevés, akár sok legyen. a' tüznél meg-lágyítván, szedd-össze, és rakdd-bé egy fazékba, és tölts reá vizet, ha akkor hamarjában, ki nem főzhetnéd is; tsak forrald-fel: mert másként holmi férgek kárt tehetnének benne. Ha pedig mindjárt elkészíted, mikor má felforrott, szüntelen kavargassad, hogy az edény' oldalához ne égjen, mind addig, míg jól megfő, azután zsatskóba téven, nyomorgasd-ki jól, egy deszkán a' rekenőbe, hogy folylyon a' vízzel egygyütt, a' viasz fellyül a' vízen maradj, a' sonkoly pedig a' zsatskóban. Némellyek sajtóban szorongatják-ki a' viaszszat a' sonkoly közzül. A' ki mint tudja úgy bánjon véle. Az el-adandó viaszszat öntsd tálba, vagy más mázos edénybe, egy kevés vizet-is alá-töltvén, hogy könnyebben kivehessed, ha meghül. A' viaszszat pedig pintzében tartsd, így a' fonton-is többet nyom, és szebb színt is mutat, tsak megne égesd a' főzés közben.

A' lépes-mézet ki-fzedvén, tedd valami tágas szájjú mázos edénybe jó nagy darabokban. Avagy pedig, ha akarod, meg-olvén a' Méhet, és jól ki-tisztítván a' férgétől, s bogarától, de a' lép-

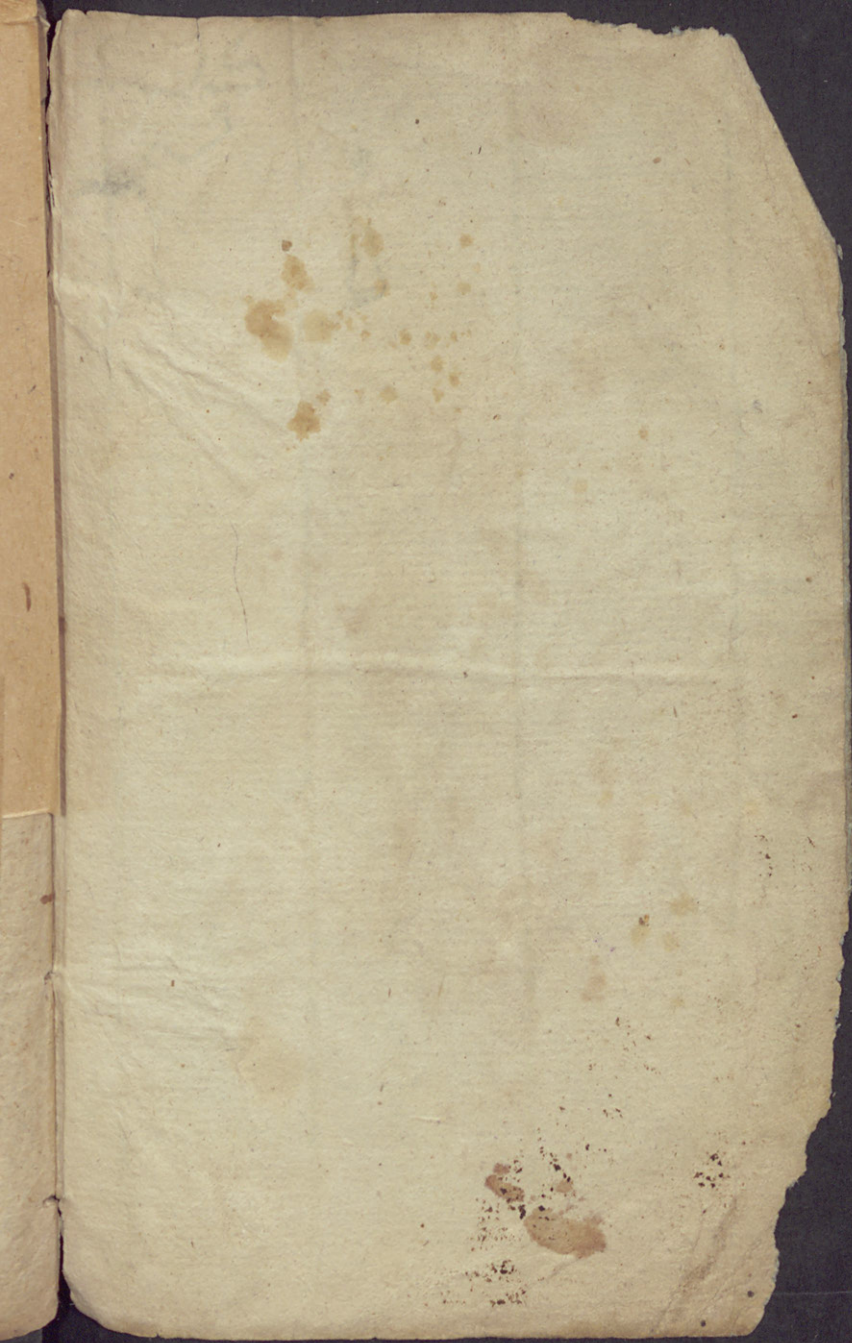
lépnek lyukaiban valami tetemes sértődés ne es-
sék, hogy a' szín - méz lyukakból ki ne folyor.
Ha hogy éppen szín - mézet akarsz hagyni, azt kü-
lönösen tsofoszod - meg dézsában, mint az el - adó
mézet szokták a' hordóban, és fúrd - meg a' dézsát,
hogy a' méz le - szivárogon rólla. Avagy hamarébb
völtáért, a' tsofoszolt mézet rakdki egy rostára
fél - oldalasnak, egy tiszta tálat, vagy fa - tekenőt
alája - tévén, és a' ki - folytt mézet az a' végre ké-
szen - lévő edénybe tölvén, a' szájját jól bé - dug -
dod, hogy a' férgéktől, és portól épen maradjon.
Az ilyen méznek meg - maradott falakját forró - vízbe
mosd - ki, és gyengén ki - nyomogatván, a' konyhán
hasznát veheted. E' tehát a' Magyar országi sárga
viasz készítésének, a' télre - való szín, és lépes -
méz eltételének igaz, valóságos módjának rövid
leírása. Nints tehát egyéb hábtra, hanem hogy
igen haza - fiúi szeretetből, Nemzetem', 's Hazám'
ditsóssege mellett felvett tsekély írásomat a' Meh -
tartásban foglajatoskodóknak örökre felajánlván,
ahoz sok jó szerentsét, áldást, friss egészsóget kí-
vánjak.

758706

Faint, mostly illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and appears to be a formal document or letter.

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁR
Lelt.
10.782-1956

758706

